UNIVERSAL LIBRARY

OU_204827

UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

[illegible]

ఉద్యోగ నాటకము.

1931.

81—10,000.

ANIA UNIVERSITY LIBRARY

T82
K42K
Accession No. 71119

[illegible]

[illegible] 1931

ld be returned on or before the date last marked below

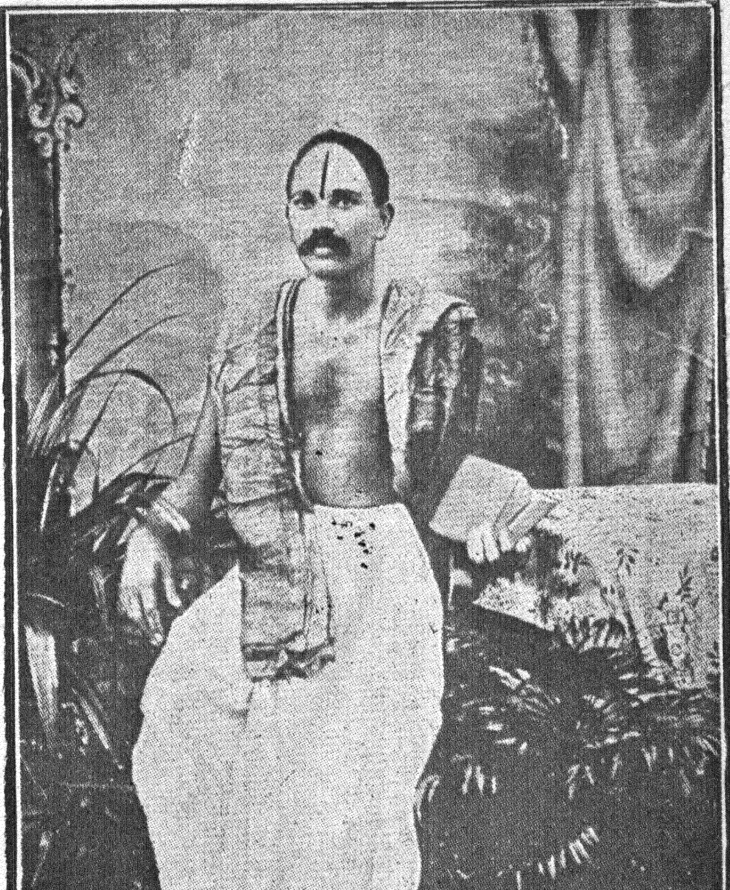

గ్రంథకర్త:

చందాల కేశవదాసు.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు

సూత్రధారుఁడు
ఉదయసేనుఁడు (మహారాజు)
క్రూరసేనుఁడు_క్రూరుఁడు (ఉదయసేనుని తమ్ముఁడు)
ప్రతాపుఁడు (సేనాధిపతి)
ధీమంతుఁడు (మంత్రి)
సోమేశ్వరదీక్షితులు (కూటసాక్షి)
సువర్ణుఁడు } న్యాయవాదులు
దేవబలుఁడు }
మతిమంతుఁడు (విజయసేనుని మంత్రి)
అనంతుఁడు } రాంజట్టి పుత్రులు
గ్రీష్ముఁడు }
వైద్యుఁడు
ఖుస్రూఖాన్
లోభగుప్తుఁడు (వైశ్యుఁడు)
సేవకుఁడు
కంచుకి
గిడ్డూఖాన్ (పహరా బంట్రోతు)
సులోచనుఁడు (సేవకాధిపుఁడు)
కనకసేనుఁడు కినక్ కనకు-కనకము (ఉదయసేనుని కుమారుఁడు)
వీరపాలుఁడు } క్రూరుని సహచరులు
శూరపాలుఁడు }

మల్లిగాఁడు
నల్లిగాఁడు
ఎల్లిగాఁడు
పుల్లిగాఁడు
} (జాలరులు)

బూచిగాడు [దొంగమేటి]

4 రు దొంగలు

విజయసేనుఁడు (ఉదయసేనుని మిత్రుడు)

భటుఁడు (విజయసేనుని కోటకావలివాఁడు)

ఋషులు (కొందఱు)

రాంజట్టి [ఒకశూరుఁడు]

—:స్త్రీలు:—

నటి

కమలాదేవి (ఉదయసేనుని పట్టపురాణి)

కీరవాణి (కమల చెలికత్తె)

తార (ఉదయసేనుని కూఁతురు)

రత్నాబాయి
రాధాబాయి
} (రాంజట్టి భార్యలు)

లచ్చి (మల్లిగాని భార్య)

ఓం

శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాం నమః

అస్మద్గురుభ్యో నమః

కనకతారా నాటకము.

నాంది

ఉ. శ్రీకరమైన రాజ్యము వి ♦ శేషసుఖంబుల ఘోరవృత్తిచేఁ
గైకొని క్రూరు లెంతఱచి ♦ కారులఁ బెట్టఁగాని ధర్మమే
మానుజసంబటుచు వయ ♦ మాలనిమాన్యులఁ బ్రోచునట్టి సు
శ్లోకుఁడు శ్రీవసుం డతఁడు ♦ శోభనముల్ కృపమీకు నిచ్చలున్

సూత్ర—(నాంద్యంతమున ప్రవేశించి) ఆహా! నేఁడేమి నాసుకృత విశేషము? మహాజనభరితమై, కన్నులపండువుగఁ బ్రకాశించు నిరవద్యసభను, సేవించి యానందించ నోఁముకొంటిఁ గదా.

క. కవులుం గాయకులుం ద
త్త్వవిధిజ్ఞులు ద్విజులు నృపులు ♦ వైశ్యులు పాదో
ద్భవులు న్నిండినయీసభ
నవురా! కను టెంత పుణ్య ♦ మని వచియింతున్.

సర్వజ్ఞులగు నీసభ్యుల నేనేతెఱంగున సంతసంపఁ జేయనేర్తునో తోఁపకున్నది. (యోచించి) తోఁపక చింతిల్లిన నేమిఫలము?

తే. గీ. భారవహుఁడనై నే నిప్డు ♦ బహువిధముల
యోచనలు సేయఁ గార్య మె ♦ ట్లొడ్డుకెక్కు?
ఓటఁ దలనిడి రోఁకటి ♦ పోటులకును
జంకినన్ ఫలమేమి? యీ ♦ శంక లేమి?

ఇట్లు శంకించి వెనుకంజ వేయుటకు వీలు లేదుకదా? గుణగ్రహణధురీణులు లోపముల గణింపరనుట నాకును నమ్మకమే (తెరవంకఁ జూచి) ఏమి నటీ, వెల్లఁబోయి నిలిచియున్నావు? విలోకన తత్పరులగు సదస్యు లీ కాలహరణమున కోర్తురా?

నటి:—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని ఏమి సెలవు?

సూత్రి:—శృంగారము ముగిసెనా?

నటి:—సరే! శృంగారము వలెనే యున్నది

సూత్రి:—ఏమి ! అట్లనుచున్నావు?

నటి:—కొంచెము తాళుఁడు, నాకింకను భయముపోలేదు.

సూత్రి:—అటుల నెదవేమి! నేనుండఁగ నీ కేమిభయము?

నటి:—ఈకాలముననొకరి యెడదయఁదలఁచువారుండుటయరుదుగదా!

సూత్రి:—అంత దయాశూన్యుఁడనా?

నటి:—ఎవరిపాట్లువారి వెగాక, యొకరినొకరువిచారించుకాలమాయిది!

సూత్ర:—నీకిప్పు డేమి మూడినది? యెందులకు భయపడుచున్నావు?

నటి:—నాకిష్టమేగాని యొకరిగోడుఁ దలపెట్టవలదా?

సూత్రి:—ఒకరితో నీకేమియవసరము?

నటి:—ఇఁక దయాశూన్యులనుట కేమిసందేహము?

సూత్రి:—ముభావప్రసంగముననే కాలము ముగియుచున్నది సంగతి యేదో త్వరగాఁ దేల్చరాదా?

నటి:—ఇంకను దేల్చెడిదేమి! నేఁడు మనవీథిం జరిగిన సంగతిఁదలఁచుకొలఁది, నాగుండె లవియుచున్నవి.

సూత్రి:—(ఆతురతతో) ఏమిజరిగినది?

నటి:—ఇంతకుమున్న దొకతాగుఁబోఁతు యొడలెఱుఁగని మత్తతచే మనవీధిం జనుచు నొకయింటఁజొచ్చి సుకుమారియగు యబల నొర్తుఁజెఱఁబట్టె, నట్టివైపరీత్యమున కామె కళవళపడి కంపించుచు నెలుఁగెత్తి రోదనమొనర్ప నట్టిసమయమం దాయమ బిడ్డలు వానింజూచి భయంపడి తల్లిపైఁబడి గగ్గొలుగనేడ్చుచు విడువుమని పరిపరిగతులఁ బల్లటిల్లుచుండ నాక్రూరాధముఁ డా కుఱ్ఱల భూమిపైఁ బడవైచి తలలు గోయుటకొఱ కాయుధము నాయత్తముఁ జేసికొనునంతలో నాడింభకు లెటువారటు చెదరి పాఱిపోయిరి. ఇట్టి కల్లోలసమయముననే సమీపముననున్న జలధుల నాయబలయుఁ బడియె.

సూత్రి:—(వేగిరపాటుతో) ఏమేమి! ప్రాణములు విడిచెనా?

నటి:—ఎన్నియోకడగండ్లువడి ప్రాణావశిష్టయై తుద కేపుణ్యాత్ముని కృపచేతనో తనబిడ్డల మఱలఁ గలసికొన్నదఁట.

సూత్రి:— అఁటమాత్రమే కాని, నీవు చూడలేదా?

నటి:—చూడకేమి! సాంగముగఁ జూచినచోఁజచ్చియేయుందును నేనన నేమి, వీధివారలెల్లరుం దలుపులుమూసికొని ప్రాణములఱచేత నిడుకొని డాఁగియుండిరి.

సూత్రి:—సరే! యిట్టి ఘోరమాపెభర్తచూచి యూరకున్నాఁడా?

నటి:—బాగుగనున్నది! భర్తయేయున్నచో నిటులేలజరుగును?

సూత్రి:—అనాథయా?

నటి:—ఏక్రూరుఁడో యనాథగా నొనరించినాఁడు

సూత్రి:—ఆదుష్టుఁడు దండితుఁడు కాలేదా?

నటి:—ఏదియెటులగునో కాని యిప్పటికి గ్రామమునుండి పలాయితుఁడయ్యె.

సూత్రి:—సరే! ఇఁక నీవ్రసంగమాపుము

నటి:—నన్నేల పిలిచినారు?

సూత్రి:—ఈసభాసదుల సంతసింపఁజేయుట కేమార్గము దోఁపక నిన్నుఁబిలిచితి.

నటి:—మీచిత్తముననుసరించి మెలఁగుటకు సిద్ధముగ నున్నాను.

సూత్రి:—ఇపుడొకసహాయ మొనర్పవలయు

నటి:—ఏవిషయమున?

సూత్రి:—ఏదేనొక నాటకమున

నటి:—ఏనాటకమున?

సూత్రి:—ఏమియుఁ దోఁచుటలేదు నీకేమైనఁ దోఁచినఁ జెప్పుము.

నటి:—సరే! బాగుగనేయున్నది అప్పటినుండి యొకనాటకమువలెనే చూచి వచ్చినాను, దానిప్రభావ మింతవఱకు నామనంబు నేమోచనకుఁ బోనీయకున్నది.

సూత్రి:—ఆహా! ఆఁడువా రెంతభీరువులు (స్మృతినభినయించి)బలే బలే! ఇప్పుడొకటి జ్ఞప్తికి వచ్చినది. దానిచే నీసదస్యుల నిరాటంకముగ సంతసింపఁజేయనేర్తునని ధైర్యము వచ్చినది.

నటి:—ఏనాటకము?

సూత్రి:—నీవిపుడు చూచివచ్చిన నాటకమును బోలినదే

నటి:—పేరు లేదా?

సూత్రి:—లేకేమి! యిటు వినుము

సీ. నైజాముదేశము ♦ నం గల నెల్లుట్ల
పురవరవాసుండు ♦ పుణ్యమూర్తి
సద్ధర్మవర్తనా ♦ సక్తనిశ్చలచిత్తుఁ
డమితయశుండు జ ♦ యాధికుండు

వివిధసద్విద్యాప్ర ♦ వీణుండు న్యాయవా
దులసమూహమున ని ♦ స్తులుఁడు ఘనుఁడు
దానసత్యదయాని ♦ ధానుం డహంభావ
రహితుండు ధైర్యవి ♦ రాజమానుఁ
తే. గీ. డైన రామసింహప్రభు ♦ నభిమతమున
వ్రాసెఁ జందాలు కేశవ ♦ దాసుఁ డఖిల
సుజనమోదప్రదంబు భా ♦ సురపదం బ
నంగఁగలదు కనకతారాఖ్య ♦ నాటకంబు

నటి:—ఆనాటక మీసదస్యుల సంతసింపఁజేయుననుట నిస్సందేహమే కాని రచనాచాతుర్యముంగూర్చియే నాకు గొప్పసందేహము.

సూత్ర:—రాజహంసోపమానులగు నీసదస్యులు లోపంబు లెన్నరనుకొంటివా! అటులెన్నఁడుఁ దలంపకుము. కాని యీ రసికనటుల హృదయరంజకమునకుఁ బ్రథమమున నేదేనొకఋతువుంగూర్చి గానము సేయుము

నటి:—ఏఋతువును?

సూత్ర:—ఏఋతువేల? యీవసంతమునే

నటి:—చిత్తము

సీ. నవపత్త్రిపుష్పకా ♦ ననసంతతులలోన
విహరింప హాయిగ ♦ వెడలువారు
శుకపికశారికా ♦ నికరమ్ముల మృదుధ్వ
నుల విని చిత్తంబు ♦ లలరువారు
కర్పూరగంధపం ♦ కమ్ము మేన నలంది
చల్లగాలికి సంత ♦ సిల్లువారు
పూర్ణచంద్రికలోనఁ ♦ బూసెజ్జలఁ బరుండి
యవిరళానందమ్ము ♦ నందువారు

తే. గీ. ఎందఱెందఱో యింక నె ♦ న్నెన్నొగతుల
సంతసింతురు కాని వ ♦ సంతమునను
విరహిణీజనము లుతుంట ♦ విల్తునిఁ గని
క్రూరుఁడితని మృతింగన ♦ దూరుచుంద్రు.

[తెరలో]

తే. గీ. ఎవఁడురా నను దూఱువాఁ ♦ డీజగమున
మద్భుజాసార మెఱుఁగని ♦ మందు డెవ్వఁ
డేఁడి చూపు మీక్షణమె ఖం ♦ డింతు వాని
నరటికంబంబునుం దెగ ♦ నఱకినట్లు

నటి:—ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము.రక్షింపుము. (భయమునపైఁబడును)

సూత్రి:—భీతి నొందకుము. ఉదయసేనభూపతి తమ్ముఁడగు క్రూర సేనుఁడిపుడు నీఋతువర్ణనమునందలి యర్థమును దనపై నిడి కొని క్రోధావేశపరవశుఁడై యిటులే వచ్చున్నాఁడు. మన మిట నుండఁదగదు. పోదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు)

క్రూరసేనుఁడు:—(క్రోధావేశుఁడై ప్రవేశించి)

తే. గీ. ఎవఁడురా (అను వెనుకటి పద్యముఁ జదివి.)

ఇప్పు డిచటఁ గ్రూరునిఁ జావదూరుచుండురని కూసినవాఁడెవఁడురా? ప్రతిమనుజుఁడును, క్రూరసేనమహారాజను, నానిజనామ ధేయమును విడిచి క్రూరుఁడు క్రూరుఁ డని ప్రేలుచు, నాకిది యొక నీచనామమును గల్పించినారు. వాఁ డిపు డెచటనుండె నో చూచెదఁగాక (నలుదిక్కులు వెదకి) ఒకఁడైనను లేఁడే! యెవఁడోనన్నెఱుఁగక ప్రేలి పాఱిపోయినాఁడు.వీఁడేమి లెక్క! నాపరాక్రమమునకు లోకమునఁ బాఱిపోనివారుఁ డెవ్వఁడు. అయిన నాకిపు డేమికర్తవ్యము? (యోచించి) అగ్రజునిసభ కేఁగుటయే కర్తవ్యము (నిష్క్రమించును)

శ్రీ

కనక్తారా నాటకము.

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము.

సభాభవనము.

[ఉదయసేనుఁడు, ధీమంతుఁడు, ప్రతాపుఁడు ప్రవేశింతురు.]

ఉద:—మంత్రివరా ఈపరితాపము నాకెన్నఁడు తీరునోగదా ?

చం॥ ధర తగినంత యున్నయది ♦ తక్కువలేవు రథంబు లశ్వముల్
కరులుఁ, గొఱంతయుండదు సు ♦ ఖంబుల సంతతియున్ లభించె, నే
కరణిఁ గన న్మనంబునకుఁ ♦ గల్గదు ఖేదము కాని నాదు సో
దరుఁ డగుక్రూరసేనుని కృ ♦ తఘ్నతకు న్మదిఁ గుందుచుండెదన్

ధీమం:—మహాప్రభూ! నాకు నదియే విచారము మనంబును వ్యథఁ బెట్టుచున్నది ఎన్నెన్ని సమయంబుల నెన్నెన్ని భంగులనో దుర్గుణంబుల విడుమని చెప్పి తుదకిప్పు డాయువరాజుగారికి నే శత్రురూపమునఁ గాన్పించుచుంటి.

ఉద:—ఔను కాన్పించుట కేమిసందేహము?

తే. గీ. తనమదిని సద్గుణుడు పరి ♦ తాప మంది
క్రూరునకు నీతిఁగఱప వి ♦ రోధి యగును
భూతదయచేతఁ దేలు ని ♦ ప్పులను బడఁగ
వెలికిఁ దీసిన మాటక ♦ విడువ గలదె.

కూరి:—(ప్రవేశించి దూరముగఁ దనలో) అసమర్థుఁడగుమామనన్న తెలివిమాలిన మంత్రితో నేమేమో విచారించుచున్నవాఁడు. ఈ స్తంభముచాటుననుండి యదియేమోకనిపెట్టెద (డాఁగును)

ఉద:—నిన్ను శతురివిగఁజూచు టట్లుండనిమ్ము. దుర్గుణులకునీతిబోధపర మాసహ్యకరముగఁదోఁచు, నొకవేళఁదప్పక వినవలసివచ్చినను తాను వినినదంతయు మనిలోఁగల్పిన చిత్రపురంగులవలెనిరర్థక మగును. ఏలయన?

తే. గీ. నీతిఁ దెల్పఁ గుమతి విన ♦ నేవినందు
వినినచో మార్చుకొనుఁదన ♦ కనుగుణముగఁ
బంచదారయుఁ బాలోసి ♦ పెంచుచున్న
వేము పసార్చుకొనకయున్నె ♦ విషముపగిది.

కూరి:—(తిరస్కారముగతనలో) ఓహో! ఇదియేనావిచారించుట? యెప్పుడుచూచిన నీతియఁట, ధర్మమఁట, పెద్దలఁట, యిట్టి నిర ర్థకవిషయములచేతనే కాలముఁ గడుపుచుండును. పురుషుఁడై భూమినిఁబుట్టినందుల కొకరిని వంచించి యేవిధముననైనవారల ధనదారాదుల గ్రహించి సుఖించుటే పురుషార్థము కాని, లే కున్నఁ బురుషులనఁబరఁగుదురా? నే నొనర్చెడు పనులన్నియు దుశ్చర్యలని తలఁతురు. ఇట్టికార్యము లీచేఁతగానివారి కెట్లు సాధ్యము లగును!

సీ. పరభామలనుబట్టి ♦ బల్మిఁ బైకొనునట్టి
పని యందటుకు సుల ♦ భమగునొక్కొ-
ధనము నార్జింప నే ♦ పనికి వెన్దీయని
పని యందటుకు సుల భమగునొక్కొ-
సమయంబు వడిన వ ♦ స్తకములఁ దుంచెడు
పని యందటుకు సుల ♦ భమగునొక్కొ-
అఖిలజనంబుల ♦ కరివలె వర్తించు
పని యందటుకు సుల ♦ భమగునొక్కొ-

తే. గీ. చేతగానివారలు తామె ♦ శ్రేష్ఠుల మని
తలఁచి నాబోటిశూరుల ♦ ఖలులటంచు
దూరుచుందురు ద్రాక్షగు ♦ త్తులను నక్క-
యెగిరి తినలేక వాని శ♦పించినట్లు.

వీర లిపుడు ప్రసంగించుకొను కొఱగానిపల్కుల వినుచున్న నాకేమిలాభము? నేనిపు డచటికేఁగిన నాయసమర్థుఁ డేమేమో ధర్మమార్గములని శిరోబాధ జనించునట్లు వాఁగుటకుఁ బ్రారంభించును. కావున నేనిఁక నిటనుండి యేఁగుటయే కర్తవ్యము. (అని పరిక్రమించి యోచించి) ఐన నింకేమియనుకొనియెదరో వినియే పోయెదఁగాక.

ప్రతా—మహారాజా! నాయట్టిధీరుఁడు మీదండనుండ నింత దండిచింతలో నేలమునింగెదరు? తగువెర వాలోచించి తెల్పిన నట్లొనర్చుటకు నేను సిద్ధముగనున్నాఁడ

ఉద—నేననేకభంగుల నయవినయములతో నెంతబ్రతిమాలినను నా సోదరుండు వినఁడు. ఏమిసేయుదు?

క్రూర—(కోపముతోఁ దనలో) ఏమిరా! ఇపుడు నావిషయమేనటరా? మూఢాత్మా! నీకెప్పుడు నామీఁదతలపోఁతయే కా! మంచిది.

ఉద—అమాత్యవరా! క్రూరసేనుఁ డొనర్చుదుశ్చేష్టలకు బిడ్డలయట్లు వర్తించుచున్న లోకుల కెందఱెందఱికెన్నెన్నియాపదలు గలుగుచున్నవి? అయ్యో!

కం. నీగుణమును విడుమని నా
నాగతులం జెప్పితిని వినఁడు నాపల్కుల్
బాగొనరుప నోగయ్యెను
రోగికిఁబథ్యాన్న మిడిన రుచియింపనటుల్

ఇందుల కేమిసేయుదు?

క్రూర—(తనలో) ఏమిసేయుదువురా! నీవు నన్నేమిసేయఁగలవు?

నిన్నేకసారు లేమియో సేయనెంచితిఁ గాని యేకగర్భజుల మగుటచే విడిచితి.

ధీమం — చేయునదేమికలదు? ఇదివఱ కెన్ని యుపాయములు చేసిచూచి నారముకాము? అవియన్నియు బూడిదలో వేసినయాహుతివలె నిరర్థకములు కాలేదా? ఇన్ని యేల మీయనుజునిమనమును మరల్ప యుక్తి వెదకుట దుష్కరము. ఏలయన?

తే. గీ. విడువరానిసంసారంబు। విడువవచ్చు
నందఁగారాని కైవల్య। మందవచ్చు
జేయరాని యేపనులైనఁ। జేయవచ్చు
దుర్గుణుని మనంబు మరల్ప। దుష్కరంబు.

కూ్రిర — ఔరా! బుద్ధిహీనుఁడ! ధీమంతుఁడవని నీకీనామ మెవఁడిడెనో కాని వాని తెల్వి చెప్పనక్కరలేకయే తెలియుచున్నది. నేను దుర్గుణుఁడను; నామనంబును మరల్పదుష్కరమా? ఇదివఱ కెన్నియోసారు లిట్లు నాతో వ్యర్థప్రలాపము లాడియుంటివి. అప్పటికి నేనును క్షమియించియుంటిని. మరల నెప్పుడైనఁ బ్రేలుదు వేమో యాక్షణమే నీనాల్కఁబట్టి కోయుదునని నిశ్చయించుకొంటి, నెందుననో రావైతివి! ఎందులకననేల? నీయదృష్టదేవతయే రానీయకుండు, నెన్నఁటికైన నీకీయనుభవము తప్పదని యెంచుకొనుము.

సేవ — (ప్రవేశించి) జయము జయము మహారాజా!

ఉద — సేవకా! సమాచారమేమి?

సేవ — దేవరవారి దర్శనమునకై సరాబు దుఃఖించుచు ద్వారముకడ నిలిచియున్నాఁడు.

ఉద — ఏమది? అతఁడు దుఃఖించుటకేమి హేతువు? శీఘ్రముగఁ దీసికొని రమ్ము,

క్రూర — (తనలో) సరే! మంచిసమయముననే యీ పిటికిపందమొలి లిడుకొన వచ్చుచున్నట్లున్నది. రానిమ్మా యసమర్థుఁ డేమి తీర్మానించునో చూచెదఁగాక.

[లోభగుప్తుఁడు సేవకునితోఁ బ్రవేశించి దుఃఖించుచుండును.]

ఉద — (చూచి) లోభగుప్తా! యెన్నఁడులేని దుఃఖము నేఁడు నీకేల్గొదవె? సవిస్తరముగఁ జెప్పుకొనుము.

లోభ — ప్రభూ! యేమని చెప్పుకొందు?

ధీమం — అదియేమి? భయమునొందక చెప్పుకొనుము,

లోభ — దేవా! నేఁటియుదయమునఁ గ్రూరసేనులవారు, వీరపాలశూరపాలు రను తనమిత్త్రులంగూడి మాయింటికరుదెంచి — అయ్యయ్యో! యాక్రూరకృత్యము నేఁ జెప్పఁజాల. (దుఃఖించును.)

ఉద — ఏమీ! అంత క్రూరకృత్యమా? చెప్పు చెప్పు.

ధీమం - లోభగుప్తా! ధైర్య మవలంబిపుము.

ప్రతా - మేమందఱమిచటనుండియుండనీకేమిభయము? నిర్భయముతో వచింపుము,

లోభ — అట్లరుదెంచి యుక్తవయస్సుచే మాయింట బరిలముగఁ గాపాడఁబడుచున్న నాకూఁతుంబట్టి చెఱుపనుంకింప, మత్పుత్త్రిక భయభ్రాంతయై, యెలుఁగెత్తి రోదనమొనర్ప —

ఉద — (చెవులుమూసికొని) హరి! హరీ! ఎంతఘోర మెంతఘోరము పాపము శాంతించుఁగాక.

ధీమ — శివశివా! ఇట్టిదురాత్ము నేమిచేసినఁ బాపమున్నదా?

క్రూర — (తనలో) ఆఁ! ఆఁ!

శా. ఏమేమీ భయమింతలేక నను నీ ♦ విట్లాడి తౌరా శఠం
తా! మూర్ఖా! పొగరెక్కినేమొ కనుగ్రు ♦ ద్ధందీతునా లేక యు
ద్దామంబైన కరాసిచేఁ దునిసి చిం ♦ ద న్నాలుక న్ద్రెంతునా
యేమం చీక్రియఁ బ్రేలఁజొచ్చితివి రో ♦ రీ! హీనుఁడా! దుర్మతీ!

సిగ్గులేనిపందా! ఏమంటివి? నీవు నన్నేమి చేసెదవురా? నన్ను శిక్షించునంతటి సమర్థత కలవాఁడవా నీవు? నిన్నిదివసముననే జముని మందిరమున కనుపకున్న నేఁ గ్రూరసేనుండనఁటరా!

ప్రతా—మహారాజామాత్యుల యాజ్ఞనెఱవేర్చుట కేను సిద్ధముగా నున్నాఁడ.

క్రూర—(తనలో) ఔరా! నీకెంతటి మగఁటిమి వచ్చినదిరా. నీయిష్టానుసారముగ నమాత్యుఁ డొంటిగ నేఁగకుండ వానికిఁదోడేఁగుటకు నీవుగూడ సిద్ధముగ నుండకతప్పదు.

ఉద—(తనలో) దుష్టచరిత్రా నీమొగముఁజూడరాదు. నీవు నాసోదరుండవగుట కేను పూర్వమం దేమిపాప మొనర్చితినో. (ప్రకాశముగ) లోభగుప్తా! తరువాత.

క్రూర—(తనలో) తరువాతనా? నీవుగూడ నీ మంత్రిసేనానాయకుల వెంబడినే యముని యాస్థానంబున కేఁగుటకుఁ బ్రయాణమై యుండుము.

లోభ—ప్రభూ! తరువాత నాసుతరోదనము నేనుమొదలగు నాబందుగులందరు విని పోయివిడువిడుండని యెన్ని చెప్పినవిడువకున్న మేమందఱ మెట్టకేలకు ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని నాకూఁతును విడిపించితిమి.

ఉద—అక్కటకటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ప్రతా—ఇక్లే చూచుచున్న నింకను మఱింతకష్టము.

ధీమం—ఎంతక్రూరకృత్యము జరిగినది! తరువాతఁ దరువాత.

లోభ—అటుల విడిపించిన మమ్ముఁగాంచి, గోదఁగొన్నపులివలెఁబట పటమని పండ్లుగీటుచు, తోకద్రొక్కిన త్రాచువలెర క్తనయనుఁడగుచు, యాఁకలిఁగొన్న సింగమువలె నార్భటించుచు గటములదర, బొమలుముడిపెట్టి కాలాంతకుండో యన నొక

దండంబుఁ గేలనందుకొని, లేళ్ళగుంపులోఁబడిన సింగంబుభంగి మమ్మందఱ మోదినాఁడు.

కూ్రర—(తనలో) సెబాస్! లోభగుప్తా! వైశ్యుడవైనను, మత్ప్రతాపముకు సంక్షేపరూపంబున సరసముగా వర్ణించినావు.

లోభ—అట్టి దండఘాతములకుఁ గొందఱు చచ్చిరి. మఱికొందఱు విచ్చి దిశలఁ బాఱిరి. కొందఱు వికలాంగులై భూమిపైఁబడి విలవిలఁ దన్నుకొనుచుండిరి. ప్రభూ! మాయవస్థఁ జూచినఁదెలియుఁగాని చెప్పినఁ దీరదు. (దుఃఖించును)

ఉద—ఇఁక నీకూ్రరకృత్యము వినఁజాల. నిన్నాదుర్మార్గుఁ డిచటికెట్లు రానిచ్చెను?

లోభ—భయపడి మూలలఁ డాఁగినమావారిని వినరాని దుర్భాషలాడి ధైర్యవంతులగునట్లు ప్రోత్సాహపఱచి, నేనొకమఱుఁగున డాఁగి గడగడ వడఁకుచు నాచర్యఁ గనిపెట్టితి, నిపుడిపుడే యాకూ్రరసేనలవారు మార్గముఁబట్టిరి. దేవరవారికి మనవిఁజేయుటకై బరువిడివచ్చితి. మమ్మెట్లు కాపాడెదరో యెఱుఁగజాలకున్నాను.

ఉద—అయ్యయ్యో!

సీ. కులసతులను జెఱఁ • గొనుటకునేమాత్ర
మును జంకఁ డింక నే • మనఁగవలయు?
శిశుపశుబ్రాహ్మణ • స్త్రీహత్యలొనరింప
మనమునఁ గొంకఁ డే • మనఁగవలయు?
ధనికులఁగాని పే • దలఁగాని ద్రవ్యంబు
హరియింపకుండఁ డే • మనఁగవలయు?
మధుమాంసము ల్దిన • మానియుండం డొక్క
యరగడైయైన నే • మనగవలయు?

తే. గీ. ఎట్టి దుష్కృతకార్యంబు । తేని(జేయ
నంతరంగంబు(ద్రిప్పు(డే । మనగవలయు,
దెలిసె భ్రష్టస్యకావాగ । తియను నీతి
యవనిలోన నమోఘ మం । చన(గవలయు.

ధీమం—నిండ మునిఁగినఁ జలియుండదనునట్లు సదా పాపకర్మాచరణుఁ
డగువాని కేమిభయము?

ప్రితా—సందేహమేమి! ప్రభు విట్లుపేక్షించుచున్న జనులెట్లు సుఖ
ముగ నుండఁగలరు?

కూర—(తలయూఁచుచుఁ దనలో) మంచిది మంచిది—

తే. గీ. అనుఁడి మిమ్ములఁ నిప్పు డే । మనను పిదప
మత్కరస్థితఖడ్గమే । మందు మీకు
మారికి న్బలికాఁబోవు । మహిష మెగిరి
నంత నద్దాని దండింతు । రా జగమున?

ఉద—అమాత్యచమూపతులారా!

ఉ. ఎంతనిచెప్పవాఁడ నిఁక । నెంతని శాంతివహించువాఁడ ని
క్లెంతటికైనఁ జూచుచు మ । తేమి యొనర్పకయున్న రేపు నన్
గొంతును గోయఁడే తలఁప । గూడ దనుగ్రహ మింటిదీప మం
చెంతయు ముద్దుగొన్న దహి।యింపకయుండునె మూతిమీసముల్.

కూర—(తనలో) నిజమువచించితివి. కాని జేపనుకొనెదవేల? నేఁడే
యనుకొనుము.

ధీమం—దేవరవారికిఁదెలియని విషయ మేమిగలదు. త్వరపడి కర్తవ్య
మాలోచింపుఁడు.

ప్రితా— ఆలోచించినచో నిశ్లల యగును?

కూర—(తనలో) వేటాలోచనమొదుకు, ప్రథమమున మి మ్మొంట
రిగఁ గనుఁగొనుటయే నాకాలోచనము.

ఉద—నే నేమాలోచించుటకుఁ దోఁపదు. భూపతులకు మనస్స్వరూపులుగదా మంత్రులు. కావున,

క. ఆలోచింపుఁడు వానికిఁ
గాలోచితశిక్ష నెంత ♦ కఠినపు దీయం
బోలునొ? నీళ్ళనుముంచినఁ
బాలనుముంచినను మీఁదె ♦ భారముసుండీ.

క్రూర—(తనలో) అసమర్థుఁడవని మొదటనే నుడివితి గదా?

ధీమం—అట్టులైన నో మహారాజా!

శా. క్రూరత్వంబున నిట్టికట్టిడిపను ♦ ల్గొంకేమియు న్లేక తా
ధారాళంబుగఁ జేయువాఁడగుటచే ♦ దండ్యుం డగున్ గావున
న్గారామెంచక బద్ధుఁ జేయుఁ డిభము ♦ ల్గర్వోద్ధతి న్మీరిపో
నీరీతి న్మదమెల్ల డించెదరు కా ♦ దే మావటీ లిమ్మహిన్.

ప్రతా – ఇందులకైన సమ్మతింపుఁడు.

క్రూర —(తనలో) ఓరోరీ మనుష్యపశువులారా! నేఁడే మిమ్ము కాలుని గృహమున కంపఁదలఁచియున్న నన్ను కారాగృహబద్ధు నెట్లు చేసెదరురా?

ఉద —మంత్రివర! నీయభిప్రాయానుసారముగఁ గ్రూరసేనుఁ గారాగృహబద్ధుఁ జేయుట కిదియే సెలవొసంగితి. ప్రతాపా! తప్పక రేపటియుదయమున నాకలుషాత్ముం బట్టి బంధించి కారాగారమునందుంచుము. లోభగుప్తా! నీవిఁక గృహమున కరుగుము. మనము నేఁటికి గొలువుఁ జాలింతము. (ప్రతాపున కాజ్ఞాపత్రి మిచ్చును.) (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

క్రూర—(పండ్లుగీటుచు) మంచిది! నేనును నాప్రకృతకార్య మాలోచింప నేఁగెదను. (నిష్క్రమించును.)

2 వ రంగము.

క్రూర — (ముందు ప్రవేశించి) ఔరా! ఎంతటి శక్తిహీను లెంతటి ధైర్య మవలంబించుచున్నారు.

ఉ. కావున నట్టివారి పెను • గర్వము శీఘ్రమె మాపకున్న వా
రేవిధినైన ధైర్యము వ • హించి యొనర్పక పోరు కీడు, రో
గావళి దాపరింపఁదగు • నౌషధ మీయక చూడ వృద్ధియై
యేపగఁ బ్రాణహానియగు • నింతవిచారణ సేయు టొప్పదే.

ఏమీ! విచారణయా? యింకేమివిచారణ.

స్రగ్ధరా. తోడ స్జన్మించితం చ • ద్భుత నయభయభ
• క్తుల్బెలంగంగ నేనే
కీడు స్జేయంగఁ జూడ • గినుకఁగలుగ ను
• ల్కించె నన్నిట్లువీని
న్నేఁడే మత్ఖడ్గధార • న్నిహతునొనరుతు
• నిక్కమెబ్బంగినైన
స్వ్రాడ స్స్వీయూఁషమే పో • విషముగుఁ దడయ
• న్వేగ ప్రాణంబు లూడ్తున్

ఏమది? ఇంకను నాయాజ్ఞానుసారులగు వీరపాల శూరపాలురు రాక జాగుచేయుచున్నారు.

వీర, శూర — (ప్రవేశించి) దేవరవారికి జయము. జయము.

క్రూర — మీకును జయమగుఁగాక!

వీర — మమ్మొందులకో త్వరితముగ రమ్మని యాజ్ఞనొసంగినారఁట. వెంటనే తమయింటికరుగఁ దామచట లేకుండుటగాంచిఁ వెదకుచు నిచటికేతెంచితిమి. ఎన్నఁడిట్లు త్వరితమ్ముగ రమ్మనలేదు. నేఁడేమి దుర్భరకార్యధురంధరత కల్గె; నెలవీయ నిరీక్షించుచున్నాము.

కూ్రర—అసమానశౌర్యధైర్యగాంభీర్యులగు మీయట్టి యనుచరు లుండ నాకెట్టి కార్యమైన దుష్కరమగునా? కాని, వినరాని వింత యొకటి పుట్టినది తెల్పెద వినుఁడు.

ఉ. ఎన్నఁడుగాని తమ్ముఁ డని ♦ యించుక ప్రేముడిఁ జూపకుండినన్
బన్నమటంచు నుంటి వల ♦ పోత సదా వినియుంటి రింక నే
మున్నది నేఁడు నన్నుఁ గటి♦నోద్ధతి బద్ధునిఁ జేయనాజ్ఞ మా
యన్న యొసంగె నమ్మఁజను ♦ నా భువిజ్ఞాతుల నెవ్వఁడేనియున్.

ఇందులకు మన మేమిచేయవలయును?

శూర—ఏమేమీ? అంతనిర్భయముగ వచించెనా! మంచిది. ఎన్నఁడు వినని దీనవచనముల నుడువుచున్నారదేల ?

తే. గీ. మనమున న్గొంకనేల యీ ♦ పనికి? నెట్టి
పనికిఁగాని దుష్కరమహో ♦ బలులమేము
కలుగఁ, దెఱచాప గాలికి ♦ నిలిపికట్టు
నోడ కడ్డఁగలదె భయ ♦ ముడుగుఁ డింక.

కూ్రర—(తనలో) బలే శూరపాల! నీవెన్నఁటికిఁ దగినబంటువు. పరాక్రమశాలివి.

వీర—మహాధీరులగు మీరిట్లు చింతిల్లుట వింతగానున్నది.

కం. ఏరీ నీసరిపోటరు
లీ రేడుజగములలోన ♦ నిట్టిఘనుని ని
న్నౌరా బంధించుట' వి
స్ఫారోష్ణజలముల కిండ్లు ♦ దహనం బగునే.

మిమ్ముఁ గారాగృహబద్ధులంజేయుటకు మీయన్నగారు కాదు; ముజ్జగము లేకమైవచ్చినఁ జేతగాదని నిశ్చింత నుండుఁడు

కూ్రర—వీరపాలా! యిట్టిసమయముననా నీసాచివేతమాటలు?

మ. భయమేమాత్రము లేకమంత్రియుఁ జమూ♦పాలుండు యోచించి యీ
క్రియ సేయుండని తెల్ప, మంచిదని తాఁ ♦ గేల్మోఁచి హూయన్న ని
ర్దయచిత్తుండయి బద్ధు జేయుఁడని ద♦ర్పంబొప్పఁ బల్కంగ విం
చయ యోమిన్నక యెట్టులుండునవయ♦స్యా యింతయూహింపుమా

ఏదియెట్లైనను, నిపు డిట్లొనర్ప నిశ్చయించితి.

మ. కృపలోనెంచక నేఁ జమూపతిని మం♦త్రిం జంపి, యాపైని దు
ష్కపటస్వాంతు మదగ్రజన్ము శిరమున్ ♦ ఖడ్గమ్మునన్ గోసి త
చ్చపలాక్షి న్వరియించునప్పుడు మదిన్ ♦ శాంతింతు, నందాఁక నే
యుపదేశంబు వినంగఁబో నరివధో♦ద్యోగంబుఁ బాటించుటన్.

శూర—వహ్వా! నిరుపమానచాకచక్యనిపుణులగు తాము యోచించినదే దివ్యమైనయుపాయము. ఇంక నాలస్యంబు కూడదని నాయభిప్రాయము.

వీర—(తనలో) కటకటా! యెంతదుర్మార్గమున కొడిఁగట్టుచున్నాఁడు. కనుకనే, యీదుష్టునకుఁ గ్రూరసేన నామము సార్థకపడినది. ఈశూరపాలుఁడో యుక్తాయుక్త విచారశూన్యుఁడు. కీలుబొమ్మవలె నెవ్వరెట్లాడించిన నట్లాడుచుండును నేనిప్పుడీఁదుల కొడఁబడకున్నఁ బ్రథమమున నన్నే తనకరవాలమునకు బలి యిచ్చు, నిందు కేమిసేయుదును. (యోచించి) ఇట్లనిచూచెద. (ప్రకాశముగ) ప్రభూ! ఈకృత్య మెట్లొనర్పవలయు?

క్రూర—చేతులతో,

వీర- చేతులతోఁగాక చెవులతోఁ జేయుదురా? అదికాదు. యేమార్గముచేత ?

క్రూర—ఏమార్గము యుక్తమో దానిచేతనే.

వీర—ఇదివఱ కేమార్గము నాలోచించినారు ?

క్రూర—నీకెట్లు తోఁచుచున్నది?

వీర—ఎటుచూచినను కష్టముగనే యున్నది,

కూర—నీకటులే యుండును.

వీర—సులభముగ మీకుఁదోఁచిన తెఱఁగెఱిఁగింపఁగూడదా?

కూర—నాకేమి! యెవరికిఁదోఁచిన నొకటియే యుక్తముగ నున్నది.

వీర—అదియేది ?

కూర—ఏదియని యడిగెదవేమి?

చ. సరగఁ జమూపతి స్వచిత్తుఁ • జక్కఁడఁగించియు నేఁటిరాత్రి ని
ద్దురఁబడియున్న యగ్రిజుని • దున్మఁగ నామది నిశ్చయించితిన్.

వీర— ఇదేటిన్యాయము?

కూర—చెప్పుచుండఁగనే తొందరపడియెదవేల ?

చ. కురుపతికోర్కెఁదీర్పఁ దన • క్రోధమునార్ప ధృతిన్వహించియా
గురుసుతుఁ డుగ్రుఁడై తలలు•గోయఁడె పాండవపక్షయోధులన్.

వీర—(తనలో) హరి హరీ! ఎట్టిపాపపువార్త వినవలసివచ్చినది. అయిన
నిట్లు చెప్పిచూచెద. (ప్రకాశముగా) దేవా!

చ. గురుసుతుఁ డుగ్రుఁడై తలలు • గోయఁగఁబట్టి గదా ఘటించె త
చ్ఛిరమునుఁబోలు సన్మతిని • జేకొనిపోవుట వైరు, లాతఁడో
చిరతరజీవి కానియెడఁ • జేరఁడె దండధరాలయంబు నా
కరణిని బాపవహ్ని నొడిఁ • గట్టఁగ నెంచ దహింపకుండునే.

కావునఁ బరాక్రమశాలురకుం దగిన ధర్మంబొకటి నుడివెద. నాయం
దాగ్రహింపక వినుఁడు.

ఉ. వైరిని నాజిలో నెదిరి • వాని వధించి జయంబుఁగాంచి త
ద్ధారుణినెల్లఁ గైకొనుట • ధర్మము రాజుల కౌను మీర లా
తీరుఁ బరిత్యజించి పగఁ • దీర్చుకొనంగ నధర్మవర్తనం
బారయ మేలె? కౌరవుల • కందున నేకట నాశమొందుటల్.

ఒకవేళ మీయన్నగారు దుర్మార్గుఁడే యనుకొనుఁడు. ఎదిరించి రణంబున విజయంబుఁగొని సామ్రాజ్యలక్ష్మిని వరించి సుఖంబుంట యుత్తమమని నేఁ దలంచెదను.

కూర—(తనలో) వీని కీపైత్యగుణ మపుడపుడు దొరలుచుండును. వేఱొక విధంబున వీనితో వాదులాడుచున్నఁ గాలహరణమై కార్యభంగమగును. ఏదోయొక యుపాయమున వీని మనమును ద్రిప్పి మనోరథసిద్ధుఁడనయ్యెదను. (ప్రకాశము) మిత్రమా! నీవు చెప్పినమార్గముయుక్తమైనదియే, నేనది తెలియకపోలేదు; కాని

చ. కరులు రథమ్ము లశ్వములుఁ ♦ గాల్బలమూఁక లొకింత లేక సం
గరమొనరించి శాత్రవుల ♦ గర్వమడంచుట కెంతవారికిం
దరమగునే? యెదోసులభ ♦ దాయకయుక్తిని వైరిమారణం
బరయఁగ మేలుగాదె మన ♦ కాజినిఁ గష్టము లేల మిత్రమా.

ఇట్లుసేయకతప్పను; నీ విందుల కిష్టపడక నాపరాభవముఁ జూడ నెంచెదవా?

వీర—(తనలో) ఈక్రూరాత్ముఁ డెప్పుడును దాఁబట్టినపట్టు వదలఁడు. ఇందుకీయకొనక నాకుఁదప్పదుగాని, వృథాకష్ట మొందులకుఁ జేయవలయు; నొకయుక్తిఁబన్నెదను. [ప్రకాశముగ] దేవా! మన యూరిలో నున్న పెద్దశెట్టిగారికి వేయిరూప్యములు నే బాకీయుంటి, నందుల కాయనగారిపుడు రూప్యములఁ దెమ్మనియుంటి ముందు పీనుఁగువలెఁ బస్తుపడుకొని యున్నాఁ, డెచటనైనఁ దెచ్చి యాయనకిచ్చి యిపుడే వచ్చెదను. ముందు మీరుభయులుఁ జనుచుండుఁడు.

కూర—(తనలో) ఆఁ! ఇదియా నీబెట్టు. మంచిది. (ప్రకాశముగ) ఓయీ! నీ వీధన మెచట తెచ్చెదవు?

వీర—ఎచట దొరికిన నచటనే.

క్రూర — ఎచట దొరుకును? వీధిలో నెవ్వరైనఁ బాఱవేసికొనిననా?

వీర—అటులు సులభముగ నాయట్టివానికి లభించునా? కాని, యెవరి దగ్గరనైనఁ దీసికొని రావలయు.

క్రూర — ఎవరిదగ్గఁ?

వీర — ఎవ్వరిత్తురో వారిదగ్గరనే.

క్రూర—ఇదివఱ కెవరినైన నడిగియుంటివా?

వీర— ఆశెట్టిగా రెపుడైన మాయింటిముందు పస్తుపడుకొని యున్నఁ గదా, నే నీవఱ కెవరినైన నడుగుటకు !

క్రూర — సరే, బాగుగనున్న దిపు డెచటి కేగెదవు?

వీర—రూప్యము లిచ్చువారికడకు.

క్రూర—ఇదివఱ కెవ్వరి నడుగ లేదంటివి గదా?

వీర —అడుగ లేదన్న నేనెవరి నడుగఁగలను?

క్రూర—ఎవరినడుగనిదే లేదను టెట్లు?

వీర—లేదనక తప్పునా?

క్రూర—నీ కెట్లు తెలియును?

వీర —మనస్థితి యూరివారి కెల్లరకు విశదమేగదా?

క్రూర—సరే! నీవిప్పు డెవరి నడుగఁ దలఁచితివి ?

వీర—ఇంక నెవరినడిగిన నేమి లాభము?

క్రూర—(తనలో) వీనియుక్తి నే మొదటనుండి యెఱుఁగుదును. ఇపుడు ధనమీయకున్నఁ జెప్పినమాట సరిగా వినఁడు. నేఁదలఁచిన కార్యము గట్టెక్కినఁజాలుఁ గాని వేయిరూప్యము లేమిలెక్క, రాజ్యమే నాదికదా. (హారమొకటితీసి వీరపాలునితో) మిత్రమా! యీమణిహార మావేయిరూప్యములకు సరిపోవును. గాన త్వరితముగ నిచ్చిరమ్ము.

కీర—అమ్మా! మనవీటంగల లోభగుప్తుం డనువైశ్యుని కూఁతును కూరసేనులవారు చెఱపట్టఁదలపడిన, విడిపించుటకై తండ్రి మొదలగువారు చన వారినందఱిఁ జావమోదినారఁట. అట్టి యువరాజుగారి దుండగమును మహారాజుగారితో మొఱవెట్టు కొన లోభగుప్తుఁ డేగుచుండ నేఁ జూచితి.

కమ—హరిహరీ! ఎట్టిదుష్టబుద్ధి యగుచున్నవాఁడు! మా కెప్పుడును-

తే. గీ. కూరసేనుఁ డేనాఁడు స ♦ ద్గుణము విడిచి
ధర్మమార్గానుగామియై ♦ తనయులట్లు
ప్రజలఁ జూచునోయని చింతఁ ♦ బడుచునుందు
మీశ్వరునిఁ జింతసేయు ♦ మునీంద్రులట్లు.

అయ్యయో!

ఉ. ఏగతి నామఱందికి న ♦ శించునొ దుష్టగుణంబులంచు నా
నాగతుల న్విచారము మ ♦ నంబుఁ గలంప హితంబు నెంతయో
బాగుగ బోధఁజేయుదు ము ♦ పాయముతో వినఁడు-

కీర— ... ... ఏల తా విను
లాగుచుఁ గట్టుగట్టినఁ దొ ♦ లంగునె వంకర కుక్కతోఁకకున్.

కమ—నిజము తా నెట్టివాఁడైన నేమికాని,

చ. తనను గుఱించి లోకులు వి ♦ దారుణబాధితులౌచునుండి రం
చు ననుజుఁ డెన్నినాళ్ళకును ♦ క్షుద్రగుణంబుల వీడకుండె నం
చనయముఁ బాలుపోవక ధ ♦ రాధిపుఁ డక్కట గోయి నూయి మ
ధ్యను వసియించుమానవుని ♦ యట్టులఁ జింతిలుచుండుఁ దామదిన్

నిదురఁబోవుచున్నను నానాధుఁడు సోదరునిగుఱించి కల్వరింపుచు వ్యసనపడుచుండును.

కీర—యాదవకులమున ముసల ముద్భవించినట్లు క్రూరసేనులవారీవంశమున జన్మించి పూర్వులకీర్తిని, జెఱచుచున్నారు. తా

ఖిందులకుఁ జింతిల్లి చేయునదేమి? అదిగో మహారాజుగారు రానే వచ్చుచున్నారు.

కమ—(చూచి యచ్చెరువున) చెలీ యదేమికారణము!

తే. గీ. కళలశోభిల్లు నాప్రాణ ♦ కాంతు మోము
కాంతివోయి చింతిలుచుంట ♦ గాననయ్యె
కువలయానందసంధాయ ♦ కుఁడగు పూర్ణ
చంద్రుని న్మబ్బుకప్పిన ♦ చందమునను.

కీర—ఏకారణమైనది యిపుడే తేలఁగలదిఁక నేనేగుచున్నాను. (పోవును)

[ఉదయసేనుఁడు దుఃఖముతోఁ బ్రవేశము.]

కమ—(లేచి) ప్రాణేశ్వరా! నమస్కరించుచున్నదాన.

ఉద—(ఊరకుండును)

కమ—నాథా! మీరిట్లు దీనవదనులై యుండుట కేమికతము?

ఉద—(ఊరకుండును)

కమ—(భయమునఁ దనలో) ఏమి యీవింత? యెంతకష్టసమయంబులనైన, నెంత చింతిలుచుండిననైన,నన్నుఁగాంచినతోడనే యెంతయో ప్రేమించు నానాథుండు నేఁడిట్లు పిలిచినను బలుకక కన్నెత్తియైనం జూడక చిన్నవోయియున్నవాఁడు. కారణమేమై యుండునో కదా! (ప్రకాశముగ) నాథా!

సీ. పరిపంథియూథంబు ♦ పురి చుట్టుముట్టిన
స్థితిఁజూచి యింత చిం ♦ తిలఁగ లేదు
తలిదండ్రులుం బందు ♦ గులుఁ జచ్చురీతిఁగ
న్నులఁజూచి యింత చిం ♦ తిలఁగ లేదు
తనయుఁడుఁ బుత్త్రిక ♦ మనకుఁ గల్గనినాఁడు
కలనైన నింత చిం ♦ తిలఁగ లేదు

తమ్ముని పెన్గండ ♦ గమ్మునం బౌరులు
గలఁగిన నింత చిం ♦ తిలఁగ లేదు

తే. గీ. అత్యధికకష్టములు గల్గి ♦ నపుడు మీర
లిట్లు చింతిల లేదు నేఁ ♦ డేమికత మ
హా! యనుచు మది కదుఁ దామ ♦ రాకుపైని
జలముగతిఁ జలించుచునుండెఁ ♦ దెలుపుఁడింక!

ఉద—దేవీ! యేమని తెల్పుదును?

మ. చెలికాఁ డాత్మసముండు సద్గుణుఁడు మ ♦ చ్చింతాపహారుండు ని
ష్కలభక్తిన్మనసేమ మారయుచు రా♦జ్యంబేలు ధీమంతునిన్
ఖలుఁడౌ క్రూరుఁడు చంపె నేమిపలుకం ♦ గాలేకయిట్లుంటి, హా!
తలగోయంబడు మొండెమట్లయితిఁగాం♦తా! యింక నేమున్న దే.

కమ.—అమంగళంబు ప్రతిహతముగుఁగాక! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము. నానాథుఁ డెంతయుధైర్యమునొందినాఁడు? ఇంను కేమిసేయుదు! కటకటా! నాకీవార్త కర్ణకఠోరంబై హృదయభేదన మొనర్చుచున్నను,

తే. గీ. భర్తచింతానిమగ్నుఁడై ♦ పరఁగుచున్న
సమయమున నట్టిచింతలు ♦ సమసిపోవు
నటుల సేయఁగఁ దగును కు ♦ లాంగనలకు
వినమె కార్యేషు మంత్రియం ♦ చనెడు పలుకు

అట్లగుటచే నాభర్త కీదుఃఖ ముపశమింపఁజేయుట నాకిపుడు కర్తవ్యము. (అని యుపచరింపుచు) నాథా! యూరడిల్లుఁ డూరడిల్లుఁడు

ఉద—ఇంకెక్కటియూరట, నాతమ్ముఁడొనర్చిన మేలిదియొకటేయను కొంటివా ?

కమ—(సంభ్రమమున) ఇంక నేమున్నది?

ఉద—అయ్యో! ఎటుఁగవా?

చ. అతులమహాబలుండు ఘనుఁ ♦ డాహవతాండవకేళిభీముఁ డు
ద్ధతధృతిశౌర్యవంతుఁడు వి ♦ దారితశత్రుఁడు విక్రమాఢ్యుఁ డ
ద్భుతవరతేజుఁడై తగు చ♦మూపతిని వ్వధియించె, నింక నా
స్థితి నడుగంగ ఱక్కలను ♦ దీసిన పక్షి విధంబు గాదొకో?

కమ—కటకటా! ఎంతటికుర్వార్త వినవలసివచ్చెను. ఇంక నా నాథుని మనంబెట్లు స్థిరపఱతును. (రాజుతో) జీవితేశ్వరా! ఎట్టి యాపదలు వాటిల్లిన నింత ధృతిసెడి యమంగళవాక్యములం బలుకుట తమబోటి శూరుల కుచితమా? సర్వజ్ఞులగు మీరెఱుఁగని ధర్మములు గలవా?

తే. గీ. సైన్యనాథుఁ డమాత్యుండుఁ ♦ జచ్చెననుచుఁ
జింతిలఁగనేల యీసర్వ ♦ జీవచయము
వేలు పుట్టుచుఁ గిట్టవే ♦ వివిధగతులఁ
బరఁగ జాతస్యమరణం ధృ ♦ వ మనవినవె.

ఒకరికి మాత్రము శాశ్వతమా! యెప్పుడో యేసమయముననో యెవ్వరికేనిఁ జావు తప్పదని మీరెఱుఁగరా?

ఉద—దేవి! యెన్నటికేని చావు తప్పనిమాట వాస్తవమే యైనను, అన్యాయముగఁ జూచుచుండఁగనే గొంతులు గోయుచుండ నట్టిమహనీయులకైన నిట్టి నీతి స్మృతికి వచ్చునా! ఇంతలో సేనానాయకామాత్యులఁ జంపిన నాసోదరుఁడు నన్నుమాత్రము మిఁకఁ జంపకతప్పునా?

కమ—నాథా! యటులేలజరుగును? ఈయశ్లీలోక్తు లేటికిఁ బ్రస్త రించెదరు?

ఉద—అయ్యో! ఇంతకన్న నశ్లీల మేమున్నది? నాప్రాణసమానులగు నమాత్యచమూపతు లంతమొందినపిమ్మట యీయున్నైనే జీవిం

చుటయుఁ దుచ్ఛమే. నాతమ్ముఁ డొకవేళ నను జంపకున్నను, నేనైన జీవముల విడుచుట నిశ్చయము.

కమ—మనోహరా! అమాత్యచమూపతులు ప్రాణసమానులు గాక యన్యులగుదురా? ప్రియముగలవా రంతమొందినచో వారి తోఁగూడ జీవముల విడుతురా? ఇదియెక్కడి విపరీతధర్మము?

సీ. దైవసమానులౌ ♦ తలిదండ్రులు గతింపఁ
దనయు లుండుటలేదె ♦ ధరణిలోన
తమతోసమానులౌ ♦ తమ్ములంతమునొంద
నన్నలు బ్రతుకరే ♦ యవనిలోన
తనప్రాణమే యని ♦ తలచుఁప్రాణేశ్వరి
పడిపోవనుండరే ♦ భర్తలు భువి
తమకడుపునఁగన్న ♦ తనయులు మృతినొంద
జననీజనకు లిల ♦ మనుటలేదె

తే. గీ. అంతియేకాక తమవార ♦ లరిగిరనుచు
వారితో నేఁగఁగలరె యె ♦ వ్వారలైన
వృక్షశాఖలు నఱుక నా♦వృక్షము నశి
యించిపోనె మఱలఁ జిగు ♦ రించుఁగాని.

ఉద—నీవుపన్యసించిననీతి లోకభ్రాంతి పెడనివారికిఁగాని తదితరులకుఁ బనికిరాదు. అయ్యో? యెట్టిగోలవు! నిర్దోషులైన ప్రతాప ధీమంతుల నిష్కారణముగఁజంపివేసిన నాతమ్ముఁడు పాలివాఁ డనగునన్నుఁ బ్రాణములతో విడుచుటకల్ల. ఏలయన?

తే. గీ. కమలనాభుని మించు ర ♦ క్షకుఁడు లేఁడు
స్నేహితుని మించు చుట్టమీ ♦ క్షితిని లేఁడు
సద్గురుని మించు సుఖమిచ్చు ♦ జనుఁడు లేఁడు
క్రూరుఁ డగుసోదరుని మించు ♦ వైరి లేఁడు.

వాఁడొకవేళ నన్నిపుడు దయదలఁచి విడిచినను నాకీసకలకష్టదాయక మైన భూపరిపాలనమునం దిచ్ఛ లేదు. ఎట్లైనను బ్రాణములఁ బాసి పరలోక సుఖుఁడనయ్యెదను.

కమ—(భయదుఃఖములతో) అయ్యో నాథా! తమ కే నెంతని చెప్పఁగల సమర్థురాలను! పాపము లన్నిటఁ బేరుకొన్నవి పంచమహా పాతకములనియు, వానినిమించిన దాత్మహత్యాపాతకమనియుఁ బెద్దలనుచుండ మీకికఁ బరలోకమెట్లు లభింపఁగలదు? అదియుఁగాక దైవముఁ బలియు, గతియునని స్థిరముగ నమ్మియున్న మీ యీసేవకురాలి కేమిగతిఁ జూపెదరు? విద్యాబుద్ధుల యందైన నారితేరక పడసారమైదువత్సరములుగలిగి ముందు మనకు గతులఁ గల్పింపనున్న తారా కనకసేనుల కేమిగతిఁ జూపెదరు? అకటకటా! వికలమనస్కులై యిట్లేలపల్కెదరు? తెలిసియో తెలియకయో యొక మనవిఁ జేసెద. వినినపిదపఁ గర్తవ్య మాలోచింపుఁడు

చ. మతిచెడి భూమిపై బ్రతుకు ♦ మానిన నేమిఫలంబుళల్లు? నీ
క్షితి మనసూనుఁడౌ కనక ♦ సేనున కర్పణఁజేసి యారమా
పతి నెదలోస్మరించుచు స్వ ♦ భావము గా మృతినొందనిచ్ఛున
ద్గతినతఁడే,దయామయుఁడు♦గాఁడొకొ యీశ్వరుఁడెంచిచూడఁగన్

కావున మీకతిభారముగఁ గన్పట్టెడి యీభూమిని మనకుమారున కప్పగించి యేవనగరి గుహలలోనో వసించి హరినిస్మరింపుచుఁ గాలము గడుపుచుండుట యుక్తమని నేనూహించెదను.

ఉద—(తనలో) ఆహా! ఇట్టివికదా కులాంగనల లక్షణంబులు!

తే. గీ. తనవరుఁడు వికలతఁజెంది ♦ ధైర్యహీనుఁ
డైనతఱి నీతిబోధించి ♦ యమలమార్గ
వర్తనుగ నొనర్చు సుగుణ ♦ వనిత, నీట
నావ నడిపెడు చుక్కాని ♦ నరునియట్లు.

(ప్రకాశముగ) ప్రాణేశ్వరీ ! నీవుబోధించిన హితము బహుయుక్తమై నది. ఇంక నాయందున్న సర్వభారములు కనకున కప్పగించెదను.

[తారా కనకసేనులు ప్రవేశము.]

తారా-కన—జననీజనకులారా! వందనము లొనర్చెదము

ఉద-కమ—చిఱుతలారా! మీకు శుభంబగుంగాక!

తార—(సరికించి) పూజ్యులైన మాతలిదండ్రుల కింతటిచింత వాటి ల్లినది?

ఉద—తండ్రీ! కనకసేనా! ఇటురమ్ము.

కన—(శోక కోపముతో) జనకా!

క. మనసేనాని నమాత్యుని
నసుమానము లేక చంపె ♦ నట క్రూరుండు నీ
యనుజుండని విడువం బామున
కును బాలోసిన విధంబ ♦ గుం దెలియవో కో.

ఉద—(కన్నీటితో) కుమారా! పిట్టపిడుగువంటి యీవార్త నీ కెవ్వ రెఱింగించిరి?

కన—ఈ మాయప్పవలన వినియుంటిఁగాని, మీరాదుష్టునేల మన్నించి విడిచితిరి?

ఉద—తనయా! నేఁటిసభను వానిఁ గారాగృహాబద్ధుం జేయునట్లు ప్రతాపధీమంతుల కాజ్ఞ యొసఁగినాఁడ, నవ్వార్తనెట్లాదుష్టుఁ డెఱింగెనో నిర్దోషులగు నాప్రాణసమానుల నింతలోనే యంత మొందించినాఁడు. తండ్రీ! అట్టివాని విడువక నేనెవరిచేతఁ బట్టి తెప్పించి శిక్షింపఁగలను?

కన—అటులైనఁ దండ్రీ! చింతిలకుండు! ఆదుష్టు నెటులైన నుదయ మగుసరికి నేఁబట్టి కారాగృహాబద్ధుంజేసెద.

ఉద—పుత్త్రా! వడసార మైదువత్సరముల బాలుఁడవు నీ వాదుష్టుని తెరవుపోకుము. ఎటులో యుపాయముగవర్తించుటముఖ్యము.

అలవికాని వేళ నధికులమనునది యక్కఱకు వచ్చునా? నీవింకఁ దారాసహితముగ శయనింపుము.

కన — (తనలో) ఇప్పుడిందుల కేమిమాటాడినను వలదని వారించును. ప్రస్తుతము మిన్నకుండి యుక్తిచే నాదుష్టుని బంధింప వేచియుండెదను. (ప్రకాశముగ) అప్పా! శయనింతము రమ్ము

తార — (శయనింతురు)

ఉద — ప్రాణేశ్వరీ! మిన్నువిఱిగి మీఁదఁబడినట్లు పెద్దనిద్దుర వచ్చుచున్నది. ఇంచుక నిద్రించెద. (శయనించును.)

కమ — (తనలో) అమంగళము ప్రతిహతమగుఁగాక! ఆహా! ఏమి యీదుర్దినము. నానాథుఁడు నేఁడేదివచించినను నశ్లీలములే వెడలుచున్నవి. ఏమికీడు మూడనున్నదో కదా! ఓజగద్రక్షకా! ఈశ్వరా! సదా నీవేగతియని నమ్మియున్న మమ్ము రక్షింపుము. [భర్తనుజూచి] అకటా! నానాథుఁ డెంత తేజోహీనుఁడైనాఁడు! నానాథునిఁ జూచిన నాకేమో గుండె లవియుచున్నవి. ఉదయమునుండి యపశకునములు సూచించుచున్నందులకు సేనానాయకామాత్యుల మరణవార్త వినుటయే ఫలమయ్యె, నింక నెందుననో కుడికన్నదరుచునేయున్నది. ఏమి చేయుదును! నాకును నేఁడేలో విపరీతముగనే నిదురవచ్చుచున్నది. కారణమేమో యెఱుకపడదు. దైవమేమిచేయనుండెనో! (భర్తపదములొత్తుచు) ఓదేవా! సర్వేశ్వరా!

చ. సతతము నిన్నెచిత్తమున ♦ సంస్మరియించుచునున్న మమ్ము నీ
గతి నలయింప న్యాయమొకొ? ♦ కావుము మాకడగండ్లు వాపి, శ్రీ
పతి! సకలాంతరాత్మ! నవ ♦ పద్మదళాక్ష! హరీ! మురారి! యో
యతిజనసేవ్య! సర్వసుజ ♦ నావన! దానవగర్వభంజనా!

(భర్తపదములపై దల నిడుకొని పరుండును.)

క్రూర — (కత్తితోఁ బ్రవేశించి తనలో) శిక్షింపుమనిన మంత్రియు, నన్నుఁ బట్టెదనని ప్రతినఁజేసిన సేనానియు నంతమొందిరి. ఇంక నన్నుఁగూర్చి సదా విలపించెడి యాచేతగాని ప్రభునేఁడి? (అని పరికించి పరుండియున్న యుదయసేనుంజూచి వీరపాల శూరపాలుర సంజ్ఞలచేఁ బిలిచి మెలమెల్లఁజని సచివులిరువురు కత్తుల భయంకరముగ నెత్తికమలా కనకసేన తారల చెంతను, తా నుదయసేనుని యెదపైఁ గూరుచుండి గొంతుగోయుట, కమల మొదలగువా రాహాకారములొనర్ప సచివులు బెదరించుట, క్రమక్రమముగ యవనిక పడుట.

ప్ర థ మాం క ము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కనక్తారా నాటకము.

ద్వితీయాంకము.

1వ రంగము.

కంచు—(ప్రవేశించి) ఆహా! ఏమి యీవిపరీతము! ఈయర్ధరాత్రమున రాజుగారి శయనగృహమున నేదియో పెద్దకలకలము జరిగిన పిదప నాహాకారములు మెండయ్యె. హేతువేమి చెపుమా! (యోచించి) ఏమియుఁదోఁపకున్నది. ఇంతకుమున్ను మహారాజుగారు తన సేనానాయకామాత్యులఁ గ్రూరసేనుఁడు చంపినాఁడని దీనులై దుఃఖింపుచు శయనగృహముఁ బ్రవేశించినారని సేవకాధిపుండగు సులోచనుండు నాకెఱింగించి చనియె. మఱల నింతలో నట్టిఘోర మేమైనఁ బొసగియుండదుకదా? ఆ కలకలమునుఁ బట్టిచూడ నిశ్చయముగ మఱల నేదియోకీడు మూడినట్లే యున్నది. (ముందునకుఁజూచి) అదిగోఁ బహారా బంట్రోతగు గిడ్డాఖాన్ పరుగిడుచు వచ్చుచున్నాఁడు. వాని వలన నేమైనఁ దేటపడవచ్చును.

గిడ్డా—(ప్రవేశించి) యాఖుదా! యాఅల్లా! హాంకూ బచాదేవ్, బచాదేవ్, బచాదేవ్, (అని భయమున వంగివంగి సలాములు చేయును.)

కంచు-(గిడ్డూ వెన్నుదట్టుచు) గిడ్డూఖాన్! నీకేమియాపద మూడినది? ఈసంభ్రమ మేమి?

గిడ్డూ-(అదరిపడి) అరేఅయ్యా! తేరేపాంపడ్తాహుం, మైలాచార్ హుం గరీబ్ హుం, మాపుకరో, నీదీజికర్కీ-రాలేదు., హంకూబచా దేవ్ నీకీహజార్ సలాం (మఱిమఱి సలాములు చేయును.)

కంచు-(తనలో) ఏమది! యీతఁడిట్లు విభ్రమపడుచున్నాఁడు! ఇందు కుఁదగిన హేతువేదియో యున్నది. (ప్రకాశముగ) గిడ్డూ! నే నెవ్వరనుకొంటివి? నీకీ విభ్రమమేటికి?

గిడ్డూ-(వడఁకుచు) మహరాజ్! ఆప్ హంకూ ఖుదాతోటిపెద్ద. మాబాప్ తోటి బడా, భాయీ బందూసే బెహత్తర్. మేం బేఖుసూర్ వున్నాఁడు. మాదీఖుసూర్కీ-మాపుసెయ్యండి. ఆప్ సర్దార్ ఖురూర్ సేన్ మహరాజ్ వున్నాఁడని నిద్రాసేసినాఘూడా హులీకీ-పడ్తాం.

కంచు—(తనలో) ఓహో! వీఁడు నన్నుఁ గ్రూరసేనుఁడని భావించినట్లున్నదే! నేననుకొనినట్లు క్రూరునివలన మహారాజుగారి కేదియో యిక్కట్టు సంభవంబయ్యెనని తోఁచుచున్నది. (ప్రకాశముగ) గిడ్డూ! నేఁ గ్రూరసేనుఁడనుగాను; వృద్ధకంచుకిని. నీ వేల భయపడుచున్నావు? ధైర్య మవలంబించి నీతొట్రుపాటునకుఁ గారణ మెఱిఁగింపుము?

గిడ్డూ—(ఆశ్చర్యముతో) ఆఁ-ఆఁ అరే! (మఱల పారఁజూచి) అరేకంచుడయా! నీకీజూసీ మాపానంవాఁడు పల్గిపోయినావ్. అరే అప్పటినంది మొందుల్కీ- మాలుంసెయ్యలేదుబే. నువ్వుముసిల్దివున్నావ్ ఘూనీ మాకీమెంతఘుబరాట్ సేసినావ్ రే. (ఉలికిపడి) అరే నువ్ యిఖ్గా మొందుల్కీ- నిలుస్నావ్ రే. ఖురూర్ సేన్ వాడువచ్చి నాకీనీకీ ఖత్రీతో ఖంట్లంకీ సఫాసేస్తాది. (దీనతతో)

అరేభాయీ మాకీ పానాబుగుల్ అయితావుండావ్. మాకీ జట్దా బచాదేవ్ రే కంచుడయా.

కంచు—(వెన్నుదట్టుచు) గిడ్డూఖాన్ భయమునొందకుము. క్రూర సేనుఁడెచ్చటనున్నాఁడు? మనలనెందుకు చంపును?

గిడ్డూ—(మఱల నుల్కిపడి) అరే! హౌన్కిపేర్ మామ్ముందు సెయ్యక్కై హౌన్సర్ మూపానంల పడ్తే మాజాన్ వాఁడు యెల్లిపోతా డిరే. నీకాల్కి మొఖ్తాగాని ఆల్సెం సెయ్యక్కై. జల్దీ భాగ్నా చలోరే. అయ్యో చలోరే.

కంచు—(తనలో) వీఁడింత భీతినున్నవాఁడే! ముందేమి దుర్వార్త విన వలసియున్నదో కదా! (ప్రకాశముగ) గిడ్డూ! ఏల నీకీవిభ్రమము? క్రూరసేనుఁడిచ్చటికిరాఁడు. నేఁజూచుచుండెదనుకాని నీభయమునకు హేతువేమో సవిస్తర మెఱుకపఱుపుము.

గిడ్డూ—అరే! హెంత పిచ్చిమన్సి వుండావ్ బే. ఆవల్కి యెల్లి మర్ఘా చూస్కోని ఘూసుండి అంతామాటా నీకీ మాలుం సేస్తాన్ ఘాని యిప్డూ యిఖ్డాతోటీ జల్దీభాగ్నా చలోరే.

కంచు—గిడ్డూ! ఇదియు నొక మఱుఁగుస్థలమే. నీవు సందేహింపకుము. జనులు సదా నడుచుచుండెడిమార్గమిది కాదు; ఇది సద్గ్రంథకాలక్షేపమున కేర్పడినస్థలము; క్రూరసేనుఁడీస్థలమునకు రాఁడు; ఒకవేళ వచ్చినను శిరోబాధజనించి తిరిగి పోఁగలఁడు; నీవిఁక భయముమాని కారణ మెఱింగింపుము.

గిడ్డూ—[స్మృతినభినయించి] హఁా, హఁా, నిజ్మ నిజ్మ, మేంఘూడా హౌన్బయాన్కి మర్సినాం. హాహాహాహా యిప్పుడు బత్కినాం.

[అని యొడలు సవరించుకొనుచుండును.]

కంచు—గిడ్డూ! చెప్పవేమి?

గిడ్డూ—యేంటి?

కంచు—ఓహోం మఱచితివా! అప్పటినుండి నే నేమడుగుచున్నాను?

గిడ్డూ—హహా! హహా! యేంశప్పాలయా? మేం పెందల్లాడా నాష్తాచేసి మాఫారాఖొల్వీకివచ్చి కొంతసేఫ్ఫారాసేసినాం. అప్డూ మాకీ నిదరాదయ్యాంవాడు పట్టినావ్. మేం సోగయా.

కంచు—తరువాత?

గిడ్డూ—తర్వాత ఖొంతసేపట్కీ అందర్ ఘందర్ ఘోలం హిస్నడి, హుల్కీపడి ఖున్నవాన్కీ ఖులాయించి చూచినాం.

కంచు—చూచిన..—

గిడ్డూ—[అదరిపడి] హాఁ! హాఁ! కంచుడయా! అటుజూడు అటు జూడు. [అని మీఁదఁబడుచున్నాఁడు.]

కంచు—[వెన్నుఁదట్టుచు] గిడ్డూ! అచట నేమున్నది? ధైర్య మవలంబించి కనులువిప్పి చూడుము.

గిడ్డూ—[కొంతతడవునకు నెమ్మదిపడి] అరేబాప్రే! మేం యెంతపిర్కీ వాఁడు అయినాం. [కంచుకితో] అరేకంచుడయా! మేంఖున్న వాన్కీఖులాయించి జూసినప్డు యేలాగా ఘున్పడినావ్. ఆఖురూర్ సేన్ వాడు యిప్డూఘూడా హాలాగా ఘున్పడి మాదిజాన్ వాడు యెల్లిపోయినావ్ రే.

కంచు—మఱి యేమిభయము లేదు. శౌర్యముగల మహమ్మదీయు లిట్లు జంకుట పరువుకాదు. ధీరుఁడవై తరువాత సంగతిఁ జెప్పుము.

గిడ్డూ—[తనలో] హహా మాదీఖులంవాడు చూస్తే ఆఖ్—థూ అని మామీఁనమూస్తాడు ఘున్కీ బహుత్ హిక్మత్ సే రహ్నాచాహియే. [కంచుకితో] అరే కంచుడయా! నీకీ ఖుదాసరీకాజూసీ సెప్తాం, మేంఖున్నవాన్కీ ఖులాయించి జూసేత్లల్కీ ఆఖురూర్ సేనువాఁడు తల్వార్ సేత్లా పట్కోని ఆని కష్డాలంతా రక్తం

సేసోఁటనీ, రానీసా హెంబ్ జుట్టుపట్టోని, పెద్ధా రాచ్ఛాసిలాగా ఘుంజుకా వస్తుండాడు రే.

కంచు — హా! పాపము శాంతించుగాక. అహా! ఉదయసేనమహారాజా నీకెట్టి దుర్మరణము తటస్థించెను.

సులో — (ప్రవేశించి) ఎవరిచట?

గిడ్డూ — (అదరి కంచుకిపైఁబడి) అరే! కంచుడయా అరే! అల్లా మై మర్గయా మర్గయా. కంచుడయా! హంకు బచావ్ బచావ్!

కంచు — (సులోచనుఁజూచి గిడ్డూతో) గిడ్డూ! ఏల యిట్లు తత్తరించెదవు. ఇతఁడు సేవకాధిపుఁడగు సులోచనుఁడు. భయమొందకుము. నీవటు కూరుచుండుము. మహారాజ్ఞిగతి యేమైనదో తెలిసికొందము. (సులోచనునితో) సులోచనా! నిన్నుఁజూడ నాకపరిమితభయ ముత్పన్నమగుచున్నది. అంతఃపురవాసులకుఁ గుశలమా?

గిడ్డూ — అరేకంచుడయా! మాపానంవాడు వున్నావ్ పోయినావ్ జరాదేఖో అయా?

సులో — గిడ్డూ! యేల నీకీభయ మటుకూరుచుండుము.

గిడ్డూ — (కోపముతో) అరేనీకియేం ధున్నలాగా వున్నావ్.

కంచు — సులోచనా! భీతవార్ధిలోఁబడిన నాచిత్తముం దరిజేర్పుము.

సులో — తాతా! చెప్పున దేమికలదు. ప్రతాపధీమంతు లంతమొందిన దిదివఱకే నివేదించి యుంటిఁగదా?

కంచు — అవును. ఇపుడిపుడే మహారాజుగారి మరణసూచనయు నీ గిడ్డూవలన విన్నాను. కాని వివరముగ తెలియలేదు.

సులో — వివర మేమున్నది. అమాత్యచమూపతుల సద్గుణములఁ దలచుచు సతీపతులు కొంతతడవు విలపించి దేహములు మఱచి నిదురించుతఱిఁ గ్రూరసేనుఁడు—

గిడ్డూ—అరే! నీకీసలాం హోన్సే క్తేకురా. మాకీ ఘుండెల్ పగ్లతది.

కంచు—గిడ్డూ! యూరకుండుము.

సులో—తాతా! ఆ ఘోరమేమని తెల్పుదు.

తే. గీ. శివుఁ డొసంగిన ఖడ్గంబుఁ ♦ జేతఁబట్టి
ద్రౌణి తున్మె ద్రుపదపుత్త్రు ♦ తలను తొల్లి
యటులనే ఖడ్గధారియై ♦ యన్నశిరముఁ
గోసె నిర్దయచేత నా ♦ క్రూరుఁ డకట.

గిడ్డూ - (భయమునఁ దనలో) సచ్ హువుంగా భై.

కంచు—అయ్యయ్యో! ఉదయసేనమహారాజున కెంతటి దిక్కుమాలిన దుర్మరణము తటస్థించెను!

సులో—తా నంతటంబోక పతివ్రతామతల్లియగు కమలాదేవిని —

తే. గీ. చేతితో శిరోజంబులఁ ♦ జిక్కఁబట్టి
భోరుమంచేడ్వఁగా నీడ్చి ♦ భూమిమీఁదఁ
జలముచే వేణిఁబట్టి దు ♦ శ్శాసనుండు
ద్రౌపదిని సభకీడ్చి తె ♦ అంగుదోఁప.

గిడ్డూ—అరే! ఫిర్ ఫిర్ అదేమాటసెప్తా. పానముంటె బల్చుకూరదిన వచ్చునని తెలంగిసెప్తార్, యిఖ్డా మాకియిప్డూ పనియే. ఘుర్కాజాకర్ బచ్చేకప్చేమే పడుంగా. (నిష్క్రమించును.)

కంచు—అయ్యయ్యో! ఆసాధ్వీతిలక మాదుష్టాత్మున కేమపకారము చేసియుండును?

సులో—తక్కినవారందఱు మాత్ర మేమిచేసిరి?

కంచు—హా! కమలాసాధ్వీమణి! నీవుకూడ నీనాథునిఁజేర నరగితివా!

సులో—అయ్యో! అటులేజరిగిన నింతవిషాద మేల?

కంచు—అటులగా కింకేమి చేసినాఁడు?

సులో—ఆదుర్మార్గ మెట్లువచింతును?

కం. ద్రౌపది సింహబలునిచే
భూపుత్రి దశాస్యుచేత ♦ మును నెంతులకై
తాపంబు నొందిరో? నేఁ
డాపగదిని కూరుచేత ♦ నాపెయుఁ జిక్కెన్

వాతావధూతంబైన పతాకంబుచందంబున, నురిలోఁదవిలిన హరిణంబుపోల్కి నసదయైవిలపించుచున్న నట్టిఘోరముఁజూచి భరింప లేక నీకెఱిఁగించుట కేతెంచితి.

కంచు—హా తల్లీ! పరమసాధ్వీమతల్లీ! నీకెట్టికష్టములు సంప్రాప్తించినవి! ఆ యవ్యక్తపు బ్రహ్మదేవుఁడు—

తే. గీ. ధరను ధర్మాత్ములను యశో ♦ ధనుల ఘనుల
కష్టములపాలుఁ గాఁగను ♦ సృష్టిఁజేయు
దుష్టవర్తనులకు నేమి ♦ దుఃఖమీఁడు
వినమె పాపిచిరాయు వం ♦ చనెడు నీతి.

సులో—ఇందుననే కాఁబోలు నావిధికి గుడీ గుండము లేకపోయినది.

కంచు—ఏది యెట్లైననేమి కాని యిపుడామె కష్టము లెవరు తప్పింతురు?

సులో—సరేకాని తాతా! పూజ్యులైన జననీజనకుల గర్భమందునను, సుగుణఖనియగు నుదయసేన మహారాజునంతటి యగ్రజుని తోడను ఈదురాత్ముఁడగు కూరసేనుఁ డుద్భవించుట వింత గానున్నది.

కంచు—సులోచనా! ఎంత వెఱ్ఱివాఁడవు?

తే. గీ. అధములకుఁ బుట్టుదురు యోగ్యు ♦ లైన సుతులు
ముండ్లచెట్టులకు గులాబి ♦ పూవుకరణి
అనఘులకుఁ బుట్టుదురు హీను ♦ లైన సుతులు
అమృత జలధియందును హాలా ♦ హాలముకరణి.

[తెరలో]

తే. గీ. ఎచటి కేఁగెదు విడువ నే ♦ నింక నిన్ను
నెవ్వఁ డడ్డుపడెడువాఁడు ♦ పువ్వుఁబోఁడి!
నేఁ దలంచినపని వృథా ♦ కాదుసుమ్ము
ఖగపతికిఁ జిక్కు-సర్పంబు ♦ గదలఁగలదె?

కంచు—(ఆలకించి వేగిరపాటుతో) ఏమిదీ?

సులో—(ముందుకుఁజూచి) ఆహా! పులినోటఁబడి తప్పించుకొను లేఁడి చందంబున నుదయసేనభూపతిపట్టమహిషి యదిగోఁ క్రూరుని చేతినుండి తప్పించుకొని పోవుచున్నది. ఎచటి కేగఁగలదు? ఎవ్వ రడ్డుపడఁగలరు?

కంచు—ఆక్రూరుని కోహటించి తప్పించువాఁ డిఁకబుట్టి రావలసినదే. ఆతల్లిపాతివ్రత్యమే యామెను రక్షించుఁగాక. సులోచనా! మన మిటనున్న ఫలమేమి? పోయి శక్తికొలఁది యోచింతము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

2వ రంగము:—సముద్రతీరము

కమ—(ప్రవేశించి) ఓ దీనదయాపరులారా—ఆర్త రక్షకులారా—భూత దయాళులారా—రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు.

సీ. సురలార మునులార ♦ హరసుధాకరులార
పాపరే క్రూరుని ♦ బారి మీరు
నరులార యో వన ♦ తరులార కరులార
పాపరే క్రూరుని ♦ బారి మీరు
హరులార శార్దూల ♦ వరులార గిరులార
పాపరే క్రూరుని ♦ బారి మీరు
దరులార కాంతార ♦ చరులార కిరులార
పాపరే క్రూరుని ♦ బారి మీరు

తే. గీ, పాపినై నిద్రఁజెందు నా ♦ పతిని జంపి
నన్నుఁ జెఱఁబట్టఁదలఁచి తా ♦ నున్నవాఁడు
జంటపక్షిని గోల్పోయి ♦ చక్రవాకి
పొక్కుచున్న నురింబెట్టు ♦ బోయభంగి.

అయ్యయ్యో! ఎంతవేఁడుచున్నను నొకరైన వచ్చి రక్షింపరైరి. ఆహా! దైవమా! నాకెట్టియాపద ఘటింపఁజేసితివి? శైశవమందునైన నెట్టి జీవముల కేమాత్రమైన కీడొనరింపని నాకిప్పుడిట్టి గడువరాని యిక్కట్టులు కల్పించుట పాడియా? ఓప్రాణేశ్వరా! నా యీ యవమానమును జూచి పరితపింపకుండ సోదరధర్మము విచారించి నీయనుజుండు నిన్నుఁ జంపుట నీకొకవిధమున మేలొనరించుటయే. నీసతి యీగతి ననాథయై, యురిలోఁ దవిలిన శుకంబు చందంబున దుష్టుఁడగు క్రూరసేనుబారింబడి తప్పించుకొనుటకు దిక్కులేక పొక్కుచున్నది. శీఘ్రమే యేతెంచి మానుషమును కాపాడుము. ఎట్టిహీనుఁడైనను భార్య పరుని చేఁజిక్కి పరితపించుచుండఁ జూచి సహింపఁగలఁడా! ఇప్పుడు నీ వేలవచ్చి రక్షింపవు? అయ్యో! యీనిర్భాగ్యురాలి కాపాటిభాగ్యమున్న నింకేమి కొదువ. నిన్నుఁజంపిన నీయనుజుండు నన్నేల చంపక యిట్లు నిర్బంధింపఁజూచెనో! నిన్ను నీయనుజుండు చంపుతఱి నన్నుగూడఁ దనఖడ్గధారకెరచేసినచో నా కీపరితాపము లేకుండుగదా! ఎట్టియాపదలు మూడినను, యేసమయమందైనను, నిన్నొకగడియ యెడఁబాసి యుండఁగలనా! ప్రాణేశ్వరీయని యేకాంతమున నన్ను బుజ్జగించినది మఱచిపోయి నేఁటి కీహీనుని బారింబడి మొండివై బ్రతుకుమని విడిచి చనితివా! అయ్యయ్యో! ఓభక్తరక్షకా! సర్వేశ్వరా! నన్నీదుష్టుని బారినుండి తప్పించి యాపన్నరక్షకుఁడ వనుబిరుదువహింపుము. ఓసర్వసాక్షీ! లోకచక్షూ! నీవైన రక్షింపుము. ఓమహేంద్రాదిదివ్యులారా! మీరైన రక్షింపుఁడు. ఓ వనమృగములారా! దయగలిగినచో మీరైన రక్షింపుఁడు. లేదా భక్షింపుఁడు. (సముద్రి

మునుజూచి) ఓ సర్వజీవనాధారా! సముద్రుఁడా? ఎండటివేడిన నొకరైః రక్షింప రార్తైరి. ముంగొంగుధనమువలె నీవేనాకుఁ బ్రత్యక్షమై యున్నవాఁడవు. (నమస్కరింపుచు.)

సీ. దశరథాత్మజునకు ♦ దారి సత్కృపఁ జూపి
వైదేహికడగండ్లు ♦ వాపితీవు
బలమథనుని భారిఁ ♦ బడియార్తిఁజెందెడి
మైనాకునిం గాంచి ♦ మనిచి తీవు
అమృతంబునిచ్చుట ♦ కాధారకుండవై
సురలు గెల్వఁగదారిఁ ♦ జూపి తీవు
భగవంతుఁడు విరుంఠ ♦ పతికిఁ గన్యాదాన
మిచ్చి సత్కీర్తిచే ♦ నెనసి తీవు
తే. గీ. భువినఖిలజీవనాధార ♦ భూతుఁడవయి
పలుతెఱంగుల నుతికెక్కి ♦ ప్రబలి తీవు
కష్టములఁబాపి నీలోనఁ ♦ గల్పుకొనుము
ఈశ్వరుఁడు భక్తునకు నైక్య ♦ మిచ్చినట్లు.

(అని సముద్రమునఁ బడఁబోవువఱకు క్రూరుఁ డడ్డమువచ్చి)

తే. గీ. ఎచటికేఁ గెదు విహ్వల—(అని వెనుకటిపద్యముఁ జదువును)

కమ—[హా! యని క్రిందఁబడును.]

క్రూర—తరుణీ! నీనక్కజిత్తులు నేనెఱుఁగనని తలఁచితివా? ఇటు చచ్చినదానివలె భూమిపైఁబడిన నిన్ను విడుతుననుకొంటివా? నీవు నిశ్చయముగ చచ్చినను విడువను.

కమ—(నెమ్మదిగ లేచుచు) హా! నాథ! ఎచటనుంటివి? ఈక్రూరుని బారిఁబడిన నన్నుద్ధరింపరావేమి?

క్రూర— చెలీ! నీనూతననాథుఁ డిచటనె యున్నాఁడు. మన్మథుఁడను

క్రూరుని బారిఁబడి పరితపించుచున్న నీనాథు నుద్ధరింపరావేమి?
(పట్టుకొనఁబోవును.)

కమ- -(తప్పించుకొని తనలో) అయ్యో! ఇంకేమిసేయుదును! సముద్ర మునఁబడి జీవములఁ బాయుటమనుకొన్నను దురదృష్టము సాగ నీకున్నది. ఓదయామయా! ఈశ్వరా! ముందేమిచేయు నంటివో కదా! ముందుగతి యెట్లున్నను ప్రస్తుత బంధవిముక్తి కేమిదారి? (యోచించి, ప్రకాశముగ) అయ్యో! సదయా!

చం. గురువరుఁ డగ్రజుండు జన ♦ కుండు భయంబును దీర్చువాఁడు నా
దరమున నోగిరం బిడిన ♦ దాతయుఁ దండ్రు లటంచుఁ జెప్పుచుం
దురుకద పెద్ద లింత మదిఁ ♦ దోఁపదె తల్లినటంచుఁ, దల్లికి
న్బరమగువార లెవ్వ రిలఁ ♦ బాపముకాదె యముండు గాచునే!

ఇంతకుమించిన మహాపాతక మింకొకటికలదా? నీవెఱుంగని ధర్మము లేమికలవు?

క్రూర—సఖీ! నీవనినట్లు నేనెఱుంగని ధర్మములు లేనిమాట నిక్క వమే. నిష్కలుషమై నిర్మలమై నిరాక్షేపణమైయున్న నేఁజెప్పు నుత్తమధర్మము నీబోటి మందబుద్ధులు నమ్మఁజాలరు. లోక మున సర్వజ్ఞులని సర్వశాస్త్రవిదులని యెన్నికఁగన్న వారలకే నీయుత్తమమార్గ మించుకైనఁ బట్టువడదు; అందుచే శ్రమచేసి వారెన్నిచదువులఁ జదివినను ఛాందసు లనఁబడుచున్నారని వేఱుగ నననేల! నీవిపు డుపన్యసించిన గురుఁడు, అగ్రజుఁడు కన్నతండ్రి, భయముదీర్చినవాఁడు, అన్నమిడిరక్షించినవాఁడు, నీవైదుగురుఁ దండ్రులనికదా నీయభిప్రాయము! ఎవ్వరో మతిపోయినవాండ్రు ప్రొద్దుపోక వ్రాసినపాత్తములు నీతిశాస్త్ర ములని, ధర్మశాస్త్రములని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మి, తమదేహ సౌఖ్యములఁ బాడుజేసికొనుచు, మనస్సు పిచ్చికుక్కవలెఁ

బరువిడుచున్నను పైకిమాత్రము నలుగురికిఁ గనుపించునట్లు డంబముగ మహాత్మునివలె నటించుమతిభ్రష్టులమాటలనుఁ నమ్మి నీవిట్లను టెంతయవివేకము? ఇదిపోనిమ్ము. పాపముకాదా యంటివే! పాపమననేమి? పుణ్యమననేమి? ఎన్నఁడైన నీకనులఁ గనియుంటివా? లేక యెవడైన నేఁ జూచినానని చెప్పఁగ విని యుంటివా? యముండు గాచునా యనియునంటివి. యముఁడెవ్వఁడు? పిచ్చిదానా! ఇవియన్నియు దుర్భ్రములు. జీవి నొకఁడు దండించువాఁడును, దయఁజూచువాఁడునుగూడ గలఁడా? దేహమున్నంతవఱకు తనమనం బేదికోరునో దాని నేవిధముచేతనైన లభింపఁజేసికొని యనుభవించుటయే సుఖము. అదిలభింపకుండుటయే కష్టము. కాని యింతకుమించిన విషయమింకొకటి కలదా? మఱియును నీవు చెప్పినరీతికి భిన్నముగ వర్తించి సుఖించిన మహానుభావులు దేవతలలోను, మానవులలోనున్నట్లు నీవిపుడు నమ్మికొనియున్న వెఱ్ఱిగ్రంథములలో ననేకకథలఁ జూపఁగలను. అందువిషయమై వేయేండ్లయిన విసుగులేక యుపన్యసింపఁగలను. నిష్ప్రయోజనముగ నన్నలయింపక, మగువా! కలసి మెలసి యుందము రమ్ము.

కమ — (తనలో) ఆహా! దైవమా! ఇదియెక్కడి యుపన్యాసము! ఎక్కడిమతము! నాకు గడువరాని యిక్కట్టులఁ దెచ్చిపెట్టితివికదా! (ప్రకాశముగా) అయ్యా! సర్వజ్ఞుఁడవు. నీయుపన్యాసార్థమును గ్రహింప నాఁడుదానను నాకుఁదరమగునా తండ్రీ (యోచించి) ఐనను నీవనినట్లు నేనొకప్రశ్న నడిగెద నుత్తర మిచ్చెదవా?

క్రూర—ఇప్పటి నాయుపన్యాసములోనేనా?

కమ—అవును.

కూ్రర—నిరభ్యంతరముగ.

కమ—ముమ్మాటికి సత్యమేనా?

కూ్రర—ముమ్మాటి కననేల, వేయిమాఱులకు సత్యమే.

కమ—(తనలో) పాపభీతిలేని యీకూ్రరునకు సత్యాసత్యముల లక్ష్యమేమికలదు! అయిన నిట్లడిగిచూచెద. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! దేహ మున్నంతవఱకుఁ దనమనం బేదికోరునో, దాని నేవిధముచేతనైన లభింపఁజేసుకొని యనుభవించుటే సుఖమని యింతకుముందు పలికినది?

కూ్రర—అవును అయిన నేమి?

కమ—కం. నామది దేహసుఖముపై
నేమాత్రము లేదు నీవ కయిసి సంతకు లే
దేమిటికి నన్ను విడువుము
కోమలిమది లేని సుఖము కూడునె ధరలోన్.

దేహభ్రాంతినే మానుకొనిన నావలన నీ కేమి సౌఖ్యము గలుగును. నీకుఁదగిన రసికతగల యాపవని నింకెవ్వతెనైనఁ గోరుట యుక్తము.

కూ్రర—చెలీ! మంచిప్రశ్నమును జేసితివి. నీకు నాపైని భ్రాంతి లేని మాట వాస్తవమే యనుకొనము—

మ. నిదురం జెందినఁ దెల్వినుండినను నీ ♦ నేస్తంబె నాచిత్తమిం
పొదవన్ గోరుచునుండు నే యితర బిం ♦ బోష్ఠిం గనుంగొన్న నా
మది కేమాత్రముఁ గోర్కెపుట్టదు నినుఁ ♦ మాఱంగ నెట్లొప్పదుర్
హృదయం బేతరుణిన్వరించెడినొ యా ♦ యేణాక్షి మే రంభయా.

అట్లగుటఁజేసి నాకోర్కెనుమాత్రము నేనెట్లు నెఱవేర్చుకొనకుందునో నీవే యోచింపుము.

కమ—(తనలో) అయ్యో! యీపాపాత్ముఁడు నన్ను సామాన్యముగ విడుచునట్లుతోఁపదు. హా! జీవితేశ్వరా! నీ యర్ధాంగి కెట్టికష్ట

ములఁ జూపితివి (ప్రకాశముగ) అయ్యా! ఈదీనురాలి నేల నిర్బంధించెదవు నీవు నన్నుఁగోరుటకు నాయందంత యోగ్యతయేమున్నది?

ఆ. వె. వయసుపోయె సహజ ♦ వైఖరి క్షీణించె
ముసలికంపు దేహ ♦ మున జనించె
పతివిహీననగుట ♦ మతిచెడి మొద్దునై
కాళ్ళుఁ జాచియుంటిఁ గాటికొఱకు.

ఇట్టిహీనురాలిం గోరికొన్న నీకేమి సౌఖ్యము! నీమోహంబుఁ దీర్చుకొనుట కనేకులగు వ్యభిచారిణులు రసికురాండ్రని లోకమున వన్నెకెక్కి యున్నవారలు. వారలఁగలసి సుఖింపుము. నీకు శరణుఁజేసెద నన్ను విడువుము.

కూ౯ర — ఓసి తెలివితక్కువదానా! ఇంతమాత్ర ముపాయము నేనెఱుఁగనా? నీవేల నిష్కారణముగ నాయాసపడియెద విటువినుము.

తే. గీ. ముసలికాని కురూపిణి ♦ మొద్దుగాని
యెవని కేది మనంబున ♦ కిష్టమగునొ
దానినే యప్సరస యని ♦ తలఁచు నరుఁడు
యెవనిపిచ్చి వానికి ముద ♦ మీయకున్నె.

నీవు లోకమున కెట్లున్నను, నాకన్నులకుమాత్రము జగన్మోహినివలెఁ గన్పించుచున్నావు. అట్లగుటచే నిన్నువిడుచుట కలలోనివార్త; ఇంక నీవాదము మాని సాదరమున నన్నేలుకొనుము.

కమ — అయ్యా! నాబోటిదిక్కుమాలిన దీనురాండ్రెవరిచేతనైన బాధింపఁబడుచున్నచో, నీబోటి రాకుమారులు సదయహృదయులై కనికరించి రక్షించెదరుగాని, యిట్లునిర్బంధింపఁజూచిన నాకింక గతియేది! ఒకవేళ నామనం బరయఁగోరి నన్నిట్లు పరీక్షింప

దొరఁకొంటివేమో! నాప్రాణ మున్నంతవఱకు నే నాతుచ్ఛపుఁ
కృత్యములకీయకొనను. అట్టివార్తలువినను. దయచేరక్షింపుము.

కూ్రర—దయ యనునది నాజన్మమునకే లేదు. కాని నామనం బరయు
టకే నీవిట్లు భీష్మించియుందువు. నాప్రాణ మున్నంత వఱకు
నిన్ను నేనును విడువను.

కమ—(తనలో) ఇంకేమి యుపాయమున్నది. ఆహా! నాకర్మము! ముం
దేమిగతి? ఏమిసేయుదు! ఎంతవినయమున వేఁడుకొన్నను
యీ దురాత్ముఁడు వినఁడు. నిక్కువముగ నామనో నిశ్చయ
మెఱిఁగించి చూచెద. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! త్రికరణశు
ద్ధిగా నీశ్వరసాక్షిగా, నామనోనిశ్చయ మెఱిఁగించెద వినుము.

తే. గీ. తనువు ముక్క ముక్కలుగాఁగఁ ♦ దఱిగి నాదు
శిరము అంపముచేతఁ గో ♦ సిన నిఁ కట్టి
పాపమున కొప్పు దేహంబుఁ ♦ బాయనున్న
వారికి నుదధి మోఁకాలు ♦ బంటికాదె.

ఇంక నన్నెంతటి చిక్కులఁ బెట్టినను సహింతుఁగాని, యాపాపపుఁబని
కీయకొనను.

కూ్రర—(తనలో) ఇంకను తారాకనకసేనుల నామితు్రలు పట్టి తేక
యున్నారేమి? (కమలతో) ఓసి మూర్ఖురాలా! నీ కప్పటినుండి
కఱపిననీతి చవిటిభూమిలో నాటిన విత్తనముపగిది నిరర్థక
మయ్యెను కదే! నేనాకృత్యమున కొప్పనని యేమో ధైర్య
శాలినివలెఁ బల్కెదవు; నిన్నిపుడు బలాత్కరించిన నీయబ్బ
యెవఁ డడ్డుపడఁగలఁ డనుకొంటివి?

కమ—(తనలో) హృదయమా! నీవిట్లు పరితపించి చేయునదేమికలదు?
నీకడ్డుపడు గయాంశాలు రెవ్వరు? ఎటులైన నిన్ను నీవే కాపాడు
కొనవలయును. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! నీ వనినట్లు నాకడ్డు

పడుచువారు లేకున్నను ప్రాణ మున్నంతవఱకు నాపాతివ్రత్యము
నకు లోపము రానీయను.

క్రూర—ఓసీ కులటా! నీవెంత? నీప్రాణమెంత? నీపాతివ్రత్యమెంత?
నిన్నుఁ జెఱచుటెంత? కాని యటులఁ దలంపకుము.

సీ. ఎవరివృద్ధినిమిత్త ♦ మెంచుచుందురొ నీ మ
గండు నీ వేవేళ ♦ మెండుగాను
ఎవరి ముద్దులఁజూచి ♦ యీవు నీపరుఁడు బ్ర
హ్మానందపడుదురో ♦ యనవరతము
ఎవరి ముచ్చటలు మీ ♦ రిరువురుఁ జెప్పుచు
సంతోషపడుదురో ♦ సంతతంబు
ఎవరి కాలునకు ము ♦ ల్లింతయునాట మీ
ప్రాణమే పోయిన ♦ భంగిననగునో
తే. గీ. అట్టి నీముద్దుబిడ్డల ♦ నడవి కన్ను
లార నీవు గన్గొనఁగ దు ♦ ర్గాంబ కెదుర
భాగముల గొంతుకలఁ గోయు ♦ చందమునను
కనకసేన తారల తల ♦ లనుసఱుకుదు.

అప్పటికైనఁ బ్రసన్నురాలవు కాక యుందువా?

కమ—హా! నా బిడ్డలారా! నామూలమున మీకుఁ దలకొట్టవ్రాసి
యుండెఁ గాఁబోలు.

[వీరపాలుఁడు శూరపాలుఁడు కనకతారలఁ బట్టుకొని ప్రవేశింతురు.]

వీర-శూర—దేవరవారికి జయము జయము.

క్రూర—ఏమి యింతయాలస్య మొనర్చితిరి?

శూర—ఈ గుండగొయ్యలు సరిగా నడచిరా? మార్గమధ్యమున
నొకరినొకరుగాఁగలించుకొనుచు నేడ్చుచుఁదల్లిదండ్రులఁదలఁచి

కొనుచుఁ జతికిలంబడి యెంతకు వచ్చునట్లు గనుపింపకున్న నీడ్చుకొని వచ్చితిమి.

తారా-కన—(తల్లిపైఁబడి) హా జననీ!

కమ—హా! నాకుఱ్ఱలారా! మీర లెందు కిచటి కేతెంచితిరి? ఏపాప మెఱుఁగని పసిపాపలు మీ రేమిపగఁ జేసితిరి?

క్రూర—(వీరశూరులతో) ఏమది నిలువుగుడ్లుబడి చూచుచున్నారు?

వీర-శూర—(కనకతారలఁబట్టి లాగుచున్నారు.)

క్రూర—(కమలతో) ఏమే మొండిబండా! ఇంకనైన నీమొండిబుద్ధి విడిచెదవా లేదా?

కమల—(తనలో) అయ్యో! పాపిదైవమా! ఇంకను నీపరీక్ష తుద ముట్టలేదా?

క్రూర—పలుక వేమి?

కమ—[ఊరకుండును)

క్రూర—పలుకకుండుట యంగీకారసూచకమా?

కమ—పలుకుట కేమున్నది? వగాటివగాటి కేమనఁగలను?

తే. గీ. పతిని మంత్రిని సేనాధి ♦ పతినిఁ బొట్టఁ
బెట్టుకొంటివి మముఁగూడఁ ♦ బట్టినాఁడ
వడుగ నేల చిక్కితిమి కా ♦ రడవి బోయ
వలను జిక్కిన పక్షుల ♦ వలెనె మేము.

నాపాతివ్రత్యభంగము తప్ప నన్నిటికిని నొప్పుకొనియే యున్నాను.

క్రూర—ఆ! అటులనా, మిత్రులారా! చూచెద రేమి. (వీరశూరులు కనకతారలను భూమిపైఁ బడవేయుచున్నారు.)

తారా-కన—హా తల్లీ! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

క్రూర—(కత్తి జళిపించుచు కనకతారల నఱుకఁబోవును,)

కమ—ఓదుష్టబుద్ధీ! ఏపాపమెఱుఁగని పసిపాపల నేల చంపెదవు?

పసిబిడ్డలు నీకేమి పగజేసిరి. నీవిరోధినినగు నన్నుఁజంపుము. నాకుఱ్ఱల విడువుము. దీనురాలను, దిక్కు-లేనిదానను, అపరాధినిని; నామొఱాలించి నాబిడ్డల విడువుము. తండ్రీ! నీపాదములకు మ్రొక్కె-దను. (మొక్కు-ను)

కూ్రర—నీవు పెక్కు- టక్కు-రు లొనరించితివను విడువను. నామనోరథం బీడేర్చెద నను ము. నిన్నన్నివిధములఁ గాపాడెద.

కమ—హా దుర్విధీ! ఏమిసేయుదు, ఎట్లు నాపాడుకన్నులతోఁ జూతు, నెట్లు భరింతు, నెవరివేఁడుదు, నెవరితో మొఱలిడుకొందు, నెవరు విడిపింతురు, ఎట్లు నాజీవములఁ బాయుదును? ఓ మొండిప్రాణములారా! మీరేల లేచిపోరు? ఓదైవమా! నేభరింపఁజాల. నాకడుపు పగిలిపోవుచున్నది. హా నాబిడ్డలారా! నేఁ జచ్చిపోయినాను. అయ్యో! ఎంత దిక్కు-మాలినవారైతిరి! ఎట్టికటికవాని చే జిక్కి-తిరి! ఓ సింధురాజా! నీవైన నీపాపిని హరింపుము. (సముద్రమునఁ బడఁబోవును)

కూ్రర—(చూచి) ఓసీ! నిన్ను సామాన్యముగ విడుతు ననుకొంటివా? (వీరశూరులతో] మిత్రులారా! మీరీ దుందుడుకుల వేఁగొక యరణ్యంబున జంపి రండు.

వీర-శూర—చిత్తము. [అని కనక్తారల నీడ్చుకొనిపోవుదురు]

కమ—[సముద్రమునఁ బడును.]

కూ్రర-—ఛీ! కులటా! ఇప్పటికి నాపీడ వదలినది. పొమ్ము.

[నిష్క్రమించును]

[నలుగురు చేఁపలవాండ్రు ప్రవేశింతురు]

ఎల్లి— వదరకండ్రా! బేగి వలేయండ్రా!

[అందఱు సముద్రమున వలలువేసి మెల్లగలాగుచు]

పుల్లి-—అరే నెన్న నీవలలో బడ్డ వాలగశాపేంజేశావురా?

నల్లి—నీ కెందు కేశా దాని సంగతి? మూర్ఖాట్లో అమ్మే శా.

మల్ల—అరే! అరే! రాండ్రా! రాండ్రా! వల సిరిగిపోతుండదిరా, వల సిరుగుతుండది రాండ్రా.

పుల్లి—ఏం బడ్డదశా?

నల్లి—(చూచి) ఔనశా! లాగండ్రా! లాగండ్రా! [అని అందఱువల లు లాగుచు నిష్క్రమింతురు.]

3 వ రంగము—అరణ్యము.

(వీరశూరులు కనక్తారలతోఁ బ్రవేశము.)

తార—ఆహా! ఈశ్వరా! ఎంతపనిఁ జేయుచున్నావు?

సీ. ఏపాప మెఱుఁగని ♦ పాపల కీచావుఁ
గల్పింపఁ జేయుట ♦ ఘనమె నీకు?

కన—ఏకర్మ మెఱుఁగని ♦ యీ కసికందుల
నంత మొందించుట ♦ యశమె నీకు?

తార—కుడియెడమలటన్న ♦ గోడెఱుఁగని మాకుఁ
దగనిదండన మీయఁ ♦ దగునె నీకు?

కన—ఇహపరజ్ఞానంబు ♦ తెలియఁగని మమ్మిట్లు
చంపింపఁజూచుట ♦ చనునె నీకు?

తార—తే. గీ. పాపులైనను శరణని ♦ పల్కినంతఁ
బ్రోతువంట మనుష్యుల నేల ♦ ప్రోవవయ్య?

కన— ఆర్తరక్షణబిరుదాంక ♦ యడలుచున్న
దీనులము మమ్ము రక్షించు ♦ దేవ దేవ.

తార—అహా! ఈనట్టడవిని మాకు దిక్కెవ్వరు? ఓదైవమా! నీకైన దయరాకపోయెఁగదా! అనాథలకు నాథుఁడవనియు, ఆర్త

రక్షకుఁడవనియు, జగత్పోషకుఁడవనియు, భక్తాభీష్టప్రదుఁడ వనియుఁ బెద్దలూరక నిన్ను బొగడుచుందురు. నీకు భక్తులమై నీవే గతియని మొఱలిడుచున్న మాకీ శిరఃఖండనమే నీవొసంగు దివ్యవరము లయ్యెగదా!

కన — అయ్యో! ఎక్కడిదైవము! యెక్కడిరక్షించుట!

చ. జననికి విన్నవించుటకు ♦ శత్రునిబారికి యాపె చిక్కె యె
ట్లయినఁ జావనుండె, నకటా! జనకుండు గతించె మున్నె, యీ
వనమునఁ జచ్చిపోవునటు ♦ వ్రాసెను దైవము గాన, దేవుఁడే
మననియకున్న వేఱొకరు ♦ మన్పి సుఖంబొనగూర్తురే భువిన్.

శూర — ఏమది! లేనిపోని వృథాప్రసంగములఁ గాలము గడుపుచు నడువకున్నారు? చూచిన వెఱ్ఱిలెను లేవు కాని నీకును మెట్ట వేదాంతోపన్యాసమేనటరా? (కనకును ద్రోయును)

తార — (తమ్ముని గౌఁగిలించుకొని) హా! తమ్ముఁడా! మనకీనాఁటి కెన్నికష్టములు సంప్రాప్తించెను?

ఉ. ఎంతటిపాపకర్ములమొ ♦ యెంతటిహీనులమో మఱెంతదు
శ్చింతన గల్గువారలమొ ♦ చిన్నతనంబుననే మహాటవీ
ప్రాంతమునందు ఛాగములఁ ♦ బట్టి వధించెడిరీతి నక్కటా!
గొంతులుగోయనుండి రిఁకఁ ♦ గ్రూరులు దిక్కెవరోయి తమ్ముఁడా!

కన — అక్కా! మన మిట్లు దుఃఖించుచున్న నాదరించువారెవ్వరు? ఈ మరణముఁ దప్పించువారెవ్వరు? విధిని గడువ నెవనితరము?

చ. మన పినతండ్రి యిట్లు దయ ♦ మాని వధింపఁగఁ బంపెనంచు నీ
మనమున దూరబోకు కొర ♦ మాలిన జన్మము లెత్తి దుఃఖభా
జనులము గాకయుండుటకుఁ ♦ జాపఁగ సత్కృపఁబంపె, గాకపో
యిన తను వెప్డు శాశ్వతము ♦ యెన్నటికైనను చావు తప్పునే.

తార — అయ్యో! తమ్ముఁడా! మరణమునకన్న మించినకష్ట మింకొకటి కలదా! యెన్నఁడు చచ్చునది తెలియకుండ నీ లోకులకు దైవవిధిచేనకస్మాత్తుగ నెపుడో యేసమయముననో మృత్యువు హరించుచుండఁబట్టి చచ్చెడివఱ కేదితెలియక, ధైర్యముతో నుందురు కాని, మనకుఁబలెనే చావునేఁడేనని తెలిసిన నెవ్వరైన ధైర్యముతో నుండఁగలరా?

తే. గీ. అమరులైనను మానీంద్రు ♦ లైనఁగాని
సర్వమును మిథ్యయనిపల్కు ♦ జనులుగాని
మృత్యువన గుండెలవిసి వి ♦ స్మృతుగారె
ప్రాణములె తీపి యని జను ♦ ల్వలుక వినవా.

శూర — ఒరే! అన్నా! ఈదుడుకు లిఁక నడచునట్లు గనుపించుటలేదు. పోనీ, పాపమని చూచినకొలఁది నొకయడుగైన వేయుటలేదు. నీ వీయిద్దఱిని గదలకుండఁ బట్టుము. నేనొక్క వ్రేటున వీరితలలు నఱికెదను ఇంకెంతదవ్వేగిన నేమిలాభము.

తార — కన — హా! అక్కా! హా! తమ్ముఁడా! (అని యొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని మూర్ఛిల్లుదురు.)

వీర — అరే! ఇట్లడలుచున్న పసిపాపలఁ జంపుటకు నీకుఁ జేతులెట్లు రానేర్చురా?

శూర — వీరిఁజంపుటకు మనకు చేతులురాకున్నను మనయజమానునకు మనలఁ జంపుటకుఁ జేతులు రాకుండునా?

వీర — తనప్రాణముపోయినను నొకజీవమును రక్షించుటధర్మముకదా!

శూర — అంతటి ధర్మగుణము నాకు లేదు. అంతటి యోపికయు లేదు. నాప్రాణములు నాకుఁ జక్కెరకన్నఁ దీపి సుమా!

వీర — నీప్రాణములు నీకెట్లుతీపియో, పాప మాపసిబిడ్డలకుమాత్రము తీపి లేక చేదా?

శూర—నిజమే కాని యజమానియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము కదా!

వీర—యజమానియాజ్ఞ నెఱవేర్పకున్న నేమిభయము?

శూర—భయమేమి? నిష్కారణముగ మనప్రాణములఁ దీయును.

వీర—ఎట్లు?

శూర—తెలసినచో.

వీర—ఎట్లు తెలియును?

శూర—అమ్మయ్యో! ఆదుర్మార్గుఁ డెట్లయినఁ దెలిసికొనఁగలఁడు. తెలిసిననాఁడు మనపెండ్లి కాక మానదు.

వీర—వెఱ్ఱివాఁడా! నీ వాభయ మెంతమాత్ర ముంచికొనకుము. సర్వవిధముల నే యుక్తులఁబన్ని క్రూరునివలని భయము లేకుండునట్లు కాపాడెద. నీవుమాత్రము నేఁ జెప్పినట్లొప్పుకొనుచుండవలయు.

శూర—(తనలో) ఇతఁ డుపాయశాలి. వీనిమాట వినకున్న ముందెన్నటికైన నన్ను మోసముచేయక తప్పఁడు. (ప్రకాశముగ) వీరపాలా! ఈవిషయమున నెన్నటికైన నీదే భారమునుమీ!

వీర—ఆఁ అటులనుము. నీయరికాలునకుముల్లునాటిన నన్నడుగుము. (కనకుతో) అబ్బాయీ! కనకసేనా! మిమ్ముఁ జంపుటకు మామనస్సు లొప్పుటలేదు. చంపిన మాకేమిలాభమును లేదు. మిమ్మిచ్చట విడిచిపోయెదము. మీ పినతండ్రి కనిపెట్టకుండ సంచరింపఁగలరా?

కన—అయ్యా! దయఁదలఁచి విడిచిన నట్లే మెలంగెదము.

వీర—అటులైన మీయాభరణములును, వస్త్రములును మాకొసంగుఁడు. అవి మీయొద్ద నున్నచో నెవరైన గుర్తింతురు. ఈ వస్త్రములు మీరు ధరింపుఁడు (వేరువస్త్రము లిచ్చును.)

తార—కన—మంచిది. (అటులఁ జేయుదురు.)

శూర—(తనలో) ఔరా! ఏమి వీనియుపాయము! అడవిలోనై తము వీనికి ధనార్జనము తప్పినది కాదు పెట్టిపుట్టినాఁడురా! (ప్రకాశముగ) అన్నా! నాకిందులో భాగ మీయవా?

వీర—నే నన్యాయము చేయను. క్రమముగఁ బంచుకొందము రమ్ము. (పోవుదురు)

తార—(భయమున నటునిటుఁజూచుచు) తమ్ముఁడా! పోదమురమ్ము. (కొంతనడచి హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

కన—అక్కా! యేమి?

తార—

చ. అడుగిడ నేర, నొక్కపలు ♦ కైనను పల్కఁగనోప నయ్యయో
గడగడమంచు మేనవడఁకెఁ, ♦ గన్నులు కానఁగరావు, దార్ఢ్యమా
యుడిగెఁ, గ్రమంబుగా మిగుల ♦ నూర్పులు హెచ్చెను, ప్రాణ మేఁగెడిన్
దడయక యిన్నినీరములఁ ♦ ద్రావఁగఁ జేయఁగదోయి తమ్ముఁడా!

కన—అయ్యో! ఇచటజలము లెచ్చటఁగానరావు. ఏమిసేయుదు? అక్కా! ఈకుజచ్ఛాయను కొంతవిశ్రమించి సేదదీర్చుకొనుము.

తార—(కూర్చుండి తల్లిందలఁచుకొని) అయ్యో!

మ. జననీ! క్రూరునిబారి కోరువక నీ ♦ జన్మంబుఁ జాలింపఁగా
వనధిం గూలెదనంచుఁ బోయితివి య ♦ వ్వారాశిలోఁ గూలినీ
తనువు న్బాసితివా? మఱెవ్వరిని యో ♦ తల్లీయటంచందు మిం
కను మమ్మెవ్వరు ప్రేమఁజూచెదరు మొ ♦ క్కందిక్కు లేరొక్కరున్

తల్లీ! నీక్రూరునిచేఁ జిక్కి పరితపించుచుండియు, మమ్ముఁ జంపునేమోయని విలపించితివి. నీకష్టములే నీకు భరింపశక్యము లేకుండఁగ పాపపుబిడ్డలము నీకు మేము పుట్టుటచే మాకడగండ్లుసూడఁగలేక యెంతయో దుఃఖించితివి. నీకష్టములఁ బాపి సుఖపెట్టుటకు బదులుగా మావలన నీకుఁ గొంతదుఃఖమే చేకూరె.

కన—(తనలో) అక్కటా! నాతల్లికష్టములఁదలంచి భరించుట దుష్కరము; నేసుతుఁడనై యామె కష్టములఁ దీర్చుటకు బదులుగా దుఃఖమే యొనగూర్చితిఁగదా!

తే. గీ. నాదుపుట్టు విసీ వృథా, ♦ నాదుబ్రతుకు
తుచ్ఛ మిఁక బ్రతుకుట బహు ♦ దుఃఖకరము
పౌరుషము కల్గువానిదే ♦ బ్రతుకుగాక
పౌరుషవిహీనునిది యొక ♦ బ్రతుకు బ్రతుకె

తార— తమ్ముఁడా! నాలుక యెండి యీడ్చుకొనిపోవుచున్నది; దేహస్మృతి తప్పుచున్నది. ఇంక నేనిలువఁజాల. హా! నేభరింపఁజాల. కొంచెము జలముఁ గొనివచ్చి నాప్రాణముల నిల్పుము. (మూర్ఛిల్లును.)

కన — (సంభ్రమమున) అయ్యో! మాయప్ప దప్పిచే మూర్ఛనొందెనే. జల మెచటదొరకును? ఏమిసేయుదును? ఈయడవి నెచటనైన దొరకునేమో వెదకి తెచ్చెదను. (పోవును.)

[బూచిగాడను దొంగమేటి ప్రవేశము.]

బూచి—అయ్యయో! సిరకాలమునుండి నేజేసిన తప్పుసంతబూడిదెలో గల్పాల్సివచ్చిందిగందా. నాబుద్ధిబలంశాత, వంటిమదంశాత, కూరయ్యదొరగారిదయశాత, యింతకాలందాక దార్లుగొట్టి కన్నాలేసి నానైకర్లు నేను బతుకుతావుండంగాని, లేకమోతే వోడితరం? మాయలు, కాటికెలు, మందులుంటాయని లోకంలో అనుకుంటారుగాని యెక్కడిమాయ లు, యెక్కడికాటికెలు వోడైన పొలీసోడు సూసిన్నా డామాయలు మంతరాలు కాటికెలు గీటికెలు మంటగల్పాల్సిందే. అందుకోసమే కాలికామ్మోర్ని పత్తేచ్చం జేసుకుంటే అన్నిదాల కుడిబుజమై రచ్చిత్తదనుకోని యెన్నాల్నించో కొలుత్తావుంటె యెున్న అమ్మోరు

దేవత కన్నెపిల్లను బలిస్తే నీకుపత్తేచ్చం అయితానని, నాకల్లో సెప్పిందికాని మొన్నటిసందిపిల్లకోసం తిరిగీ తిరిగీ సుడిమడితిం గందా. యెక్కడ దొరుకుద్దో దొరకదో, (తారనుజూచి) నోరద్ధీ? వోరాపండుకున్నది! యేందీచిత్రం! దగ్గరకుబోయి చూచు చుండును.)

తార—(కదలును)

బూచి—(డాగును)

తార—(నెమ్మదిగలేచి) తమ్ముఁడా! దాహము! దాహము! ఇస్ అబ్బా! నేనిలువఁజాల. [నలుదిక్కులుచూచి] తమ్ముఁడా! కనకసేనా! యెటులేఁగితివి? [నెమ్మదిగలేచి నిలిచివెదకి] సోదరా! సోదరా! కనకా! అయ్యో! యెచ్చటనులేఁడే! నేనేమిసేయుదు! హాదైవ మా! తలిదండ్రులఁబాపినదే కాక, మాయిద్దఱినిఁగూడ వేఱు చేసితివా? హా! ప్రియసోదరా! 'యిట్లిడుమలఁబడుచు దేహ స్మృతి లేనినన్ను విడిచిపోవుటకు నీకెట్లు కాళ్ళాడె?

సీ. అధికానురాగుల ♦ మైయున్న నను(బాసి
తమ్ముఁడా! యిట్లేగఁ ♦ దగునె నీకు
ఎప్పుడైన గడియ న ♦ న్నెడఁబాసి యుంటివే
తమ్ముఁడా! యిట్లేగఁ ♦ దగునె నీకు
తలిదండ్రులం బాసి ♦ విలపించు నను డించి
తమ్ముఁడా! యిట్లేగఁ దగునె నీకు
ఆఁడుదానిం గడు ♦ నబల నడవివీడి
తమ్ముఁడా! యిట్లేగఁ ♦ దగునె నీకు

తే. గీ. క్రూరసేనుని భీతిచేఁ ♦ గుంది నీ వా
కండ వాధారమనియుండఁ ♦ గడకు నీవు
నరిగితే వ్యాఘ్రభయముచే ♦ నకట! చెట్టు
కొమ్మఁబట్టఁగ నదియునుఁ ♦ గూలినట్లు.

అయ్యో! నాకేమి యీవికలత? నాతమ్ముని గుణము నేనెఱుఁగనిదా! నన్ను విడనాడిపోవునా! దాహమున కుదకము దెమ్మని నే మూర్ఛనొంద నీరములకొఱకే కేగియుండును. లేకున్న నింకెట కేగఁగలఁడు! (అని కొంత ధైర్యమునఁ గూరుచుండును.)

బూచి—(తనలో) యేందిది? దీనికితమ్ముఁడ్రోఁడు? దగ్గరకెల్లి అడుగుదాం (సమీపించి) నువ్వోరు ?

తార—అయ్యా! నేనొక్క దిక్కుమాలిన దానను.

బూచి- అట్టంకే నాకు తెల్లు బాగసెప్పు.

తార—అయ్యా! నేను గతిలేనిదానను!

బూచి — యేందీ! మీాఅయ్యోరు?

తార — [తనలో] వీఁడెవఁడు? వీని యాకృతిఁజూడ భయంకరముగ నున్నదే! ఎవఁడో యీా యడవిని వసించుమోటుమానిసియని తలంచెదను. అయ్యో! వీఁడు నన్నేమి సేయునోగదా!

బూచి—యేం మాటాడ్రా ?

తార — (తనలో] వీనితో నిజము చెప్పితినేని నాకేమైన మేలుచేయఁగలఁడు. [ప్రకాశముగ] అయ్యా! మాయయ్య యుదయసేన మహారాజు.

బూచి—ఆఁ -ఆఁ—యేందీ!కూరయ్యదొరగారిఅన్న బిడ్డవాసెప్పా!

తార—ఔను నాయనా!

బూచి — అయితె నువ్విక్కడి కెందుకొచ్చివా ?

తార—మా పినతండ్రియగు క్రూరసేనుఁడు మాతండ్రిని, సేనానిని, మంత్రులఁ జంపి మమ్మిటకుఁ బంపఁబంపె. ఆకింకరులు దయదలఁచి విడిచిపోయిరి. నేనడువలేక దాహబాధచే మూర్ఛనొందఁ నాతమ్ముఁడు జలము దెచ్చుటకేగి యింతవఱకు రాఁడయ్యె. తండ్రీ! నాసోదరుఁడు నీకు గనుపించినాఁడా?

బూంచి—అట్ట సెప్పా! నేనోరో అనుకున్నా? నువ్వేనా! అట్టయితే పోయికాడి కొచ్చిన కుందేలాటె సిక్కితివి. మావోరగారి పగోడిబిడ్డా కావున నిన్ను కాలికామ్మోరికి బలిచ్చేత్తా రా (పట్టుకొనఁబోవును)

తార—హా తమ్ముఁడా!

బూంచి—తమ్ముఁడు లేఁడు గిమ్ముఁడు లేఁడు. (అని యెత్తుక పోవును.)

ద్వితీయాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కనక్తారా నాటకము.

తృతీయాంకము

1-వ రంగము అడవి.

(బూచిగాడు నలుగురు దొంగలు ప్రవేశము)

బూచి — అరే! యిన్నారంట్రా! మనకూరయ్యదొరగారి పెతాపం.

1.దొం—యేందిరా?

బూచి—యదవనాగన్నలారా! యేం కనుక్కున్నార్రా? యెప్పుడు తైత్తక్కువపుటక లేనామె. అరేయిన్నాల్నించిసెప్తుండాగందా యేగుదీటమె యెటికిలేదామె; కోవరం గూసోవటం రాదామె. దాళ్లగొట్టమంటె అసలే తెల్దామె, కన్నాలెయ్యమంటె కేటి లేదామె యిగవచ్చుపుతనమేంజేత్తార్రా? పూటకొక్కక్కడు మూడేస్సేర్లబియ్యంతిని దున్నల్లగా వుండటమేగాని యేమాత్తరం తెలియిలేకనేపాయె. యిట్టా సంసారిపచ్చాంగుంటె యెట్టా బతుకుతార్రా!

2 దొం—మాకందరికి పెద్దోడా, తెలిసినోడా, తెలికలోడా నువ్వుండంగ మా కేంతక్కువిరా. యేదొచ్చినా నువ్వేవుంటియిగా.

3 దొం — అరే! యిందాక కూరయ్యదొరగారి పెతాపం యిన్నాఠ్ఠా అంటివే. యేదో సెప్పవేంరా?

4 దొం—నిజమేనిశా! మర్సిపోయిన సెప్పుసెప్పు.

బూచి—యేందంటే కూరయ్యదొరగారు తనన్న యిసయమై మనతో వోనాడు సెప్పలేదంట్రా. అట్టాగే మంతిరిని, చేనపతిని, తనన్ననుసంపి తనన్న బిడ్డను కొడుకునుగూడ సంపమని యిద్దరి పోసుకోలోల్లనంపినాడంట. ఆపోసుకోలోల్లు సంపలేకమనడీయిలోయిడిసిమెట్టి పోయినారంట. పిల్లగాడు నీల్లకెల్లిండంట. పిల్ల కూసుండది. నేను కాలికామ్మోరికి బలియ్యటానికి పెల్లిగాని కన్నెపిల్లకోసం తిరుగుతా అక్కడికెల్లేల్కి నాకంటబడ్డది. అప్పుడే దాన్నెత్తుకొచ్చి మనకైదుకానాలో యేసినా. బూదారమైనం కేందిరా ఆ-బేత్తారం — బేత్తారన్నాడు. దాన్ని కాలికామ్మోరికి బలిచ్చేత్తా, అప్పుడు కాలికామ్మోరు వరాలిత్తాది. కూరయ్యదొరగారుగూడ బొమతులిత్తడు. మొద్దుగా డెల్లారా! అందులోదొక్కకాసైన మీకిత్తాననుకున్నా రేమో యియ్యను.

1దొం—నీదయుంటే సాల్లేసా. మాకు మాత్తరం యింతకూడు మెడ్తావుండు; యేబొమతులొచ్చినా నువ్వేతీసుకో. మాకెందుకురా?

బూచి—సరేకాని కూరయ్యదొరగారు సేసింది బాగోప్పపని. ముందింకనేక సంగతులు జరగనుంటై. మీరుమాత్తరంమనడీయిలో వోడుమోతున్నా తప్పనమేవొచ్చి నాకుసెప్పాలె. లేకమోతే మీబుఱ్ఱలీత్తా గాడ్దుల్లాలా. (అందరు నిష్క్రమింతురు.)

[విజయసేనుఁడు మతిమంతుఁడు కొంతసైన్యము ప్రవేశము.]

విజ—మంత్రీ! మతిమంతా!

సీ. విఫలభారోన్నతో ♦ ర్వీజంబులేకాని
సఫలవాహనవృక్ష ♦ సమితిలేదు

ముండ్లఁగల్గిన కుట్ర ♦ పొదలెగాని సుఖంబు
నిచ్చు చల్లనిపొద ♦ రిండ్లు లేవు
మదగంధపుష్ప స ♦ మాజమేకాని సు
వాసనాయుతసుమ ♦ ప్రతతి లేదు
కరిసింహ శార్దూల ♦ కిరితతియేకాని
సాధుమృగశుకాది ♦ చయము లేదు

తే. గీ. క్రౌర్యదుష్ట నివాసయో ♦ గ్యంబెకాని
యనఘ తాపసవాసయో♦గ్యంబు కాదు
సజ్జనులులేక క్రూరులౌ ♦ జనములుండు
గ్రామమట్టులు దోఁచు నీ ♦ కాననంబు.

మతి— నిశ్చయము. కాని యటుచూడుఁడు.

మ. ఉపకారంబొనరించి లోకమున కెం ♦ తో మేలుఁ జింతించి యె
ట్లోపగల్దిరఁగఁ గ్రుంకెఁబూషుఁడని తా♦పమ్మంచుఁ గ్రూరాంధకా
రపుఁదండమ్ము జగమ్ము నేఁచఁదొడఁగెన్ ♦ రౌద్రంబుతో నెవ్వరి
యపకారిన్ హరియింతురంచు జను లా ♦ హా వేఁచఁగా నిత్తఱిన్.

విజ— ఔనిప్పుడు ప్రొద్దు క్రుంకినది; సంభాషణాతత్పరతచే నేనదిగమనింపలేదు. నేఁటికీయడవిని మనసైన్య మాగునట్లాజ్ఞాపింపుము.

మతి— చిత్తము. (సేనలతో) సైనికులార! నేఁటికిందు విశ్రమింపుఁడు.

సేనలు— చిత్తము. (విశ్రమింతురు)

విజ— (మంత్రిసహితముగఁ గూర్చుండి) అమాత్యవరా! లోకమున నెట్టి దుర్మార్గు లున్నారు?

మతి— భూమిమోయలేక మున్నిట్టివారికొఱకే కాఁబోలు బ్రహ్మతో మొఱపెట్టినది.

బూచి— (ప్రవేశించి) యీల్లోం? కాసేపుంటేలఅదే తెల్సుద్ది. (డాఁగును

విజ— మంత్రిసత్తమా!

సీ. తన కగ్రజుండును ♦ ధర్మాత్ముఁడైనట్టి
యన్నను జంపువాఁ ♦ డవనిఁ గలఁడె
జననిసమానయు ♦ సాధ్వీమతల్లియా
వదినెఁ బట్టఁగలట్టి ♦ పందగలఁడె
పతియాజ్ఞ చొప్పున ♦ వర్తించు సేనాధి
పతిని మంత్రిం జంపు ♦ పాపిగలఁడె
పసిపాపలని తలం ♦ పక దయారహితుఁడై
శిశుహత్యఁ జేసెడి ♦ చెనఁటిగలఁడె
తే. గీ. అకట! విని భరింపఁగరాని ♦ యత్యఘంబు
చేయ మన సెటు లొప్పె చీ ♦ చీ దురాత్ముఁ
డధముఁ డవినీతుఁ డగునట్టి ♦ యానృశంసు
శిరము ధరణిపై దొర్లంగ ♦ నఱుకవలయు.

మతి—నఱుకుటకాదు; నలచినను కోపముపోదు.

బూచి—(తనలో) వో స్నీడునటికేది?

విజ—అకటా! పరమసాధ్వీ రత్నము నేమిభంగము చేసెనో? సువిచారపరుఁడగు వృద్ధకంచుకి యీవార్త నింతశీఘ్రముగ మనకంపుట యాతని బుద్ధిబాహుళ్యము ప్రశంసనీయము; తత్క్షణమేపోయి క్రూరుని రూపుమాపి, కమలాదేవి చెఱవిడిపింప వేగిరపడి యేగెడి నాకీయంధకార మొక కారాగారమై దారి సాగనీక పోయెగదా!

మతి—(తనలో) అమంగళము ప్రతిహతమగుఁగాక! మహారాజేగునది యుద్ధమునకు; శత్రుఁడతిదుర్మార్గుఁడు; ముందేమికీడుమూఁడునో కదా! (ప్రకాశముగ) దేవరవా రరిభంజనసంభ్రమముచే నశుభమగు వాక్యములఁ బలుకుచున్నారు. ఇంత త్వరపడి పోయినను యీరేయి యుద్ధమగునా? ఎటులైన నుదయమగు సరికిఁ బోకయుండుమా?

విజ — మంచిది.

బూచి — (తనలో) ఊఁ హూఁ - నేననుకుంటూనేవ్పుండా. నువ్వెల్లి మా దొరగార్కి నటికేత్తావ్. యిక్కడ నిన్ను నటికేత్తే నీకుదిక్కుండా వుండు. నేనింటికెల్లి మచ్చుమందూలు తీసుకొచ్చి నిన్ను కైదులో యేసేత్తా. (పోవును.)

మతి — ఆహా! యేమి యీహాయి!

కం. హిమగిరి ప్రేమంపు కిశో
రము లలితము వారినిధి త ♦ రంగానుజరుణ్
గమనీయు మధిక చేతః
ప్రమదముగ మ్మందమంద ♦ పవనము వీచెన్.

విజ — ఆహా! మలయమారుతసమానమగు హాయియుఁ గ్రూరసేన కృతసమానమగు లోకబాధయును నెచ్చటఁ గానరావుకదా.

మతి — అదిగో! విరహిణీజనమానస సంతాపకరుండగు సుధాకరుండు తనరాక లోకమున కెఱుకఁ జేయుట కెత్తిన శ్వేతకేతనమనునట్లు ప్రాగ్దిశ నమృతకరుని రాకఁ దెల్పుచున్న యీ తేజముఁ గనుఁ గొంటిరా!

విజ — అమృతకరుఁ డనెదవేమి! అన్నితీరినవారల కమృతకరుఁడుగాని యపేక్షాతత్పరుల కమృతకరుఁడా? ఇన్నియేల? అతఁడు గురుద్రోహి; అతని మొగముఁ జూడరాదు. ఇపుడు కనుఁగొనుము. జగముల నాక్రమించుచుఁ దనకరము లనుమచ్చుమందుల పాంథుల విస్మృతులఁ జేయుచు నెదురలేక యేతెంచుచున్నాఁడు.

మతి — [తనలో] జగదానందకరుఁడగు శీతకిరణుని నిందించుచున్నారేమి? ఔను. ఒకవిధమగు పాంథుల కానందకరుఁడు; మఱియొకవిధమగుపాంథులకు నేదనాకరుఁడు. అందుచేనీచంద్రుఁడు దూషణభూషణ యోగ్యుఁడు. (ప్రకాశముగ) ప్రస్తుతము

మనకు సుఖకరుఁడగు చంద్రుఁడు ఏలనో దేవరవారి యాగ్రహ
మునకుఁ బాత్రుఁడగుచున్నాఁడు.

విజ —ఏలనో యనెద వేమి ?

ఉ. అగ్రజుఁ డస్తమించె నని ♦ యాత్మను బొంగుచుఁ దా భుజార్గళో
దగ్రత సర్వలోకముల ♦ దర్పముఁ జూపుచు నాక్రమించి యు
త్కగ్రముతో వియోగుల బ ♦ హుప్రకరంబుల బాధఁబెట్టు వీఁ
డాగ్రహపాత్రుఁడౌను జను ♦ లందఱికి న్మనకేల కాఁడొకో.

మతి —(తనలో) ఇప్పు డీదూషణము తాను వియోగమున నుండుట
చేతనా? కాదు. కౄరసేనుని విషయమై మనమునఁ బాదుకొ
నియున్న క్రోధము. ఒక్క క్రోధమేగాదు. విరహక్రోధములు
రెండును వీరిమనమున నిప్పుడు కాఁపురముఁ జేయుచున్నవి.
(ప్రకాశముగ) మనమెంచిన పనివేఱు; ఇప్పుడు చేయుచున్న
ప్రసంగము వేఱు. ఎట్లో ఈ రాత్రిఁగడిపి యుదయమగుసరికిఁ
గ్రూరునితో నాలముఁ బ్రారంభింపవలయు,నింక నిదురింతము.

విజ—మంచిది. ఇప్పు డేమనుకున్న నేమున్నది; నేఁ డలసియుందురు.
అందఱు జాగ్రతగ శయనింపుఁడు. నేనును నిద్రించెదను.
[శయనింతురు]

బూచి—(ప్రవేశించి మందుజల్లి విజయసేను నెత్తుకపోవును.]

2 వ రంగము.

[చేఁపలవాని గృహము—మల్లిగాఁడు,కమలాదేవి ప్రవేశము]

మల్లి—(కమలతో] నిన్ను నీల్లల్లొ సావకుండ, పాపమని వొడ్డుకుతీసి
బతికిచ్చినందుకా నేనొప్పుకొనననేది. యేరుదాటి తెప్పతగల
బెట్టే మచ్చులాగుండదే. నిన్నిడవను. నిన్ను పెల్లిసేసుకోక
తప్పను [అని పట్టఁబోవును.]

కమ—తనలో) అయ్యో! దైవమా! నాబ్రతు కెంత తుచ్ఛమైనది. ఏమిసేతు?

ఉ. క్రూరుని బారిఁదప్పి మదిఁ ♦ గొంకక సంద్రమునందుఁ బడ్డ న
వ్వారధి హీనసౌకతనఁ ♦ బ్రాణముఁదీయక యొడ్డు కెక్కఁగాఁ
జేరిచె వీని జాలమునఁ ♦ జిక్కులు వీఁడిటు పెట్టుచుండె హా
నేరక చేయుదోష మొగి ♦ నిండినఁ గాశికిఁ బోవఁ దీరునే.

పూర్వజన్మమున నెవరి నిట్టి కష్టములఁ గుడిపితినో నాకిప్పు డనుభవము నకు వచ్చుచున్నవి. (మల్లిగానితో) తండ్రీ! నన్నేలనిర్బంధించెదవు? నేఁజావకుండ నాయాపదం బాపి రక్షించినావు. నీకు నేఁ గూఁతును నన్నంటిన నీకు పాపము వచ్చును.

మల్లి--యేంది! పానం దక్కించినోఁడు తండా; నిజమేనా?

కమ—ఆపదఁ బాపి రక్షించినవాఁడు తండ్రితో సమానుఁడని నీతివిదులు పలుకుదురు. నీవు నాయాపదఁ బాపి రక్షించినావు. తండ్రి వెట్లుకావు?

మల్లి—యేందీ సిత్త్రరం! అట్టయితే యెవడిపెల్లామైన నీల్లల్లో పడితే దానిమొగడు దాన్నొడ్డుకుతీత్తే దానికాడు తండేనా!

కమ—(తనలో] ఆహా! ఎచటికేగినను యీవిరుద్ధమగు ప్రశ్నలే తటస్థించుచుండె. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! అగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియాడిన సతి ప్రాణములు సదా పతి స్వాధీనములేకాని యన్యములు కావు. అట్లగుటచే నీళ్ళఁబడినను, ఒడ్డుననున్నను, నింటనున్నను, జంటనున్నను సతిప్రాణములఁ బతి కాపాడుచుండుట ధర్మమే. కావున సతీపతులయెడఁగాక తదితరులయెడ నెట్టివారినైనఁ దండ్రిభావము తప్పదు.

మల్లి—వోసబ్బ! నీయగ్గి గిగ్గిగొడవ నాకు తెల్దు. నిన్ను పెల్లాడక పోతే నే బతకను.

తృతీయాంకము.

క్షమ—(తనలో)అయ్యో! దైవమా! నీపాపిష్ఠిపరీక్ష కింకను తుద ముట్టలేదుగా!ఇన్ని కష్టములచే నన్నలయించుటకన్న నొక్కసారి నాప్రాణముల నెత్తుకొనిపోరాదా? ఈమొండి నేల బ్రతికించి నిర్బంధించెదవు. (ప్రకాశముగ) అయ్యో! నీవుచావనేల? ఈ సంతాపమేల? మఱల నన్ను సముద్రమునందుఁ బడవైచి కాని యింకేయుపాయముచేతఁగాని నాప్రాణములఁ దీసి సుఖం బుండుము.

మల్లి—అమ్మో!బాబో! నిన్ను సంపినాక నేనుండేదుకు? యిదంతెందుకు సేత్తవు కాని నన్ను పెల్లిసేసుకుంటివా శాపలదుకానం మీద పెత్తనం నీకిత్తా యింటోపెత్తనం నీకే యిచ్చేత్తా.రోజు వన్నంవండటానికి నీసేతిమీదుగా గింజలు శాట్లోపోసేటట్లు సేత్తా. ఇదంతెందుకు నాపానం నీపాదాలకాడ మెడ్తా నామాటిను. లేకమోతే నిన్నం కనేక సిక్కలెడతా. సూసుకో కబర్ధారు.

లచ్చి—(ప్రవేశించి మగనితో) అరే యేందిరా? యిదోత్తిరా నీజిమ్మడ? దానిసేయట్టుకోని సైగలు సేత్తుండ్రా ఏమనుకున్నారా. నీబుఱ్ఱ పగలగొడ్తావుండు. (కొట్టఁబోవును.)

మల్లి—వోసీ నీపొగరుగొయ్య. సేసుకొన్న మొగన్ని గొడ్తావంటె ?

లచ్చి—కొడ్తానా, నిన్ను పాతిమెడ్తానా?

మల్లి—నేనేంజేసినానని కొడ్తావే?

లచ్చి—యిదోతిరా? యిప్పుడు నువ్వు సేసేపనేందిరా! నాకు తెల్దనుకున్నావురా?

మల్లి—కోపమడకే. నీకంతాసెపుతాగాని—

లచ్చి—యేంసెపుతావురా నీమొగాని కగ్గిమెట్ట?

మల్లి—నీకాళ్లు మొక్కుతా కాసేపుండవే!

లచ్చి—యేంసెపుతావో సెప్పరా. అబద్ధం సెప్పితే నీబుఱ్ఱ కటకట కొరుకుతా. యేమనుకున్నావో.

మల్లి—మన దేవరసత్తెంగ సెపుతా యినే. నేశాపలకెల్లి నీల్లల్లోవతే శాలకిది వల్లోబడ్డది వలొడ్డుకు దీశాలికీ సరక్కున మెరుపుమెరిసినట్టనిపిచ్చి నాకల్లు మూసకపోయినై. అప్పుడునాతోనొచ్చిన మననల్లన్న పుల్లన్న యల్లన్నల్తో తగువాడి వాల్ల కియ్యకుండ యింటికి తీసుకొచ్చి పెల్లిసేసుకొని దొరసాన్లా గుందామంటే వుండనంటంది. యెంత బతిమాల్నా పెల్లి సేసుకోనంటంది నువ్వొచ్చే యాలకిగూడ అదేమాటంటుంది. (సంతోషముతో) సూడు దాని మొకంసూడు, పూదిచ్చిన దేవరకుండమీాన కంచుడాలె గుండరం గుండది. యీాలాటిదాన్ని పెల్లిసేసుకోక యిడిసిపెట్టి నే నెట్టా బతుకుతానే?

లచ్చి—వోరి నీయందాని కగ్గిపెట్ట? నీకింకో పెల్లాం గావాలెనంట్రా. బంగారమాలె మామేనమామ కొడుకు యంకనబావకు మా అయ్య నన్నిత్తానంటె దెయ్యమాలె మెయ్యొచ్చి ఆమనుం సిట్లగొట్టి నీపాడు మొగానికి నన్ను గట్టెనే. నేనేంబాంగ్గె జుట్టుకుంటున్నారా? నీయేడుపుకు నేనొక్క-దాన్ని సాలనంటావ్? అది నాకన్న సక్కందంట్రా?

మల్లి—సక్కందో గిక్కందోకాని దాన్ని సూసినప్పటినుండి నాకెత్తిత్తినట్టు, పెద్ద దెయ్యంబట్టినట్టు, కారంరాసినట్టు, వొల్లంతమంటలు, సీమలు పారాడినట్లు గులగులమని నాకేం తోసదు. నీకాల్లుమొక్కుత. నువ్వయిన సెప్పి దాన్నినాకు పెల్లిసెయ్యవే.

లచ్చి—అట్టానా! అప్పటినంది సెప్పవేంరా! నీకు పెద్దదయ్యంపట్టిందంటావ్! నీకు పెల్లిసెయ్యాలేనంటావ్! నీదెయ్యాన్ని వదలిత్తె

నీపెళ్లిఅయినట్టేలే. (అని చీపురుతో గొట్టుచుండ ననననఅనుచు కమల నొకగదిలో వైచి బీగము వేసి పోవును.)

మల్లి—(నిష్క్రమించగనే)

లచ్చి - (బీగము పగులగొట్టి) రావే! దెయ్యంలాగ మావెంటబడ్డా.

కమ—(యీవలికి వచ్చును.)

లచ్చి—సెప్పకుండ తప్పిచ్చుకొని మాయిరుగున పొరుగున మావూళ్లో వుండకుండ లగెత్తు. యెల్లక మల్లొత్తివా నిన్ను శాపను సీల్సినట్టు సీల్సియాల్లాడగడతా కబరదారు. (త్రోయును.)

కమ—(నిష్క్రమించును.)

[౩వ రంగము: అరణ్యము, కనకసేనుఁడు ప్రవేశము.]

కన—హా! యేమి యీవిపరీతము! నే ముందేగిన త్రోవ కన్పించుట లేదు. ఇంతవఱకు మా యప్పజాడ చిక్కుటలేదు. యేమి సేయుదు?

ఉ. ఆఁకలి దప్పి బాధల క ♦ హా యని నిల్వఁగలేక నేత్రముల్
చీఁకటిగ్రమ్మ మూర్ఛిలినఁ ♦ జెచ్చెర నీరము కేగ, నీరమా
లేకయెపోయె, నప్పయును ♦ లేదు వనమ్మున, గోరుచుట్టుపై
రోఁకటిపోటు చందము న ♦ ఱుంగఁగనయ్యె నిఁకెట్టు లక్కటా.

హా! దైవమా! యెంతటి దురవస్థపాలు చేసితివి. అయ్యో! సోదరీ! ఎందుంటివి? యేమైతివి?

సీ. దప్పిచే నాలుకఁ ♦ దడిపొడిలేక దా
హాము దాహామని యెంత ♦ యడలినావో
స్మృతిలేక పడిన దు ♦ స్థితిలోన నేమృగ
మ్ముల పాట్లఁ బడి ♦ పోయినావో

త్వరలో జలమ్ము సో ♦ దరుఁడు తేలేదని
యాగలే కెట్టకైన ♦ నేగినావొ
నిర్దయాత్ముఁడు వని ♦ నిను డించిపోయినాఁ
డని భీతి నెట్టకైన ♦ నరగినావొ

తే. గీ. అకట కష్టముల్ బడలేన ♦ టంచు బల్మిఁ
బ్రాణములఁ దీసికొని యొడల్ ♦ వాసినావొ
అప్ప నాకేమిగతిఁ జూపి ♦ యరగినావొ
యెందుమోదు గతింజేసి ♦ యేగినావొ.

అయ్యో! అక్కా! నీదప్పిదీర్పఁ జేతగాని నన్నెంత దూఱితివో! నీమనంబున నేమేమి తలంచితివో! నీజాడ నాకెట్లు తెలియును! తెలియకున్న నెట్లు భరింతు! నెట్లు బ్రతుకుదు! నిపుడేమి సేయుదును! దైవమా! నాకేమిగతి! ఛీ! నాయట్టి యదృష్టహీనుఁ డీలోకమున నింకొకఁడు గలఁడా?

చ. జనకుని బ్రమింగి తల్లినొక ♦ శత్రుఁడువట్టిన బ్రాణభీతి నే
మనకయ చూచుచుండి గహ ♦ నాంతరమందున నప్ప దాహమం
చన నది తీర్పలేక యిపు ♦ డాపెనుసైతము కోలుపోయి యే
మని మననేర్తుఁ బ్రాణయుత ♦ మైన శవంబునుఁ బోలిదైవమా.

ఆహా! ఈశ్వరా! చతుర్దశభువనములలో నాయట్టి హీనుఁ డెకఁ బుట్టఁగలఁడా! నీచే నిర్మింపఁబడు జీవకోటు లనంతములు కదా! ఇన్ని జీవములు చేయనిపగ నీకు నేనే చేసితినా! ఒకవేళఁ జేసితినేకానిమ్ము. ఒక్కసారి నన్నగ్నిలోఁ గాల్చి భస్మము చేయరాదా! ఏదోయొక ప్రవాహమున ముంచి చంపరాదా! దీనుఁడనైన నన్నిట్లేల నిర్బంధించి వేధించెదవు. నీవేమో దయామయుఁడవని యందఱందురుకాని లోకానుభవమును బట్టిచూడ నీయట్టి కఠినుఁ డింకొకఁడు లేఁడని తోఁచెడిని.

సీ. నీవె మాపతియను ♦ నిజమైన దాసుల
కెపుడు కష్టములనే ♦ యిత్తువుగద

నీవె రక్షకుఁడని ♦ నినునమ్ము భక్తులఁ
బలురోగములకుఁ బా ♦ ల్పరతువుగద
నీవె మాకన్నిఁటఁ ♦ నేతవనెడువారి
నొంటిచేసియుఁ జూచు ♦ చుందువుగద
నీవె మాదిక్కను ♦ నిశ్చలమతులను
క్షితిని దరిద్రులఁ ♦ జేతువుగద

తే. గీ. నీవె మాగతియని సదా ♦ నిన్ను నమ్ము
జనములఁ బరీక్షఁ జేతువు ♦ చచ్చుదాఁక
చచ్చిపోయెడి వాని లో ♦ చనములందు
వ్రేళ్ళుబెట్టి త్రిప్పెడువాని ♦ విధమునఁ గట.

హృదయమా! యిక్ష్లెల పరితపించెదవు. జాతస్యమరణంధ్రువమను నట్లెన్నటికైనఁ జావు తప్పునా. నాతల్లి మొదలగువారిఁ గోల్పోయి మొండివలె బ్రతికి యేమిబావు కొనుటకు? ఈపాషాణమున తల వ్రయ్యలు చేసికొని ప్రాణముల విడిచెదను. (అని నడచును.)

[ఋషులుకొందఱు యెదురుగ వత్తురు.]

ఋషు—కుమారా! యేల దుఃఖించెదవు? నీవెవరు?

కన—మహాత్ములారా! వందనములు.

ఋషు—మేలగుఁగాక! ఎచటికేగెదవు?

కన—మహానుభావులారా!

ఉ. దీనుఁడ నెందుఁజూచినను ♦ దిక్కొకయింతయులేదు పోక్క- చీ
కాననమందుఁ గుమ్మలుచుఁ♦ గాయమువాయుట కేయుపాయము
న్గానకయుంటి నన్నుఁగృపఁ ♦ గాంచి వధింపుఁడటొప్పకున్న మీ
లో ననుఁగల్పుకొండిఁకను ♦ లోహముహేమముఁజేయుచాడ్పునన్

ఋషు—కుమారా! నీచరిత్రమంతయు మాకుదివ్యదృష్టివలన బోధపడి నది. ఇఁక వగవకుము. (ఒకదారిచూపుచు) ఈమార్గమునఁ

బ్రాహ్మ. కొలఁదికాలములో నీకన్నివిధముల మేలు చేకూరును. మాకుఁ గాలాతీత మగుచున్నది. పోవుచున్నాము. దుఃఖింపకుము. (పోదురు.)

కన—ఆహా! ఏమి యీయాశ్చర్యము! నాకేమి? మేలు చేకూరు టెట్లు? అయ్యో! యెక్కడియడియాసలు!

ఉ. అందఱిఁ బాపుకొంటి నెటు ♦ లైనను చావఁగనుంటిఁ గోర్కులో
డెందమునుండి జాఱఁగను ♦ డించి తపించుచునుంటి మానులో
ముందిఁక నేమొ మేలగును ♦ పొమ్మని రీతెరవేటి భ్రాంతి హా
యందనిమ్రానిపండులకు ♦ నాసవహించిన లాభమేమగున్.

(యోచించి) ఐనను మహాత్ముల చరిత్రము లత్యద్భుతములన వినమే. వారిచిత్తానుసార మామార్గమున నేపోయి చూచెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

(కమలాదేవి ప్రవేశము.)

కమ—ఆహా! ఎట్టెటో యా పుణ్యాత్మురాలివలన విడిపింపఁబడి భయావృతచిత్తనగుటచే దారితెలియక నీభీకరారణ్యంబుఁ జేరితి. ఇటనుండి యెచటికేఁగుదు? నెచటికేఁగినను నాకేయాప్తులున్నారు? ఉండిరనుకున్నను పోయి యేమి మేలనుభవింపఁ గలను? ఇఁక నాబ్రతుకే నిరర్థకము.

చ. కనులను నన్నుఁ బెట్టికొని ♦ కాచెడు నావిభుఁడస్తమించె ముం
దునయినవృద్ధినొందెడి సు ♦ తుండుఁ గుమారిక చచ్చియుందు రే
ను నటులఁజచ్చిపోవునటు ♦ నోముమిఁ గష్టము లొందుచుంటిఁ జి
క్కనివగుశాఖలం దునుమ ♦ గా నిలుచుండిన మొద్దుకైవడిన్.

(తారాకనకులఁదలఁచికొని) హా! బిడ్డలారా! మిమ్ముఁ దలఁచికొన్న నాకడుపు పగిలిపోవుచున్నది. విరోధముననమాత్యచమూపతులసహిత

ముగ. నగ్రజునిఁ బరిమార్చె. నంతకును దనకోప ముపశమింపకున్న నన్నుఁగూడ దన ఖడ్గమున కెరచేయుఁగాక. యేపాపమెఱుఁగని పసిపాపలు మీరాక్రూరున కేమిపగఁజేసితిరి. అయ్యో! నాముద్దుకూనలారా! గ్రామదేవిముందుఁ గోసెడి మేఁకపిల్లలఁబలె మీతలలఁ గోసెదనని, యాదుష్టుఁ డప్పుడు పలికియుండె అట్లు మిమ్ము నేలఁబడవైచి యాభయంకరాకారులగు కింకరులు మిమ్ముఁ గదలనీక పట్టుకొని కటకట తలలనఱుకునప్పు డెంతతల్లడిల్లితిరో, యెంత యెలుఁగెత్తి యేడ్చితిరో యెంతపాపపుజన్మలెత్తితిమని వాపోయితిరో,మీతండ్రి నెంతపిలిచితిరో, యీ పాపాత్మురాలి గర్భమున నెందుకు జన్మించితిమని పాపిష్ఠురాలనగు నన్నెంతదూఱితిరో, బిడ్డలారా! మిమ్ము నఱికినప్పు డెంత గిజగిజఁదన్నుకొని జీవముల విడిచితిరో. ఆహా! పాపిదైవమా! నీక్రూరపరీక్షలకెరయై తాయివలె నేనుండ నాపసిబిడ్డలిట్టి దుర్మరణముఁ జేకూర్చుటకు నీకేమిపగఁజేసిరి. నన్ను భగభగమని మండునగ్నిలో మాడ్చరాదా! చలచలమని క్రాఁగుతైలములో ముంచరాదా! నాశరీరము ముక్కముక్కలుగ ఖండించి చంపరాదా! అయ్యో! నే నెంతపాపాత్మురాలనో! యెంతదౌర్భాగ్యురాలనో! యెంతక్రూరకర్మురాలనో! యేమిసేతు? — నెట్టులీ పరితాప ముపశమింతు, నెట్లుభరింతు, నెట్లుజీవింతు! హా! కనకాంగులారా!

[ఇంతలో బెబ్బులియొకటివచ్చి పైఁబడఁబోవ కమలాదేవి యటునిటు పరువెత్తుచుండ, రాంజట్టియను నొకశూరుఁడు పులితోనె ప్రవేశించి పిస్తోలుతో పులినిగొట్టి చంపును,]

రాంజ — (తనలో) ఈబెబ్బులి యీయామె చేయు రోదనధ్వనివినిపోంచుచు వచ్చుచున్న నేఁ గని దీని నంతమొందించితి. లేకున్నఁ బాపమీయామెయెవరో యిప్పటికి పులి కాహారమైయుండును. ఈయామెవరు? (పరికించి) ఎవరో సుకుమారివలెఁ గన్పించుచున్నది. ఒంటిగ నీయడవి నిట్లీవచ్చుట కేమి హేతువై యుండును?

కమ—(తనలో) ఆహా! నాకష్టములఁ బాపను, తనయుద్వ్యాధిఁ దీర్పఁ గొనను వచ్చిన యీశార్దూలముం ద్రుంచిన యీతఁ డెవరు? ఇంక నాకెన్ని యిడుమలు కలుగనున్నవియో కదా! ఇతఁడుఁ గూడ కామింపఁడు కదా! ఛీ! యాఁడుపుట్టు వెంత చెడ్డది! ఎన్ని కష్టములని యోర్చుచుందును.

రాం—అమ్మా! నీవెవరు? ఇచట నొంటిగ నెందుకుంటివి? నీవగపునకుఁ గతమేమి?

కమ—(తనలో) ఈతఁ డెవరో కాని సద్ధర్మునివలెఁ దోఁచుచున్నాఁడు. [ప్రకాశముగ] తండ్రీ! నేనొక నిర్భాగ్యురాలను. కర్మవశమున నానాథుఁడును నాత్మజులును గతించిరి. ఏమియుఁ దోఁచక దారితప్పి యీమహారణ్యముఁ జేరితి. అయ్యా! నన్ను భక్షించి నాకష్టములఁ బాప నేతెంచిన యీబెబ్బులిం జంపి యింకను నన్నుఁ గష్టముల పాలుఁ జేసినవాఁడవైతివి. నీవైన నేదోయుపాయమున ననుఁ జంపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము.

రాం—అమ్మా! నీవెవరవో పూజ్యురాలవుగాఁ గన్పించుచున్నావు. వైరాగ్యముతో నీవిచటఁ జావనేల? నాకిద్దఱు పుత్రులున్నారు ఆకుఱ్ఱలును ముద్దుల మూటఁ గట్టుచుందురు. దిక్కులేక యొక్కతె వీయడవినిఁ బొక్కనేటికి? నాయింట నాపుత్రులతో సంతోషమునఁ గాలముఁ గడుపుచుండుము. నిన్ను నాబిడ్డవలెఁ జూచుకొందును. నీవు నాకేమి పనులు చేయనక్కఱలేదు. నిన్నుఁ జూచినఁ బాపము నాకేమొ కడు జాలి పుట్టుచున్నది. నీ మనంబున నన్యథా తలంపకుము. నీ కెందును లోపము రానీను. పూర్వకర్మానుసారముగఁ గలిగెడు కష్టసుఖములకు దుఃఖానందములతోఁ బనిలేదు. అమ్మా! నీవు భయపడక నావెంటరమ్ము.

కమ — (తనలో) ఇది నిక్కువమేనై యుండునా! దుర్మార్గపు నడత లేమియుఁ గన్పించుటలేదు. అయిన నేఁ జేయున దేమికలదు! ప్రాణములఁ దీసికొందమన్నను సమ్మతింపఁడు దయామయుఁడైనచో. యిట్టినన్ను విడిచిపోనుకూడ సమ్మతింపఁడు, నాప్రారబ్ధ మెట్లున్నదో యట్లుజరుగకతప్పదు (ప్రకాశముగ) అయ్యా! నీవింత నమ్మకముగఁ జెప్పుటచే వచ్చెదను.

రాజ — రమ్ము. సందేహింపకుము. (నిష్క్రమించుచును.)

4వ రంగము,

[విజయసేనునికోట. సింహద్వారము, భటుఁడు ప్రవేశము.]

భటు — అయ్యయ్యో! మేమెంత దురదృష్టవంతులము. ధర్మాధర్మవిచక్షణాధురీణుండును, భూతదయార్ద్రచిత్తుండును, శౌర్యధైర్యసాహస పరాక్రమోపేతుండును నైన మా విజయసేనమహారాజుగారు మిత్రుఁడగు నుదయసేన మహారాజు కుటుంబ కష్టముల విని వారికి మేలొనర్పఁ గూర్రసేనునిపైకి దాడివెడలి యొకయరణ్యమున బ్రొద్దుగ్రుంకుటచే, సేనలసహితముగ శయనింప నుదయమగుసరికి మహారాజుగారొక్కరు మాత్రమే కనుపించరయ్యె; ఆయడవినంతయుఁ జెట్టుగుట్ట పరికించినను నేమాత్రము జాడ చిక్కదయ్యె, నీఘోరవార్తవిని, మా మహారాజ్ఞిగారాహార నిద్రలులేక నేలఁబడి విలపించుచున్నది. ఆకష్టముఁ గన్నులఁజూచిన నెట్టికఠినులైనఁ గటకటఁబడి కన్నీరు విడువకుందురా! ఏకష్టము లెట్లున్నను ప్రస్తుతము రాజు లేమిఁజేసి రాజ్య మరాజకమై ప్రజ లన్యాయ వర్తనులగుచుండిరికదా! ఆకారణమునగనే యీ సింహద్వారమున దగ్గను

ప్రతిష్ఠించి, కవాటమువేసి యెవరిచేత నీకవాటము తెరవఁబడునో వారి నీరాజ్యమున కభిషేకింతమని యమాత్య చమూపతులాదిగాఁగలవారాలోచించి యట్లొనరించి నన్ని చటఁగాఁపుండునట్లు నియమించిరి. ఇన్ని దినములు గతించినను, నొకఁడైన నీతలుపుఁ దెరచినవాఁడు గాఁడు. సకలదేశములయందు వేలకొలఁది చారులు వెదకినను మా భూపతిజాడ యించుకైనఁ జిక్కుటలేదు. ఇది మాదురదృష్టము. మాదేశమునకింక రాజు దొరకఁడేమోగదా! (అని తిరుగుచుండును.)

కన—(ప్రవేశించి) ఋషులయానతి నింతవఱకే తెంచితిఁ గాని మేలు మాత్ర మేమి చేకూరలేదు.

భటు—ఇతఁడెవరో ద్వారాభిముఖుఁడై వచ్చుచున్నట్లున్నదే?

కన—ఇచట నొకద్వారము మూయఁబడి యున్నది. తెరచి లోనికేగి కొంచెము విశ్రమించెదను. (తెరచును.)

భటు—(సంతోషముతో) ఆహా! మేము నేఁటికి ధన్యులము. (కనకుతో) అయ్యా! మీరెవరు?

కన—నేనొక రాజకుమారుఁడను.

భటు—సరే! యిఁకమాకడగండ్లు కడముట్టినవి. అయ్యా! ఇటు, ఇటు

కన—ఇదెవరికోట?

భటు—ముందన్ని నివేదించెదను. దయచేయుఁడు. (నిష్క్రమించును)

తృతీయాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కనక్తారా నాటకము.

చతుర్థాంకము—1వ రంగము.

(పలుగురు దొంగలు ప్రవేశము)

1దొం—అరే మనకంటే మించినోళ్లీలోకంలో వోరున్నార్రా?

2దొం—మనకంటె మించినోడింక పుట్టిరాల్సిందే

3దొం—మనకంటె మించినోడు లోంకలో లేడని పేల్తుండారుగందా మనబూశన్నింటే బుట్టల్తీయడా?

4దొం—మనబూశన్నకు పెబువైన కూరయ్యదొరగార్ని మరిసిపోయినాట్రా.

1దొం—అరే తెల్తక్కువెదల్లాలా! ఆరుండమట్టే మనకంటె మించినోడు లేడని సెప్పాల్సొచ్చింది. లేకమోతే మన్నడిగింపోడిశా

2దొం—అవునిశా! యింక మనకేడడ్డం?

3దొం—మనకడ్డంరావటానికి బెమ్మదేవుడి తరమా?

4దొం—యెక్కడి బెమ్మిశా! ఆ డబ్బ శాతగూడ గాదు.

1దొం—అరేమనం పెట్టిపుట్టినాంరా. మనబూశన్నకీ కూర్యదొరగారికి ఆవుసు శానాలుండాల్నని పాటబాడుకొంటాఆడదాంరాండ్రా!

బూచి — [ప్రవేశించి కోపముతో] ముద్దుగాడ్దుల్లాలా! పొట్టల్నిండా మూఁడేసిసిప్పలకూడు మెక్కి కన్నుమిన్నెరికెలేక తిరుగుతుండాట్రా. ఆనాఁడు కూరయ్యదొరగారిమీఁది కిద్దానికెల్లే రాజోర్ని పట్టుకొచ్చి శైకులోయేసి, కాయిలి బాగుండకునిసెప్పితే మీకేం కాయిలుండాట్రా!

1దొం—మన దేవరతోట్రా! కాయిలి కాత్తా సేన్పుండాంరా.

బూచి యేంకాత్తుండాట్రా? అన్నిసూపిత్తావురా [వెన్నునఁజఱచును)

1దొం — ఆ డిప్పుడందుల్నే వుండట్రా, అబ్బా! యెన్నుపగిలేటట్టు గొడితి యేంరా!

బూచి — వోరిదున్నల్లాలా? అడు శైదుకానా పగల్గొట్టుకోనెల్లిండురా! (నిష్క్రమించును)

2దొం — అరే! యిప్పుడు సూసొత్తింగదరా! యింతలోనే యెట్టా పకల్గొట్టుకో నెల్లిండురా!

3దొంగ—మన కూరయ్యదొరగారింకు బుట్టిలోయక తప్పదులే. జావండి గాడ్దుల్లాల.

4దొం అరే, అప్పటిసంది మనకు మించినోఁడోఁడు లేఁడనిపేల్తిరే? యీఁడుమనందర్ని మింగేటోడుగాఁడా! బూశన్నెక్కడికో యెల్లెనేంరా?

విజ—(ప్రవేశించి]

శా. ఒరోరీ ఖలచిత్తులార యిటు గ ♦ ర్వోన్మత్తులై క్రూరులై
చోరత్వంబున సంచరింపుచు జన ♦ క్షోభంబుఁ గైకొంచు ను
న్నారా! నాదు భుజాబలంబున మిము ♦ న్నాకంబు నొందింతు సీ
తారాముం డసురాళిఁజూపినటు మ♦త్ఖడ్గంబుచే నిత్తఱిన్.

[దొంగలు నిష్క్రమింతురు!]

విజ — ఛీ! హీనులారా! పాఱిపోయితిరా పొండు. ఎట్లో యుపాయముచేఁ గారాగృహమునుండి యీవలఁబడితిని, గాని, యీదుష్టుఁ

డగు చోరుఁడు నావలెనే యింక నెన్నిప్రాణులఁ గష్టపెట్టు చున్నాఁడో; వీనిని బరిమార్చి లోకమునకు మేలొనర్చెదను. (ముందునకుఁజూచి) అదిగో నా చోరుఁ డెవ్వరో యతిదుఃఖ తయగు నొక కన్యం బట్టుకొని యిటులే వచ్చుచున్నాఁడు. చాటున నుండి కనిపెట్టెదను. [డాఁగును)

బూచి—(తారనుబట్టుకొని ప్రవేశించి తనలో) ఆడుతప్పిచ్చి కెల్లినట్టిది గూడె త్తే నానోటమన్నడాల్సిందే యీాయాల బేత్తారం బేగల్లి దేవరకు బలిచ్చేత్తా [తారతో) అబ్బ సెవులు గింగురు మనే ట్టట్టు గీ, గీ, యని యేమేడుత్తదీరా, వూకోస్ వూకో.

తార—అయ్యో దైవమా! యిపుడు నాకెవరు దిక్కు? హా! నా ప్రియసోదరా!

చ. జలములఁదెచ్చి నన్నుఁగనఁ ♦ జాలక యేక్రియఁ జేరినావొ? నేఁ గనకయున్నఁగాఁ ఆడవి ♦ పాలయి క్రుమ్మలు చెంతకుందితో? యలసి నిరాశఁబూని యెట ♦ నైన మృతింగనినావొ? యయ్యయో యిల నెవరైన బుణ్యమున ♦ కేగనఁ బాపము రాకయుండునే.

ఆహా! తమ్ముఁడా! మొదటినుండియు మనము—

సీ. ఒక కండ చెదరి మే ♦ నొకటిమాత్రమె గాక
యవనిపై నుద్భవ ♦ మందినాము
ఒకతల్లి ప్రేమచే ♦ నొసఁగెడి చనుబాలుఁ
ద్రావుచుఁ బెద్దవా ♦ రమయినాము
ఒకయీడుగల్గు బా ♦ లకులఁగూడియు నాట
లాడుచు నతిముద ♦ మందినాము
ఒకపొత్తులోఁ దిను ♦ చొకచోట శయనించు
చొకటిగా నెడఁబాయ ♦ కుండినాము

తే. గీ. చివరకొకచోటనే మృతిం ♦ జెందనుండి
యిప్పు డెడఁబాయఁగా నైతి ♦ మీావు నేను

నుదరమందు నున్నప్పటి ♦ నుండికలసి
యున్న జీవదేహంబుల ♦ తెన్నునఁగట.

బూచి — యేడువ్ యేడువ్, ఆక రేడుపు. ఇంకానేపాగినంక నీయేడు పనుగుద్దిలే.

తార — ఆహా? ఈశ్వరా! నీపరీక్ష కిది తుది కాఁబోలు. నీవింక నెట్టి కష్టములపాలు సేసినను, మర్కటకిశోరంబు చందంబునవిడువక నిన్ను స్మరింపుచు నాజీవములఁ బాసెదను.

బూచి — ఇంకేమన్నేదుత్త వేమొ యేడువ్ - అయిందా, యిగరా. (పోదురు)

విజ — (తనలో] ఎక్కడికిపోవునో నేనును పోయెదను. [పోవును)

(2వ రంగము కాళికాలయము. బూచిగాఁడు తారనుఁ బట్టుకొని వచ్చును. విజయసేనుఁడు వెనుకప్రక్కవచ్చి డాఁగును.)

బూచి — పో, అమ్మోర్ని పూజిచ్చు పో.

తార — (ఊరకుండును)

బూచి — పూజిచ్చొ. [కత్తిఁజూపుచు] ఇదుగో కబరదార్ పూజిచ్చొ దండమైన పెడ్తావా లేదా?

తార — (గడగడ వడఁకుచు] తండ్రీ! నన్ను నిష్కారణముగఁ జంపిననీ కేమి లాభము! ఎంతధైర్యముఁదెచ్చుకొనెద మనుకున్నను తళతళమనిమెఱయు వాడిఖడ్గంబుఁజేతఁబట్టి లయకాలునివలె నటుకఁ జూచు చెదురుగ నీవునిలిచియున్న నాధైర్యము నిలు వకున్నది, అయ్యో! నీయింటిముందు దాసినై పడియుండెదను నన్నుఁ జంపకుము. నీపాదములకు మ్రొక్కెదను.(మ్రొక్కును

బూచి — లెగులెగు, నా కాల్లకెందుకు మొక్కుతె, అమ్మోరికిమొక్కు.

తార — (తనలో) అయ్యో! పాపివిధీ! నన్నికాళి కాహారార్థమే సృజించితివా! ఓజగజ్జననీ! కాళికాంబ!

చ. కరుణ సమస్తలోకములఁ ♦ గల్పనఁజేసినదానవౌటచే
నరయఁగ సర్వజీవములు ♦ నాత్మజులేకద నీకు? నేను నం
దఱివలెఁ గానటంచు దయఁ ♦ దప్పి ననుం దినఁ జూచుచుంటి వి
ద్ధరణిని నెట్టిచెట్టయగు ♦ తల్లియు సంతతి మ్రింగఁజూచునే.

బూచి—యేం ముద్దులాగ నిల్చున్నా.

తార—(వినయభయములతో) తండ్రీ! నాయొడలు గడగడ వడఁకు చున్నది. నోట మాటరాకున్నది. నాల్క తడఁబడుచున్నది. నన్ను మన్నించి చంపక విడువుము.

బూచి—బాగుంది నిన్నిడవటానికి తెచ్చినననుకున్నావు. (వెండ్రుకలు పట్టుకొని) అమ్మోరికి మొక్కు (అని వంచును)

తార—(భయమున) హా! ఈశ్వరా! నారాయణా! దేవేంద్రాది దిక్పాలురారా! ఆర్తరక్షకులారా!

విజ—(పిస్తోలుతోఁ గొట్టి దొంగను చంపును.)

తార—(విజయసేనుఁ జూచి) నాయార్తనాలించి నన్నురక్షింప నే తెంచిన నాపాలి వేల్పా! వందనము లొనర్చుచున్నాను.

విజ—చిరంజీవిని వగుదువు గాక. అమ్మాయీ! నీవెవరు?

తార—అయ్యా! పోనున్న నాప్రాణముల నొసంగి రక్షించిననిన్నెంత కొనియాడుదు? మీవంటి యార్తరక్షకు లేలోకమునన్నైనఁ గలరా?

విజ—(తనలో) ఈమె నన్నొక వేల్పుగాఁ దలంచుచున్నట్లున్నది! (తారతో) అమ్మాయీ! నేను వేల్పునుగాను. ఒక మనుష్య మాత్రుఁడనే.

తార—అయ్యా! నీవు మనుష్యుఁడవైన నేమి, ప్రాణములిచ్చి రక్షించినావు. నాకు దేవునికంటె నెక్కువవాఁడవు.

తే. గీ. ఎట్టివేళ్లైన బ్రోవరా ♦ వే యటంచు
వేఁడుకొనిన రక్షింపని ♦ వేలువేల?
భూతదయచేతఁ బ్రాణులఁ ♦ బ్రోచు నరుఁడు
వేల్పుకన్న నెక్కుడ యన ♦ వినమె ధరను.

విజ—ఓహో! ఈకన్యకామణి యెంత నీతివిదురాలు! ఈపె కంఠధ్వనియు, యాకృతిపోలికయు నెన్నఁడో చూచినట్లుస్ఫురించుచున్నది. (తారతో) అమ్మాయీ! నీపేరేమి? నీతండ్రి యెవరు?

తార—(దుఃఖముతో) అయ్యా! నాతండ్రియేయున్న నాకీ గతియేల? నాపేరు మీరడిగిన ఫలమును నేఁజెప్పిన ఫలమును లేదు.

విజ—(తనలో) ఏమదీ! యిట్లనుచున్నది (తారతో) అమ్మా! నీతల్లి యున్నదా?

తార—ఉన్నదో లేదో తెలియదు.

విజ—(తనలో) ఏమియుఁదోఁచదు. [తారతో]అమ్మా! నీపేరేమి? దయచేసి చెప్పుమా?

తార—దిగంతవిస్తారిత యశోవిశాలుండగునుదయసేన భూపతిపుత్త్రిని; క్రూరకర్మిణిని. తారయను దానను?

విజ—ఆహా! ఉదయసేనమహారాజా! నేఁటికి నీయాత్మజ కెట్టివిపత్తు చేకూరినది.

తార—(విచ్చపడును)

విజ—[తారను దగ్గరకుఁ దీసికొని] అయ్యో! బిడ్డా! నీవెంతటిదుర్దశపాలైతివి? నన్నన్యథా తలంపకుము; నేను మీతండ్రి మిత్రుడను. విజయసేనుఁడను.

తార—అయ్యో!తండ్రీ! భయావృత చిత్తనగుటచే, మిమ్మప్పటినుండి గుర్తింపకున్న నాతప్పు క్షమింపుఁడు.

విజ – అమ్మా? మిమ్మందఱిని క్రూరసేనుఁడు చంపినాఁడని కంచుకి పంపినవార్త వినినతోడనే, సైన్యసమేతుఁడనై క్రూరుని పైకి దాడివెడలి, ప్రొద్దుక్రుంకుటచే సేనల విడిసియీయరణ్యంబున శయనించిన, నన్నెట్లో యీచోరుఁడు కొనిపోయి కారాగృహమున నుంచె, నేఁడాదొంగలందఱు మధుపానమత్తులై మైమఱచి యున్న సమయమెఱిఁగి యుపాయమునఁ కారాగృహ భిన్న మొనర్చుకొని బైటఁబడి, నిన్నుఁగొనివచ్చుచుండుటఁజూచి వెంబడించి యేతెంచి, యిట్లొనర్చితి. అమ్మా! నీవొక్కదానివై యెట్లు బ్రతికితివి?

తార—అయ్యా! భూభరముకొఱకు. (అని దుఃఖించును.)

విజ—అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! ఇప్పుడు నేనాగాథనేమాత్ర మడిగినను దుఃఖ మాపలేదు. కొంతయోదార్చిన పిదప నడిగెద. నేమో ఘోరముగ నున్నట్లే యున్నది. (తారతో) అమ్మా! చల్లని యీవృక్షముక్రిందఁగొంతవిశ్రమింతమురమ్మా.
(పోవుదురు)

(3 వ రంగము! రాంజట్టిమందిరము_కమలాదేవి-అనంతుఁడు, గ్రీష్ముఁడను బాలురు ప్రవేశము.)

కమ—[అనంతు నెత్తుకొని గ్రీష్మునొకచేతఁబట్టుకొని] అన్నలారా! చిన్నతనమునఁ గష్టపడి విద్యపూర్ణముగ నభ్యసించినచోఁ, బెద్దవారైనపిదప సుఖపడుదురు. పాఠశాలకుఁబోననుట తప్పు కాదు?

అనం—(చంకనుండి) ఊఁ—నేనుపోను. అయ్యవారు కొట్టుతాఁడు.

కమ—చక్కఁగాఁ బాఠమప్పగించుచుఁ దప్పక పాఠశాల కేగుచున్న నయ్యవారేల కొట్టును?

అనం—ఊఁ—ఊఁ—నేను పోను (చంకనుండి జాఱును.)

గ్రీష్మ--అమ్మా! నిన్నఁ దమ్ముఁడు రాకున్నను, నేనుపోయి చదువు కొనలేదు?

కమ--[అనంతుని దింపి గ్రీష్మ నెత్తుకొని ముద్దాడి] నాన్నా! నీవు మంచివాఁడవు, బంగారు కొండవు.

అనం--(ఏడ్చుచు లోనికిఁబోవును.)

గ్రీష్మ--తమ్ముని కెప్పుడుఁ జిఱుతిండి కావలెనని యేడ్చును. నేను పోరుసేయుచున్నానమ్మా?

కమ--అన్నా! నీవుకడు మంచివాఁడవు.

(రాంజట్టి చిన్నభార్యయగు రాధాబాయి తనకొడుకగు ననంతు నెత్తుకొని ప్రవేశము.)

రాధా--[కమలతో] ఏమే దుర్మార్గురాలా! నాసవతివలెనే, నీకును నాకుమారునియెడఁ బక్షపాతమేనా?

కమ--అమ్మా! నాకేమి పక్షపాతము? నేనెత్తుకొని పాఠశాలకుఁ బొమ్మని బుజ్జగించిన నాచంక నుండి జాఱి పాఠశాల కేగనని యేడ్చుచు లోనికి వచ్చినాఁడు.

రాధా--వాఁడు చంకనుండి జాఱిన, గ్రుడ్లు వెళ్ళఁబెట్టుకొని, గూబవలెఁ జూచుచు, నీనడమంత్రపువాని నెత్తుకొని బుజ్జగించుచున్నావు? నీమొగాన రెండుపూటలు పొట్ట పగిలిపోవునట్లు కుంభముఁ బెట్టినిన్నుంచుకొన్నది మాపిల్లలకుఁజక్కఁగా దాస్యముఁజేయుటకా? నీకుపొగరెక్కుటకా? దింపవేమి వానిని [గ్రీష్మునిఁ జూచి] మొద్దువలె నెంతశాగుగ చంకనున్నావురా?

కమ--(గ్రీష్మల దింపును.)

రాధా--[అనంతునిచ్చుచు] వీని నెత్తుకొని బుజ్జగింపుము.

కమ--(అట్లు చేయుచుండును.)

రాధా—(గ్రీష్మునిచేయిఁబట్టుకొని తనలో) వీఁడామూరెమ్మకుఁబుట్టినది మొదలు వీనిమీఁదను నాసవతిమీఁదను,నాభర్తకుఁ బ్రేమ గానుండును. మఱియొక హీనులుగాఁ గనుచుండును. వీని నెటులైన హరాయముఁ జేసితినేని, నాకుమారుని పీడయు, నాపీడయుఁ బాయును. నిన్నఁ గొంతవిషముఁ గూర్చితిఁగాని, వీలుకలుగ దయ్యె. నేఁడెట్లో యుపాయమున నదివీనికిఁ దినిపింపవలయు.

గ్రీష్మ—అమ్మా! నేదాహము త్రాగివచ్చెదను. నన్ను విడువుము.

రాధా—(తనలో) నాకోర్కియే సిద్ధించె (ప్రకాశముగ) పాలలోఁ జక్కెరవేసి యుంచినాను ఇచ్చెదరమ్ము. (గ్రీష్మునితో నిష్క్రమించును.)

అనం—మాయమ్మ పోవుచున్నది. నేను పోతాను దింపూ.

కమ—తండ్రీ! వలదు. మీయమ్మ యిపుడే వచ్చును.

రాధా (గ్రీష్మునితోఁ బ్రవేశించును.) నీవు వీని నాడింపుచుండుము. నే ననంతున కన్నముఁబెట్టి తీసుకొనివచ్చెదను.(గ్రీష్మునిచ్చి తన కొడుకుతో నిష్క్రమించును.)

కమ—(గ్రీష్మునిఁ దొడపై నిడుకొని కూర్చుండి) అన్నా! నీ వన్నముఁ దిన్నావా?

గ్రీష్మ—అప్పుడే తిన్న! కాని, అమ్మా! నీవు తిన్నావా?

కమ—లేదు.

గ్రీష్మ—ఎందుకు తినలేదు? మాయమ్మ తినుమనలేదా: నేనుఁ బోయి పెట్టింతునా?

కమ—అన్నా! వలదు. మిమ్ముఁ బాఠశాల కంపి వచ్చి భుజించెదను. తండ్రీ! నాపై నీదయ పూర్ణముగ నున్నదా!

గ్రీష్మ—నిన్నుఁ జూచిన నదేమో నాకు మాయమ్మ జ్ఞప్తికే రాదు.

కమ—తండ్రీ! నీదయ యింతమాత్రి మభిమాన ముంచినఁ జాలును. (ముద్దిడుకొనును.) ఆహా! యీగ్రీష్ముని పల్కులు విన్నపుడెల్ల నాబిడ్డఁడు కనకసేనుఁడు జ్ఞాపకమువచ్చి కడుపుపగిలిపోవుచుండును. తండ్రీ! కనకసేనా! నీముద్దులుపెద్దయడవిపాలయ్యెగదా!

సీ. "అమ్మ యన్నముఁబెట్టు" ♦ మని యడుగుదు విప్పు
డెవరిని బెట్టుమం ♦ దువు కుమార!
భూషణాదులకునై ♦ పోరుఁ జేసెద విప్పు
డెవరిని బోరు సే ♦ తువు కుమార!
ఎత్తుకొమ్మని చేతు ♦ లిత్తువుగద యిప్పు
డెవరికి చేతు లి ♦ త్తువు కుమార!
అప్ప నన్నేమియో ♦ యనెనని యల్గుదు
వెవనిపై నిపుడల్గు ♦ దువు కుమార!
తే. గీ. ఆటలాడి యలసివచ్చి ♦ యంకమందు
విశ్రమించెద విపు డెట ♦ విశ్రమింతు
వకట! కడుపు దుఃఖము వెట్టి ♦ యరిగినావె
రాయిఁబోలెను భూమిపై ♦ బ్రతుకుమనుచు.

గ్రీష్మ—అమ్మా! నానాలుక తిమ్మిరిఁ బట్టినట్లున్నది. కన్నులుఁ దిరుగుచున్నవి. నాకేమో భయమగుచున్నది.

కమ - (సంభ్రమముతో) అదేమితండ్రీ!

గ్రీష్మ—(క్రిందఁ బడిపోవును.)

కమ- -హా! నాతండ్రీ! (గ్రీష్మునిపైఁబడి) అయ్యో కుమారా! ఇంతలో ముద్దుమాటలాడి పడిపోయితివి. నేనేమిసేయుదు. నీతల్లిదండ్రులు చూచి యెట్లు భరింతురు? నన్నేమందురు? వారికినే నేమి చెప్పుదు? ఓజగద్రక్షకా! నన్నేమి సేయనుంటివి? ఇంతకన్న నన్నేమి చేయఁగలవు? ఏమిచేసిన నాకేమిభయము?

మ. ననునత్యంతముదంబుతోఁ బెనఁచు నా ♦ నాథు న్వెసంజంపి కూఁ
తును నాముద్దులసూనుఁ బాపి నను నెం ♦ తోఁగాసినొందించి ప్రీ
తిని నెట్లో ననుఁ బ్రోచువారి సుతుఁ డీ ♦ తీరొనటుల్ సేసి లో
చనముల్ సల్లఁగ నీవునుంటివిగదా ♦ జంకేమి నా కీశ్వరా.

(రాంజట్టి, రత్నాబాయి ప్రవేశించి)

రాం—ఎవరిచట నేడ్చువారు? (పడియున్న కొడుకుంజూచి) హా! కుమారా! యిదియేమిగతి? యేల యిట్లుపడియుంటివి?

రత్నా—[కుమారునిపైఁబడి] అయ్యో! నాతండ్రీ! యింకేమున్నది? నాకొంప మునిఁగినది. (ఎదమోదుకొనుచు) అమ్మయ్యో! నా కడుపుకాలిపోయినది. ఇఁక నాకేమిదిక్కు? నేనేమిసేతు? హా! పుత్రా! పుత్రా!

రాంజ—అయ్యోతండ్రీ! యిప్పుడేగదా నిన్ను పాఠశాలకుఁ గొని పొమ్మని చెప్పితి. ఇంతలోనే నీకేమిగతి పట్టెనురా! నాతండ్రీ! నిన్నెవరేమనిరి? [కమలతో] కమలా! నాకుమారుఁ డిట్లేలపడి యున్నాఁడు?

కమ—నిష్కారణముగ నాతొడపైఁ గూర్చుండి యుండి యొడలేమో తిరుగుచున్నదని పడిపోయినాఁడు. తండ్రీ! యింతకు నేనేక్రూర కర్మిణిని. నేనే దురదృష్టవంతురాలను.

రత్నా—అమ్మా! తొడలపైఁ గూర్చున్నవాఁడు నిష్కారణము మృతి నొందిన నాదురదృష్టము గాని నీదురదృష్ట మేలయగును?

రాధా—(ప్రవేశించి) అయ్యో! యిదేమి! హాకుమారా! ఇట్లేల పడి పోయినావు? నిన్నేపాపు లిట్లుచేసిరి? హాతండ్రీ! [అని కుచ్చి తముగ నేడ్చును.]

రాంజ—అమ్మా! నిష్కారణముగ నీతొడపై నున్నవాఁడు మృతినొందె ననిన నెవ్వరైన నమ్ముదురా?

కమ—అయ్యో! నేను వేఱేపాప మెఱుఁగను.

బాధా—ఏమీ నీతోడఁపైఁ గూర్చున్నవాఁడు మృతినొందినాఁడా? యేమీ యేమీచెప్పవు! నాథా! యింకేమున్నది. ఈపాపాత్మురా లింతకుమున్ను మనపుత్త్రిల పాతశాలకుఁగొనిపోవు చుండ, మనపుత్త్రి నెత్తుకొమ్మని పోరుచేసిన, యేదియోవిసుగుకొని గొణుఁగునంతలో, నేననంతున కన్నముఁ బెట్టెదనని త్రీసికొని పోవుచుండఁ దానును గ్రీష్మునిడించి లోనికివచ్చి గిన్నెలోఁ బాలుఁ బోసికొనిపోయె అయ్యో! వాని బుజ్జగించుటకుఁ బాలుఁ ద్రాపునేమో యనుకుంటినిగాని, యింత చేయు ననుకొనలేదు. [కమలనుచూచి] ఓసీ దుర్మార్గురాలా! యెంతటి గొడ్డురాలవే, పసిపాపనిఁ జంపుటకు నీమనం బెట్లొప్పెనేఁ వాండ్లను సాఁకుటకు నీకు చేతగాకున్న నాచేతగాదని చెప్పిన నిన్ను నిర్బంధితుమా' మాకొడుకుఁ మేము కన్నులలోఁ బెట్టుకొని సాఁకుచుందుముగదా. అయ్యో నాథా! అనంతుని నేఁ గొనిపోకున్న వాఁడు కూడ. నిదివఱకు అన్నను జేరంబోయెడివాఁడేకదా! (గ్రీష్మునిపైఁబడి) హాకుమారా! నీకేమిగతి పట్టెనురా!

రాంజ—[కమలతో] ఓసీ దుర్మార్గురాలా! పాపిష్ఠురాలా! నీవునాఁడరణ్యములోఁ జచ్చెదనని, దుఃఖించుచుండ, యోదార్చినినుఁ గొనివచ్చి నాబిడ్డవలెఁ బోషింపుచున్న నాపుత్త్రినిఁ బొట్టఁ బెట్టుకొని యేది యెఱుఁగ నట్లుంటివి కదే. నాపుత్త్రినిపాలిటి మృత్యుదేవతనుఁబోలె, నిన్ను బుద్ధిపూర్వకముగఁ దెచ్చి యింటఁ బెట్టుకుంటిఁగదే. రక్షించినవాని భక్షించుటకునీమనం బెట్లొప్పెనే దుష్టురాలా?

కమ—[నిశ్చేష్టితయగును.]

రత్నా— అయ్యో! పాపాత్మురాలా! కూఁతురుఁ గుమారుఁడు జచ్చినారని యెంతయో కడుపుదుఃఖము గల దానివలె, నటించితివి కదే. మాపుత్త్రిల కాధారమై యుందువని నిన్నొకదైవముగాఁ జూచుకొన్నందులకు నాకొడుకునే మ్రింగితివిగదే, నీచేతఁగా దనిచెప్పిన దండింతునా. (కొడుకుపైఁబడి) హా! కుమారా! నీయొడలెల్ల నల్లఁబడుచున్నదేల? హా! ననుగన్న తండ్రీ! హా! నాతపఃఫలమా హా! పుత్త్రా! పుత్త్రా!

కమ—(దుఃఖముతోఁ దలవంచుకొనును)

రాధా—ఓసీ మారెమ్మా! నలుగురికిఁ జూడ నంగనాచివలె నుంటివి గదే! ఏమి యెఱుఁగ నట్లుండి యెంతపనిఁ జేసితివే. నాఁటినుండి యెంత నక్క-వినయములు గనుపించితివే. మాకొడుకును కడిఁగా జేసుకొని మొగ్గువలె నేమియు మాటాడవు గదే?

(రక్షకభటులు ప్రవేశించి.)

భటు—రాంజట్టీ యేమి యీకలకలము?

రాంజ—అయ్యా! యీదుర్మార్గురాలు నాపుత్త్రిల సాఁకుఁగదాయని యింటఁబెట్టికొని పోషించుచున్నందులకు, నేఁడు నాసుతున కేమో మందుఁబెట్టి చంపినది.

భటు—అటులనా! అపరాధము నిర్ధారపడినచో నాయువు మూఁడినది యనుకొనుఁడు. సరే! న్యాయస్థానమునకు నడువుఁడు. ఈశవమును వైద్యశాలకుఁ బ్రస్తుతము తీసికొని పొండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

—•• ••—

4 వ రంగము — న్యాయస్థానము.

(కనకసేనుఁడు, మతిమంతుఁడు, దేవబలుఁడు, సువర్ణుఁడు, న్యాయ సహాయులు, కమల, ఖుస్రూ యను సేవకుఁడును ప్రవేశము)

కమ—(బోనులో)

కన—సచివవరా! ఈనేరమును విచారణముఁజేయఁ బ్రారంభించు చున్నాను.

మతి—చిత్తము. ఖుస్రూఖాన్! రాంజట్టీని బిలువుము.

ఖుస్రూ—రాంజట్టీ! రాంజట్టీ! రాంజట్టీ! (అని పిలుచును)

రాంజ—[ప్రవేశించి] అయ్యా!

మతి—రాంజట్టీ! నీవా బోనులోని కెక్కి నేఁజెప్పినరీతిఁ బ్రమాణ మొనర్పుము.

రాంజ—చిత్తము. (బోనుఁ జేరును)

మతి—దేవునియెదుటఁ బ్రమాణమొనర్చి నిజము జెప్పుదును.

రాంజ—(అట్లనును.)

మతి—నీపేరేమి?

రాంజ—రాంజట్టి.

మతి—నీతండ్రిపేరు?

రాంజ—నానాజీ.

మతి—నీ వయసెంత ?

రాంజ—నలువదియైదు సంవత్సరములు.

మతి—నీకులమేమి?

రాంజ—జట్టీకులము.

మతి—నీకేమి జీవనము?

రాంజ—కులవృత్తియే.

మతి — కాఁపురము?

రాంజ — విశాలనగరము

మతి — (తాఁ వ్రాసిన పత్త్రిమును కనకసేనున కిచ్చును)

దేవ. — (లేచి) రాంజట్టీ! నీకుమారుఁ డెట్లు మృతినొందినాఁడు!

రాంజ — ఈదాసివలన. (దాసిని జూపును)

దేవ — దాసియెట్లు చంపినది?

రాంజ — మందుఁ బెట్టి.

దేవ — మందుఁ బెట్టుట నీవు చూచితివా?

రాంజ — నేఁ జూడలేదు.

దేవ — సాక్షులున్నారా?

రాంజ — ఇతరు లెవరును లేరు; నాచిన్న భార్యయగు రాధాబాయి చెప్పుటచేతఁ దెలిసికొంటిని.

దేవ — ఈవిషయమున నీపెద్దభార్య యేమియుఁ జెప్పలేదా?

రాంజ — లేదు,

దేవ — [కూర్చుండును.]

సువ — (లేచి] ఈదాసిని యెచటినుండి పిలుచుకొనివచ్చితివి? నీయింటనుండి యెంతకాలమైనది?

రాంజ — ఒకనాఁ డరణ్యమున నేమెదిక్కులేక విలాపమునసంచరింపుచు నొక్కబెబ్బులివాతఁబడి భయభ్రాంతయై తిరుగుచుండ, నే నావలకే వేటకై చని యందొకపొదచాటున మాటువెట్టుకొనియున్న వాఁడనగుటంజేసి, యదిచూచి యాబెబ్బులి నంతమొందించి యీయామె నోదార్చి నాయింటఁ బిల్లవాండ్రఁ గాపాడుటకై యేర్పఱచి తీసికొనివచ్చితిని. ఒకసంవత్సరమైనది. తదాదిగా నా యింట నేయున్నది.

సువ — ఈమె దేయూరైనది నీకు తెలియునా?

రాంజ తెలియదు.

సువ—నీవెన్నఁడు నడుగలేదా?

రాంజ—అడిగినప్పుడెల్ల దుఃఖించుటచేత నది యడుగుటయే మానితి.

సువ-ఊరుపేరులఁజప్పనప్పుడీమెయందు సందేహమేమియుఁగలుగలేదా?

రాంజ — లేదు.

సువ—ఎందుచేత?

రాంజ—నాఁటనుండియు నీమెసుగుణములను నడవడికలను జూచుచున్న వాఁడనగుటచే, నామహాగ్రమున దాస్యపుఁబనుల యందుం చితిఁగాని యెల్లవిషయములను, నాతల్లివలెఁ జూచుచుంటి. నీ నాఁటికి [నొసలుగొట్టుకొనుచు] నాప్రారబ్ధముననో, మఱియే కారణముననో, యీమెకంతటి దుర్బుద్ధిపుట్టి కలనైన నిట్లగునని తలంపనైతి.

సువ—సంవత్సరమునుండి యిదిగాక నీమెయందొక్క దుర్మార్గమైనఁ గనిపెట్టలేదా?

రాంజ— లేదు.

సువ — ఈమెను నీ వేయేర్పాటుతో నింటనుంచికొనినావు?

రాంజ—నాకొడుకుల నీమెకాపాడుటయు, యీమెకు నేను భోజనము జరుపుచుండుటయు.

సువ—నెలకింతయని ద్రవ్యమేమైన నిచ్చెదవా?

రాంజ - ఈమె నన్నడుగలేదు. నేనియ్యనులేదు! ఆయేర్పాటును లేదు.

సువ - ఈమె మీకుఱ్ఱవానికిఁ బెట్టిన విషము నెట్లు తెగలిగిన దని యూహించితివి;

రాంజ - ఈమెకు మూలిక లనేకములు తెలిసియుండుటచేత.

సువ—అది నీవెట్లు తెలియఁగలిగితివి?

రాంజ—వ్యాధిగ్రస్తులైన బీద లనేకు లీమెయొద్దకు వచ్చుచుండుట యు వారి కీమె యెవ్వియేని మూలికలఁ జెప్పుచుండుటయుఁ జూచుటచేత.

సువ—ఈమె వారికటులఁ జెప్పి ద్రివ్యార్జన మేమైనఁ జేయునా?

రాంజ—వా రీయవచ్చినను దీసుకొనదు.

సువ—నీవునీయిద్దరిభార్యలను సమానముగఁ జూచెదవా?

దేవ—ఆప్రశ్న యనవసరమైనది.

సువ—నీ పెద్దభార్య పేరేమి?

రాంజ—రత్నాభాయి.

సువ—రత్నాబాయినిఁగూడఁ గొంత విచారింప నవసరమైయున్నది.

దేవ—ఈనేరమున రత్నాబాయి సాక్షిగానేర్పడి యుండలేదు.

కన—సాక్షిగానుండకపోయినను యామెవాఙ్మూలము ప్రభుత్వమువారి పక్షమున నవసరమైయున్నది. రాంజట్టీ! నీవు పోవచ్చును.

(రాంజట్టి పోవును.)

ఖుస్రు—రత్నాబాయీ. రత్నాబాయీ! (అని పిలుచును.)

రత్నా—ప్రవేశించును. మతిమంతుఁడు ప్రమాణముఁ జేయించును.)

మతి - నీపేరేమి?

రత్నా—పేరు రత్నాబాయి. భర్త రాంజట్టీగారు. వయసు ముప్పది యైదు, వంశ మీవిశాలానగరము.

సువ - రత్నాబాయీ! నీకుమారుని మరణమునకుఁ గతమేమి?

తత్నా—(కొనలు కొట్టికొనుచు) నా ప్రారబ్ధమే.

సువ—ఈదాసి మీయింట నెన్నఁ డేమినేరముఁగాని చేసినదా?

రత్నా—నే నెఱుఁగను.

సువ—ఈమెకు మందు లేమైనఁ దెలిసియుండునా?

రత్నా— రోగుల కపుడపు డేవియో మూలికలనుఁ జెప్పుటమాత్రము వినుచుందును.

సువ—రోగులకడ ద్రవ్య మేమైనఁ దీసికొనునా?

రత్నా—నే నెన్నఁడు చూడలేదు.

సువ—ఈమెగాని మతియెవరైనఁగాని, నీకుమారునకు మందుఁబెట్టినారని, నీకనుమాన మేమైన నున్నదా?

రత్నా—అయ్యో! నాకెవ్వరియం దనుమానము లేదు. పుత్త్రిశోకమున నున్న నన్నేమియడిగెదరు? నన్నింతటితో వదలుఁడు. నాదుఃఖము నాపుకొనలేకున్నాను.

కన—మంచిది. పొమ్ము. (రత్నాబాయి పోవును.)

మతి—ఖుస్రూ! రాధాబాయినిఁ బిలువుము.

ఖుస్రూ—రాదాబాయీ! రాదాబాయీ! (అని పిలుచును.)

రాధా (ప్రవేశించును—ప్రమాణానంతరము.) పేరు రాధాబాయి భర్త రాంజట్టీగారు. వయసు యిరువదియైదు. వాసము విశాలానగరము.

దేవ—రాధాబాయి! సిసవతి కొడుకగు గ్రీష్ముని మరణమునకుఁ గత మేమియో నీవెఱుఁగుదువా?

రాధా—ఎఱుఁగుదును.

దేవ—ఎందువలన మృతినొందినాఁడు?

రాధా—మందుచేత.

దేవ—మందెవరు పెట్టినారని నీయభిప్రాయము?

రాధా—ఈదాసి పెట్టినది.

దేవ—అది నీకెట్లు తెలియును?

రాధా—ఈదినముదయమున నాకు కూరుఁడగుననంతునికన్న మిదుతటి

నీదాసి మాయింట నొకగూటిలోనున్న పాలగిన్నెను దీసికొని పోవుచుండ నేఁజూచి యెందుకనియడుగఁగా అమ్మా! నేఁడునా కాఁకలియగుచున్నది. ఈపాలు నేను త్రాగెదనని చెప్ప మఁచిది త్రాగుమంటిని. ఆపాలగిన్నె నీమె తీసుకొనిపోయె. పిదప నాకొడుకున కన్నముదినిపించి నేను వాఁకిటిలోనికిఁ బోవుసరికి దాసి యొద్దఁ గ్రిందఁబడి నోటఁ జొంగలువచ్చు గ్రీష్మునిఁ జూచితిని.

దేవ—నీవు నీకుమారున కన్నముదినిపించుట కెంతకాలము పట్టినది?

రాధా—చిన్నతనమగుటచే నతఁడు తిన్నఁగా భోజనము చేయఁడు. కావున, రమారమీ యొకగంట యాలస్యమైనది.

దేవ—దాసి విషముఁబెట్టినదని నీకెట్లు తెలసినది?

రాధా—కుట్టువానికిఁ బాలు దాగివించుచుండఁగాఁ జూచినసోమేశ్వర దీక్షితులను బ్రాహ్మణుఁడు నాకుఁ జెప్పుటచేతను, దాసి మా పిల్లలపై నపుడపుడు విసిగికొనుచుండుట నేనెఱిఁగియుండుట చేతను, క్రిందఁజడియున్న గ్రీష్ముని నోటినుండి చొంగలు పడుట చేతను దాసి తానప్పుడే తీసికొనిపోయిన పాలలో విషముఁ గలిపి యాబాలుని కిచ్చియుండుననని నే నూహించితి.

దేవ—(కూర్చుండును.)

సువ—రాధాబాయీ! నీకొడుకునకు నీవును నీసవతి కొడుకునకు నీసవతియే భోజనముఁ బెట్టుచుందురా?

రాధా—సమయానుకూలముగ నేనును నాసవతియుఁబెట్టుచుందుము.

సువ—మీపిల్లవాండ్రొక్కచోట భోజనముఁజేయరా?

రాధా—పసివాండ్రగుటచే కొట్లాదురని వేర్వేఱుగఁ బెట్టుచుందుము.

సువ—ఒక్కసారియా? వేర్వేఱు సమయములయందా?

రాధ—(ఆలోచించును.)

సువ—ఏమీ? త్వరగా నుత్తరమీయవలెను.

రాధా—ఒక్కసారిగనే పెట్టుచుందుము.

సువ—రత్నాబాయి నీవును, నొక్కయింటిలోనే కాఁపురముఁ జేయుదురా?

రాధా – ఒక్కయింటిలోనే యుందుము.

సువ—నీకొడుకున కన్నముఁ బెట్టునపుడు నీసవతికొడుకును భోజనముఁ జేయుటకేల పిలువలేదు?

రాధా—పిలిచితిని. ఇంటిలో లేకుండె.

సువ—నీ వీదినమున నిదుర లేచినది మొదలు నీపిల్లవాఁ డన్నముఁడిను వఱకు నీ వెచ్చటికినిఁ బోలేదా?

రాధా—లేదు. ఇంటిలోనే యున్నాను.

సువ—నీపిల్లవాని కన్నముఁ బెట్టునప్డు గ్రీష్ముఁడెచట నున్నాఁడని నీవు విచారింపలేదా?

రాధా—లేదు.

సువ—ఎందుచేత?

రాధా—అతని తల్లి పెట్టెనేమోయనియు, లేక తరువాతవచ్చి తినుఁగదాయనియు విచారింపనైతి.

సువ—నీకొడుకున కన్నముఁదినుపించునప్పటి కెన్నిగంటలైనది?

రాధా— సుమారు 7 గంటలు కావచ్చును

సువ—ఆయుదయమునుండి యిప్పటివరకు నీసవతియింటిలోనున్నదా?

రాధా—ఇంటిలోనే యున్నది.

సువ—నీపిల్లవాఁ డన్నముఁ దినిన తరువాతనైన గ్రీష్ముని భోజనవిషయము విచారింపలేదా?

రాధా—విచారించితిని—లేదు. లేదు.

సువ—ఏమిలేదు?

రాధా— విచారింపలేదు. విచారించునంతవఱకేదీ? అనంతుఁడన్నముఁ దినఁగానే వాఁకిటిలోనికిఁ బోయితిని. గ్రీష్ముఁడు పడియుండె. నేను విచారించినదాఁక నున్నదా?

సువ—గ్రీష్మునకుఁ దల్లి యన్నముఁ బెట్టుచుండఁగా నీవుచూడలేదా?

రాధా— నేనింటిలోయుఁటినికాని అతస కామె యన్నముఁ బెట్టినట్టు లేదు.

సువ—అనంతుఁడన్నముఁ దినునప్పుడు నీభర్త యింటిలో నున్నాఁడా?

రాధా—ఇంటిలోనే యున్నారు

సువ—నీపిల్లవాఁ డన్నముఁదినుచున్నప్పుడు నీభర్త గ్రీష్ముని విచారింపలేదా.

రాధా—మఱి! పిల్లవాండ్రపై వారికంత శ్రద్ధయా?

సువ—రత్నాబాయికూడ విచారింపలేదా?

రాధా— ఆమె విచారించినదేమో కాని నన్నడుగలేదు.

సువ—నీసవతియు, నీవును, సఖ్యతగా నుందురా?

రాధా—సఖ్యతగానే యుందుము.

సువ—నీభర్త యిరువురి యెడ సమానముగ వర్తించునా?

దేవ—ఈప్రశ్న యనవసరము. అదిగాక యీరాధాబాయి స్త్రీ యగుటచే, భయమునొంది మాటాడుటలో తడఁబడుచున్నది. ఇఁకనీమెను విచారించుట సమంజసము కాదు.

కన —మఱల నింకొకతూరి విచారించుట కాజ్ఞనీయబఁడదు. ఇపుడే విచారింపవచ్చును.

సువ—గ్రీష్ముఁడన్నముఁదినియున్నాఁడని కదా నీయప్పటి యభిప్రాయము?

రాధా—అవును.

సువ—(కూర్చుండును.)

మతి—రాధాబాయీ! నీవేగుము ఖుస్రూ! సోమేశ్వరదీక్షితులను పిలువుము.

ఖుస్రూ – షోమేసర్ దీచ్ఛాతుల్! షోమేసర్ దీచ్ఛాతుల్! (అనిపిల్చును

సోమే—(ప్రవేశించును.)

ఖుస్రూ—(తనలో) ఈడుభామ్మన్నాఁర్ధాల్ సేసీసేసీ, ఘారెల్ బూరెల్ తినిపెద్దాఘున్నాలాగాబల్సినాడ్. యింక్కపనిలేద్ పాటలేద్, ఖష్టంబీలేద్. యీన్ఖాల్లామీాదాపడీపడీ మొక్కీ-మొక్కీ-డబ్బుల్ రూపాయల్ యిచ్చి తిండిఖూడాయేస్తార్. బ్రాప్రే! పెద్దాబే తాల్లాగాహెంతబాగావుండావ్ రేఅయ్యా! నీది హెంతహద్దుష్టం

మతి—(ప్రమాణము చేయించిన పిదప)

సోమే—తండ్రిపేరు రామేశ్వరసోమయాజి. వయసు సఱువది. కులము బ్రాహ్మణులము. వృత్తి యీనాములు మొదలగునవి. కాపురము విశాలానగరము. పేరు సోమేశ్వరదీక్షితులు.

దేవ—రత్నాబాయికొడుకునకు ఈదాసి మందుఁబెట్టినదను విషయమును మీరెఱిఁగినదంతయు వచింపుఁడు.

సోమే—నే నీదినము మాయింటనుండి పెద్దవీధి సమీపముగానుండే కూరగాయలయంగడికిఁబోవుచుండఁగ రత్నాబాయి కుమారుఁడగు గ్రీష్మునకు ఈదాసి పాలుద్రావించుచూడ నేఁజూచితి.

దేవ—ఆపాలు ద్రావించుట వీధిలోనా? లేక యింటిలోనా?

సోమే—రాంజట్టి యింటిముందు వీధిలో నొకప్రక్కకు ఆపిల్లవానిఁ దీసికొనిపోయి, అచ్చట నాపిల్లవానిఁ గనుపడఁ కనుపడిన ట్లుంచి త్రాగించుచున్నది.

దేవ—పాలుత్రాగించినమాత్రమునవిసముఁబెట్టినదని యెట్లుతలంచితివి?

సోమే—నేనప్పుడట్లు పెద్దవీధికిఁబోయి శాకములను దీసికొనివచ్చుచుండుసరికి యాపిల్లవాఁడు క్రిందఁబడి నోటఁజొంగలుగార్చుచు

దేహస్మృతిఁ దప్పియుండెను అందువలన పాలలో విషముఁ గల్పి త్రాగించినదని నేఁ దలంచితి.

దేవ—ఈసంగతి నచట నున్నవారితోఁ జెప్పితివా?

సోమే—వారంద ఱాపిల్లవానిచుట్టుఁజేరి యేడ్చుచుండ రాధాబాయితో మాత్రము చెప్పితిని.

సువ—దీక్షితులుగారూ! మీరిదివర కెప్పుడైన నాస్థానములలో సాక్ష్యమునకు, గాని మఱి యేవివాదములయందుఁ గాని, వచ్చినారా?

సోమే—రాకయేమి! కావలసినన్నిసార్లు వచ్చినాను.

సువ—ఈదాసి గ్రీష్మునకు విషముబెట్టినపుడు మీరు చూచినారా?

సోమే—పాలుఁద్రావింపగా జూచినాను.

సువ—ఆపాలు ద్రావించినపుడు రాధాబాయి యెచ్చటనున్నది?

సోమే—రాధాబాయి వీథిగుమ్మములోనుండి లోనికిపోవుచున్నది.

సువ—ఆమె యీాపాలుఁద్రాగించుటఁ జూచినదా?

సోమే—అబ్బే!ఆమె గొడవలో నామెపోతూయున్నదిగాని, ఆమె యీా విషయమే యెఱుగదు. (దేవబలుని జూచును)

సువ—అక్కడ నేమిచూచుచున్నారు. ఇటు చూడుడు. శాకముల కొఱకు పోయివచ్చువఱకు నెంతకాలమైనది?

సోమే—ఆ! సుమారు గంట, గంటన్నఱ పట్టినది.

సువ—పాలుఁద్రావించుచున్నప్పటి కెన్నిగంటలైనది?

సోమే—ఆ! ఉండును సుమారు యేడుగంటలు కావచ్చును.

సువ—కావచ్చుననియేగాని సిద్ధాంతముగఁ జెప్పలేరా?

సోమే—నాశార్ద్ధము, మాదగ్గిర గడియారాలేదుస్వామీ! మే మేమి వుద్యోగాలేదుస్వామా?

సువ—పోనీ యాపిల్లవాడు పడియున్నచోటికి మీరు తిరిగి వచ్చునరికి యెన్నిగంటలైనది?

సోమే__షుమారు తొమ్మిదిగంటలు కావచ్చును.

సువ__అటులగాదు సరిగాఁ జెప్పవలె.

సోమే__నాపిండాకూడు. నాదగ్గిర గడియారాలు లేవయ్యా!

ఖుస్రూ—అరే! యేమివయాయిదిసర్కార్ ఖచేరి. అర్సాఖూడ్దూఁఘూప్

సోమే__ఔనోయ్! మాకు తెలియును. లక్షతొంభై సాక్షులచూచినాము?
(తనలో) ఈతురకపిశాచముకూడా దాపరమైనదే.

మతి__దీక్షితులుగారూ! యిందు మీరరచిమాట్లాడఁగూడదు. అడి
గిన దానికి సరిగా చెప్పవలె.

సోమే—తెలిసినంతవరకు చెప్పకపోనుదునా? నేనుచచ్చినా అబద్ధ
మాడను.

సువ__తొమ్మిదిగంట లైనదా?

సోమే—ఆ! అయినది.

సువ—కూరగాయలుమాత్రమే తెచ్చినారా? మార్గమధ్యమున నెవ్వ
రితోనైన మాట్లాడినారా?

సోమే - మధ్యమాట్లాడడానికి నాకెవ్వరు స్నేహితులు వచ్చారు.

సువ—చక్కఁగా నింటికే వచ్చినారా?

సోమే—అవును.

సువ—మీయింటికి కూరగాయల యంగడికి యెంత దూరముండును?

సోమే—ఆ! ఉంటుంది. ఇక్కడికి పంతులవారి మేడ యెంతదూర
మున్నదో అంతయుంటుంది.

సువ—అదికాదు. ఎన్నిరాళ్ళదూరముండును?

సోమే—నాకు రాళ్ళుతెలియదు. రప్పలు తెలియను. నాయొద్దగొలు
సులులేవు కొలవడానికి.

సువ—పోనింక్ష మీరు గంట కెన్నిక్రోసులు నడువగలరు?

సోమే — ఆ! నాపడుచుఁదనములో గంటకు రెండుక్రోసు లనాయాస ముగా నడిచేవాణ్ణి.

సువ—ఇప్పుడో?

సోమే—ఇప్పటికైనా క్రోసున్నర నడువఁగలను.

సువ—కూరగాయల యంగడికి మీయింటికి యెక్కడ క్రోసుదూర ముండునా?

సోమే—అబ్బే! అంత యెక్కడిది. ఇందాఁక చెప్ప లేదూ?

సువ—క్రోసుకు తక్కువయే యున్నదా?

సోమే—పావుక్రోసుకుఁ గూడ తక్కువే.

దేవ — ఈద్విజుఁడు వయసుమీఱినవాఁడును, అదియునుఁగాక చపల చిత్తము గలవాఁడునైయున్నాడు. కాన నితనిసాక్ష్యము గ్రహిం పఁదగినది కాదని నాయభిప్రాయము.

కన—ఇంక నీదీక్షితులను విచారింప నవసరము లేదు.

మతి—దీక్షితులుగారూ! మీరు పోవచ్చును.

ఖుస్రు — సోమేసర్ సాహెబ్! అరే! సాహెబ్ కాదు. దీచ్చాతుల్ గారూ! మీరూ అవత్లాపోండి. మీపనీ అంతాఅయింది.

సోమే—(నిష్క్రమించును.)

కన — సచివవరా! ఈదాసీ వాఙ్మూలముఁ గొనవలయు.

మతి — దాసీ! నీ నివాసస్థలమేది'

దాసి — సంవత్సరమునుండి రాంజట్టీగారి భవనము.

మతి—అదివఱకు?

దాసి—తండ్రీ! అది నన్నడుగకుఁడు.

కన — పోనిమ్ము; నీపే రేమి?

దాసి—ఇప్పటికి దాసియని పేరు.

కన—(తలయూపుచు) గ్రీష్మునకు నీవు విషమిచ్చినది సత్యమేనా?

దాసి—నే నెఱుఁగను.

కన—ఇతఁడు విషముచేతనే మరణించెనా?

దాసి—విషముచేత నేయని తోఁచుచున్నది.

కన—నీవుకానిచో మఱియెవరిచేత నీతనికి విషము పెట్టఁబడినది?

దాసి—ఏమో.

కన—ఎవ్వరైనఁ బెట్టినారని చెప్పఁగలవా?

దాసి—చెప్పఁజాలను.

కన—నీ కెఱుకయే లేదా?

దాసి—దైవమున కెఱుక.

కన—నీవే బాలునకు మందుపెట్టి చంపితివని నేరము రూఢమైనది. ఇందుకు నీవేమనియెదవు?

దాసి—మందు నేను పెట్టలేదు. ఇతర మేమియు నెఱుఁగను.

కన—రాంజట్టీ, దీక్షితులు, రాధాబాయియు నీవే మందుఁ బెట్టితివని చెప్పుచున్నారు. ఒప్పుకుందువా?

దాసి—అనృతమాడను.

కన—రాధాబాయి యెన్నఁడేని నీయెడలఁ గోపముగ నుండునా?

దాసి—రామరామ!

కన—ప్రేమముగఁజూచునా?

దాసి—చూచును.

కన—గ్రీష్మన కీయుదయ మేమైనఁ బాలు త్రాగించితివా?

దాసి—నాకు పాలసంగతియే తెలియదు.

కన—నీకు పాలసంగతి తెలియనట్లు నీకెవ్వరైన సాక్షులున్నారా?

దాసి—ఇంతటి హీనురాలియెడల సాక్ష్య మెవరు చెప్పుదురు!

కన—ఉదయమునుండి నీ వెవరియొద్ద నుంటివి?

దాసి—రాంజెట్టిగారి కుమారులదగ్గర నుంటిని.

కన—రాధాబాయి కుమారుఁడుగూడ నీదగ్గర నున్నాఁడా?

దాసి—ఉన్నాఁడు

కన—అతనిని విచారింపవచ్చునా?.

దాసి—ప్రభువు చిత్తము.

కన—రాధాబాయి కొడుకగు ననంతుని రాధాబాయినిఁ బిలువవల యును.

ఖుస్రు—రాధాబాయీ! అనంతుడూ! (అని పిలుచును.)

రాధా—అనం—(ప్రవేశింతురు.)

మతి—(అనంతుని ప్రమాణముఁజేయించును.) నీపేరేమి?

అనం—అనంతుఁడు.

మతి—తండ్రిపేరు?

అనం—రాంజెట్టి.

మతి—నీవయసెంత?

అనం—ఏమో.

రాధా—తొమ్మిది సంవత్సరములు

కన—అవియన్నియు నాబాలుఁడు చెప్పఁజాలడు. బాలకా! (రాధా బాయిని జూపుచు) ఈపె యెవ్వరు?

అనం—మాయమ్మ.

కన—(దాసిని చూపుచు) ఈమెయెవ్వరు?

అనం—నన్నెత్తుకునే అమ్మ

కన—మంత్రీ! యీబాలుని విచారింపుము.

మతి—ఈయుద్ధయమున నిన్నెత్తుకునే అమ్మ ఏమి చేసినది?

అనం—నన్ను పాఠశాలకు రమ్మన్నది.

మతి—(తనలో) ఇదియేమో యున్నది. (ప్ర) నీవేమంటివి?

అనం — నేను రానని చంకనుండి జారిపోతూయుంటే మాఅమ్మవచ్చి నన్నెత్తుకొని [దాసినిచూపి] ఈమెను కోపంచేసినది.

మతి — కోపముచేసిన పిదప నిన్నెత్తుకొని లోనికిఁ బోయినదా?

అనం — నన్ను బుజ్జగించి యీామెకు నన్నిచ్చి, మాయన్నను, లోనికిఁ దీసుకపోయి కొంతసేపటికి వఃటల మాయన్నను దీసికొనివచ్చి [దాసినిఁజూపుచు] ఈమె కప్పగించినన్నుఁ దనవెంబడిఁ దీసికొనిపోయినది.

మతి — ఈ యెత్తుకునే అమ్మ నీకు పాలేమైన నిచ్చినదా?

అనం — ఈమె నాకీయలేదు కాని, మాఅన్న మీాయమ్మనాకు పాలు యిచ్చినదని మాత్రము చెప్పినాఁడు.

మతి — (కూర్చుండును.)

కన — (దాసితో) ఏమమ్మా! యీానేరము రాధాబాయి యొనర్చినదను ననుమానము నీ కింతయైన లేదా?

దాసి — కనులతోఁజూడనిది యనుమానమును స్థిరపరచుటగూడ తప్పే యని నాయుద్దేశము. నా కట్టియనుమానము కలుగలేదు.

కన — అదియుండనిమ్ము. నీయూరిపేరులఁజెప్పుటకు నీకేమిసంశయము?

దాసి — తండ్రీ! అది నన్నడుగకుఁడు. (కనకును జూచి తనలో) హా! హృదయమా! ప్రక్కలుకాకుము.

కన — రాజాస్థానమునఁ జెప్పకున్నఁ దప్పగును.

దాసి — తప్పులున్న శిక్షింపుఁడు.

కన — శిక్షనొందుటకు నీ కింత సాహసమేమి? శిక్షయన నేమిగాఁదలంచితివి? అతికష్టము.

దాసి — కష్టజీవులకుసుఖ మెట్లులభించును? తండ్రీ! అవియన్నియు నేల? నాయూరిపేరులమాత్ర మడుగకుఁడు. అవసరమున్నఁ బ్రిస్తుతాంశములు నడుగుఁడు. నేఁ దెలియువఱకు నిజముఁజెప్పెదను.

కన—ఈవిషయమున నీకెట్టి యనుమానమును లేదా?

దాసి—లేదు.

కన—రాధాబాయీ! నేర మొనర్చిన దీదాసియని యేనా నీనిశ్చయము?

రాధా—అయ్యో! ఇదితప్పు నింకెవ్వరును లేరు ఇదిచాలామాటకారి; మాయలాఁడి; మందులబుట్ట; నాకొంపఁ దీసినది! పైఁగా నేమి తెలియని నాకొడుకును సైతము తనవశముచేసికొని యీ దుర్బోధనలు బోధించినది.

కన—(దాసితో) అమ్మా! నీకు రాధాబాయి యెడల ననుమానము లేదనుచున్నావు. రాధాబాయి నీవే యీనేర మొనరించితివనుచున్నది. నీనిజవృత్తాంత మాద్యంతము విచారించినఁగాని నిర్ధారణ మొనర్చుటకు వీలులేదు. కావున నీ వృత్తాంత మెఱిఁగింపక తప్పదు.

దాసి—తండ్రీ! ఈపాపినీచరితంబు వినునంతటి పట్టుదల మీకేల కలుగవలయు? ఇది రామకథయా, పుణ్యచరితమా, కాదు. కడుహేయమగు కథ. మీబోంట్లు వినఁదగినదికాదు. (తనలో) ఈప్రభువును జూచినపుడెల్ల నాయెదఁజల్లునని సంతోషసహితమగు దుఃఖము మాటిమాటికి మనంబున నావరించుచున్నది. ఈముఖవికాసము, నీముద్దుపల్కులు, నీతెలివితేటలు చూడఁజూడ, నాబిడ్డఁడు కనకసేనునివలెనే తోఁచుచున్నది. అయ్యో! యెంతటిభ్రాంతి' యెట్టి మనోవికలత! ఇంకను నాకు పుత్త్రుఁడా! ఆహా! మానసమా! హా! చంచలమా!

తే. గీ. వరుని నాత్మజులనుబాసి ♦ వనధిఁగూలి
చావునకుఁ దప్పి దాస్యంబు ♦ సలిపి యిపుడు
దండనకుఁ జిక్కి మృతికి సి ♦ ద్ధముగనున్న
సమయముననైన మనము చం ♦ చలత విడదు.

అహా! దాస్యకృత్య మెంతవఱకు ఫలించినది.

తే. గీ. అగ్నితో నైన జలముతో ♦ నైన నురిని
నైన యాయుధములతోడ ♦ నైనఁగాని
బ్రతుకలేకున్నఁ బ్రాణము ♦ లొ్వయవచ్చు
దాస్య మెట్టివారలకైనఁ ♦ దగదు తగదు.

వైద్యుఁడు—గ్రీష్ముఁడు—(ప్రవేశించును)

వైద్యు—జయము జయము మహారాజా!

కన—ఓయీ! యీ బాలకుఁడెవరు?

వైద్యు—దేవరవారు విచారించెడి యీనేరమున మందుబెట్టఁబడిన బాలుఁ డితఁడే.

కన—[విస్మయముతో] ఏమీ! యెట్లు బ్రతికినాఁడు?

వైద్యు—ఇతనికిఁ బెట్టఁబడినమందు చావఁదగినంతవఱకు వ్యాపింపనిదే నాదగ్గరకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. వెంటనే తగిన యౌషధము నుపయోగింప నామందు విఱిగిపోయి యితఁడు చక్కఁబడి నాఁడు.

కన—మతిమంతా! యీబాలకుని విచారింపుము.

మతి—బాలకా! యీదాసి నీ కీయుదయమునఁ బాలుద్రాగించినదా?

గ్రీష్మ—కాదు. [రాధాబాయిని జూపుచు] ఈమె నన్ను లోనికిఁదీసి కొనిపోయి పాలలో నేమియో కలిపి యిచ్చినది.

[అందఱు ఆశ్చర్యమునొంది రాధాబాయిని గ్రూరముగఁ జూతురు]

రాధా – [వెళ్ళఁబోయి తల వంచుకొనును.]

కన—[వ్రాయుట నభినయించి] న్యాయవాదులారా! మీ వాదప్రతి వాదము లవసరములేదు. ఈనేరమునకు సారాంశమును వ్రాసి నాను. మతిమంతా! ఈవిమర్శనఫల మీ యపరాధికి వినిపిం పుము. [కాగితమిచ్చును.]

మతి—[చదువును] ఈయభియోగమున రెండంజట్టి పెద్దభార్యయగు

రత్నాబాయి కుమారునకు దాసి మందుఁబెట్టినదనుట కొసఁగఁబడిన నిదర్శనములెంతయుఁ గల్పితములై, యాక్షేపణార్హములై కన్పట్టినవి. ఈదాసి, దాసికాదనియు, నొకయుత్తమాంగనయనియు, నీమెంజూచిన ప్రతిమనుజునకుబోధకాకమానదు. ఇదియుఁగాక, దేవునివలె వచించిన యనంతుని వాక్యములే యీదాసిపైనున్న నేరమును దొలఁగించుటకత్యంతాధారములై యున్నవి. రాధాబాయి తానీనేరముఁజేసి, ఈదాసిపైఁ బడవేయవలయుననియే. యీకల్పనముఁ జేసినదనుట కెంతమాత్రమును సంశయము జనింపదు. అందుకీరాధాబాయి తడబాటుగల వచననైపుణ్యమును, తనసవతియు, భర్తయుఁ జెప్పినటుగాక దామొదటనుండియు నీదాసిపై దుర్గుణములనేయారోపించుటయును దార్కాణములగుచున్నవి. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణదక్షుండగుభగవంతుఁడుకలఁడను నిదర్శనమునకుచచ్చిపోయిన గ్రీష్మునకుఁ బునఃప్రాణములు గలిగెనా యనునట్లు గ్రీష్ముఁడు విషజేతయై వేదవాక్యములవలె నింపుకంతయైన ననుమానమెవరిమనంబులయందును గలుగకుండునట్లు జరుపఁబడిన వాస్తవమెఱింగించినాఁడు. కావున నింకుల రాధాబాయియే శిక్షార్హురాలని నిశ్చయింపఁబడెనది. చంపవలెనని నిశ్చయించి మందుఁబెట్టిన యీరాధాబాయికి శిక్షాస్మృతి నిబంధన ప్రకారము శిరఃఖండనముఁ గావింపను తీర్మానింపఁబడినది. (ఖుస్రూతో) ఖుస్రూ! దానిఁ దలవరులకడ కీడ్చుకొని పొమ్ము.

ఖుస్రు—అరేచల్ బేచల్! (అని రాధాబాయిని యీడ్చుకొనిపోవును)

కన —(తనలో) ఈపె నిజముగా దాసికాదు. మాయమ్మయేమోయని యొక యడియాస కలుగుచున్నది. అయ్యో! ఇంక నెక్కడి మాయమ్మ! నాకనులముందఱనే సముద్రమున కుఱికిన నాతల్లి

బ్రతుకు టెట్లుతటస్థించు. నీటఁబడిచావక బ్రతికినను నాక్రూరుఁడిం కాలము మనఁజూచుటెట్లు? ఇది యసంభవము. నాతల్లికాకు న్నను యెవరో యొకసుకుమారి. రాణివాసమునఁ బెరిగినదిగాని సామాన్యకాదు. అందుఁ బతివ్రతాలక్షణములు సూచింపు చున్నవి. ఎవరయిననేమి తెలిసికొనుట యవసరము. (ప్రకాశముగ) అమ్మా! నేను కొన్నిప్రశ్నలఁ జేయఁదలంచితిని. ఉత్తర మీయకతప్పదు. నీవెవరవు? నాఁ డరణ్యమున నేటికి పోకుచుంటివి ?

కమ—అయ్యా! దిక్కు లేనిదాననగుటచే.

కన—నీకాత్మజులుగాని యాప్తులుగాని లేరా?

కమ—అందఱుండియుఁ బాపినినా కతన వారందఱిఁ గోలుపోయితి.

కన—ఎందుచేత?

కమ—నాప్రారబ్ధముచేత.

కన—(తనలో) హృదయమా! త్వరపడకుము. (ప్రకాశముగా) నీవెవ రవో మఱుఁగువెట్టక నిజమెఱింగింపుము. నాశక్తి కొలఁది నీకు మేలొనరించెద.

కమ—అయ్యా! కాలుని దర్శనమునకు సిద్ధముగనున్న నాకేమిమేలు!

మతి—మహారాజుగా రడుగుచుండ నెందులకు దాఁచవలయుఁ? జెప్పిన నీకేమిభయము?

కమ—[తనలో] ఏల యీప్రభువు నన్నీరీతిఁ బరీక్షింపవలయు? నొక వేళ నాబిడ్డఁడే నిజమేమో! వాఁడేమైన పరీక్షకేమికారణము? ఏమియుఁదోఁచదు. చెప్పక తప్పునట్లులేదు. (ప్రకా)అయ్యా! ఏమనిచెప్పుదు.

సీ. విమలమైత్రైలోక్య ♦ విశదంబునా రాచ
వంగడంబునను బు ♦ ట్టంగనేమి

రారాజు సద్ధర్మ ♦ రతుఁడని జనములు
పలికెడు విభుఁ జెట్టఁ ♦ బట్టనేమి
దేవేంద్రవిభవముఁ ♦ ధిక్కరించు సుఖంబు
పతి సమేతంబుగాఁ ♦ బడిననేమి
కులవృద్ధి బొనరించు ♦ కొడుకునుఁ గూఁతును
గని ముద్దుమురిపముల్ ♦ గాంచనేమి

కన -- (వేగిరపాటుతో తనలో) హృదయమా! త్వరపడకుము. (ప్రకాశముగా) నీకొడుకును, కూఁతును నేమయిరి?

కమ — తే. గీ. నేఁటి కందఱిఁ గోల్పోయి ♦ నీటఁబడిన
చావురాకనే నిన్ని క ♦ ష్టములకోర్చి
బ్రతికితి జనమ్ము గ్రామమ్ము ♦ బాదువెట్టి
పోయినను చలింపని బొడ్డు ♦ రాయిపగిది.

కన — ఇంకను అనుమానమెందుకు? ఈపె నిశ్చయముగ నా తల్లియే (ప్రకా) వారినందఱి నెట్లు గోల్పోయితివి?

కమ — దురాత్ముఁడగు నామఱఁది నాభర్తనుజంపి నన్నుంగోర, నేనది సహింపకుండుటచే నాకొడుకునుఁ గూఁతును గూడ చంపఁ బంపె. తదాదిగ నందఱిని బాసి యిట్లిడుమలఁ బడుచుంటి.

కన — (వేగిరముగ లేచి) నీమఱఁది యెవరు? క్రూరసేనుఁడేనా?

కమ — అవును.

కన — హా! తల్లీ! (యని కమలపయిఁబడి) పతివ్రతామతల్లీ! నేఁటికింత దుర్దశపాలయితివా?

కమ — ఏమీ! నాకనకమేనా? హాపుత్రా! (అని కుమారుని గౌఁగిలించుకొని) కులపవిత్రా! నీవు జీవించియే యుంటివా? తండ్రీ!

కన — అమ్మా! నీవాదుష్టుని చెఱవదలియీదాస్యదుర్దశ కెట్లుపాల్పడితివి?

కమ—తనయా! నాకష్టమునకు మేర లేదు. నీయప్ప యెటనున్నది తండ్రీ?

కన—(తనలో) ఇపుడే యీసంగతిఁ జెప్పితినేని ప్రాణములు విడుచుట నిశ్చయము. (ప్రకా) తల్లీ! సర్వము తరువాత వచించెద. మంత్రీ! అమ్మగారి నుపచరించి లోనికిఁ గొనిపోవుటకు సేవకురాండ్రఁ బిలిపింపుము. మఱియుఁ గూర్గసేనతో యుద్ధమొనర్చుటకు సేనల వెడలింపుము.

మతి—చిత్తము.

చతుర్థాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కనకతారా నాటకము.

పంచమాంకము.

[1వ రంగము :— సేవకుఁడు ప్రవేశము.]

సేవ—ఆహా! మా విజయసేన మహారాజుగారి జాడ చిక్కక పొక్కుచున్న రాణిగారి యవస్థఁ జూడలేక యున్నందులకు తోడుగా కనకసేన మహారాజుగారి తల్లిదుఃఖముఁ గూడ పొత్తు పడినది గదా! పాప మాతల్లి దుఃఖముఁ జూచినచో నెట్టివారికైన నిలువెల్ల నీరై పోవునగదా! ఆతారాదేవిని దలఁచి విలపించుటఁ జూడలేక నెల్లో యీవలఁ బడినాను

[తెరలో]

కనకసేన మహీంపతి సర్వసైన్య సమేతంబుగఁ గ్రూరసేనుని పైకి దాడి వెడలినారు. రాణివాసుల నతిజాగ్రత్తగఁ గాపాడుటకు పలుమారు నొక్కి వక్కాణించినారు.

సేవ—(విని) ఓహో! బిచ్చపుకూటిలో శనైశ్చర మనునట్లు విజయసేన మహారాజువలె నెక్కడనైనఁ జిక్కుపడఁడు గదా! నేనును సైన్యముతో నేగెదను. (నిష్క్రమించును.)

2వ రంగము: — అరణ్యము [కనకసేనుని సేనలు నడచి పోయిన పిదప విజయసేనుఁడు, తారయు ప్రవేశము.]

తార — అయ్యా! మనగ్రామ మింకెంతదవ్వుండును?

విజ — సమీపమునకు వచ్చితిమి. ఇంక కొంచెము శ్రమపడుము.

తార — (ముందుకుచూచి భయముతో) ఎవఁడో యిటులఁ బరువెత్తుచు వచ్చుచున్నాఁడు.

విజ (చూచి) వాఁడు మన యంతఃపుర సేవకుఁడు. వాఁడిట్లు రాఁగతమేమిరయో?

సేవ — (ప్రవేశించి విజయసేనుఁ జూచి) ఆహా! (అనిటిచ్చపడి) ప్రభువుల వారికి జయము జయము!

విజ — సేవకా! నీవెచటికి పరువెత్తెదవు?

సేవ — ప్రభూ! కనకసేన మహారాజుగారు కూ్రరసేనుని పైకి దాడి వెడలి పోవుచుండ వారిఁ గలసికొనఁ బోవుచున్నాను.

విజ - ఏమీ! ఇచ్చటికి కనకసేనుఁ డెపుడు వచ్చినాఁడు?

తార — నాసోదరుఁడేనా?

సేవ — (వినకనే) తా మేగినతరువాత మన రాష్ట్రమునకు వారే ప్రభువులైనారు. నేఁడు వారి తల్లిగారగు కమలాదేవిగారు కూడ యకస్మాత్తుగ నేతెంచినారు.

విజ — ఏమేమీ! కమలాసాధ్వి క్షేమముగ నున్నదా?

తార — (సంభ్రమమున) తండ్రీ! మాయమ్మను నీవు చూచినావా?

సేవ — (వినకనే) ఏమిక్షేమము? వారి పుత్రికం దలఁచుకొని యూరక దుఃఖంపుచున్నారు.

విజ — (తనలో) అమ్మా! ఇఁక నాలసింప గిట్టదు. త్వరగాఁ బోదము. సేవకా! నీవిపు డేగవలదు. మావెంటరమ్ము.

సేవ — చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

[3వ రంగము]

గిడ్డూ—(ప్రవేశించి) తోబా! తోబా! మహారాజ్ సచ్చినసంధిమాకీ యేం ముష్కిల్ తల్గిందిభై రాత్ దిన్ బుగుల్ తోటీ మాపా నంవాడు సచ్చిపోతావుండాది. ఖానా, పానీ, నిద్రా, వదిలీ యెప్పుజూసినా వక్తేబుగుల్ వక్తేబుగుల్ ఘుహూర్ సేన్ వాఁడు సేసే బుచ్చాతనాన్కే, ఘుండెల్ ఫటాయించి పిష్ణలాగవ్వుంటే యియ్యాల యెవడో హాన్మింగేటోడు, సిబ్బందికి దీస్కాని నడి ఝూంఖాడా పహార్‌కూ గిరప్తార్ సేసి, తోఫ్, ఫిరంగి, బందూఖులు వుడాయించుకుంటూ, థాన్, థాన్, అని నగారా బజాయించుకుంటూ వుంటే సెర్కుల్ అంతాపల్లీ పల్లీ ఘబరాట్ తోటీ సచ్చిసచ్చి హిక్మత్ సేసి యెఖ్టానున్నా భరాయించు దామనుకొంటే యెఖ్టాజూసినా సిబ్బంది భరాయించి సేతులా బందూఖుల్ పట్కోని తయ్యార్ పడి ఘూసుండార్. నాదీఁసిబ్ తల్గాబడిపోను, యెప్డూజూసినా పానమ్మానా తయ్యార్.

[తెరలో]

ఉ. క్రూరుఁడటంచుఁ గొంద రెదఁ♦గుందుచుఁ దిట్టఁగఁదన్ను మెచ్చువా
రూరకవర్ణనల్ సలుప ♦ నుబ్బుచు గాలవిధిన్ జగమ్ములన్
ధీరత నాక్రమించి పస ♦ తీరెడు కాలము రాగ సైన్యముల్
బారగ వెల్లఁబోయి కళఁ ♦ బాసి సుధాకరుఁ డేగుచుండెడిన్.

గిడ్డూ—(ఆలించి) అరే కోన్ హైరే మాది నెల్వొదూప్ దేముని హెంత సుల్కంగజూచి మాట సేస్తావుండాడు. (ప్రక్కకుఁ జూచి) అరే వాడు యెవ్డాబే?

కంచుకి—(ప్రవేశించి) ఎవరిచట? (గిడ్డూను చూచి) గిడ్డూ! యిచట నున్నావేమి?

గిడ్డూ—(కోపముతో) అరే, గిడ్డూ లేద్ బుడ్డూ లేద్, అరే, నువ్వూ యెడ్డూవోయ్?

కంచు—ఏమో కోపముతో నున్నట్లున్నావు. నీవు నన్నెఱుగవా?

గిడ్డూ—అరే, ఖోపం గీపంతో నీకేమి, నువ్వు యెడ్డూయేఁవ్వరాద్.

కంచు—ఓహో! ప్రతిమాట సంబోధనలో, అరే, యనుచున్నఁ గుల భాషాదోషముగదా యనుకొంటిని. రాను రాను శృతిమించి రాగమునఁ బడినదనున ట్లేడ్వమనుచున్నావే.

గిడ్డూ—అరే నీకీయింకా యేమనాలా బే?

కంచు—అదిగో మఱల బే యేమిటి?

గిడ్డూ—అరే నువ్వడ్డూ గూసింది యేంటి?

కంచు—ఎప్పుడు?

గిడ్డూ—అరే నువ్వొచ్చేతప్డు.

కంచు—(స్వ) వీనికేమైన వెఱ్ఱియా? (ప్రకా) నేను వచ్చేటప్పుడు నిన్నేమన్నాను చెప్పరాదా?

గిడ్డూ—అరే నన్ను అనక్కపోతే. అందర్కి అంటా?

కంచు—నిన్ననకపోయినతరువాతనీకేమి? అయిన, నేనెవరి నేమనలేదె?

గిడ్డూ—అరే! నువ్వు యెవ్వర్కి యేమనాలేదు?

కంచు—లేదు.

గిడ్డూ—అరే నువ్వొచ్చేతప్డూ, మాదీ నెల్హొవమ్మాధేమున్కి హెంత సుల్కంగ మాట సెప్నా బే?

కంచు—ఓహో! ఇదియా నీక్రోధమునకు మూలము. సరే గాని, యింకనైన సంబోధనలో మాత్రము, అరే, బే, యనుటలు మానుము.

గిడ్డూ—అరే, అది అట్లా పెట్టి. మా ధేమున్కి అనటాన్కి నువ్వు యెవ్వ బే?

కంచు.—అదిగో! నిన్నదే వద్దన్నది. మీకుల మేమి కులమో గాని ప్రతివాఁడు, అగే, బే యననిది మాటాడరేమిటోయ్.

గిడ్డూ—అరే, నేనడ్గింది యిడ్నీ, నవ్వోక్తి దెస్తా, దాన్కి జెప్పు.

కంచు—మీదేవుని చుల్కన విషయమేనా?

గిడ్డూ—హాఁ.

కంచు—మీదేవుని విషయ మంతయే.

గిడ్డూ—అరే, యెందుల్కి బే?

కంచు—(తనలో) ఈమూర్ఖుని నీ హీనప్రసంగ మెట్లు మరపింతును!

గిడ్డూ—అరే! యెందుల్కి, అంటే యెద్దులాగ మాటసెయ్యా?

కంచు—అందులకే.

గిడ్డూ—అరే! మాతోటీ రట్టాసేస్తా?

కంచు—తట్టకాదు బుట్ట.

గిడ్డూ—అరే! మేమడ్గింది తట్టల్ బుట్టల్ ఖాత్కి దిగిందీ?

కంచు—లేకున్న నింకేమి? నిశ్చయముగ మీదేవుఁడు చుల్కనజేయఁ దగినవాఁడే.

గిడ్డూ—అరే మాదేవ్డా! అయితే మీదేవ్డా కాదుబే?

కంచు—మాదేవుఁడా? అటుచూడు.

ఉ. తానటుక్రుంక, లోక విభు ♦ తంగ్గాని యడ్డమొకండు లేక, యెం
తేనియు మిన్నుముట్టిన స ♦ హింపక వైరముఁబూని యుద్దు మా
భానుఁడు స్వీయతేజమును ♦ ప న్నమలాద్ములు నవ్వుచుండ నీ
హీనత నాక డిల్లఁబడి ♦ యేగెడు మీశశితీరుఁజూచితే.

మాదేవునిరాక తెల్పుచున్న యాదివ్యతేజమును ప్రాగ్దిశం గనుఁగొనుము. ఆతేజమే మీదేవుని వెల్లఁబోఁగొట్టి పశ్చిమవార్ధిఁ బడునట్లు పాఱఁదోలుచున్నది. ఇంక మాదేవుఁడే యేతెంచినచో మీదేవు

కేమైనఁ గళాసహితుఁడై నిల్వఁగలడా? ఇట్లు తెల్ల మొగముబడిన మీ దేవుఁడు చుల్కన కెట్లుఁతగడు?

గిడ్డా—(తనలో) అరే, అల్లా! యీడుముసిల్దివున్నాడుఘానీ, హెంత హిక్మత్ నేర్సినార్డే, హీన్కి జరా నాహిక్మత్ ఘూడ సూపిస్తాన్; (ప్రకా) అరే కంచుడయా!

కంచు—అప్పటినుండి నీవెవరని నన్నడుగుచుంటివే యిప్పుడు నాపే రెట్లు తెలిసినది?

గిడ్డా—అరే, అది పోనీ మీదేమ్డూ మాధేమునీ్కి, యెల్లఘూట్కా డన్ఘదా నువ్వుసెప్పింది. మల్లామాపట్కి మాధేమ్డూ వచ్చీ మీధేమునీ్కి మొఖమ్మీనాఖొట్టి యెల్లదన్నేతప్తూ నీమొఖం యెక్డా పెట్టుకుంటా బే?

కంచు—మీదేవుఁడిట్లెన్ని రాత్రులవరకు రాఁగలఁడు? అమావాస్య నాడేమూలన గాజులుఁ దొడిగికొని కూర్చుండును?

గిడ్డా—అరే పిచ్చిమన్సీకి నీకీ యేంతెల్సు, హార్రోజు మీధేమున్కి ఖొట్టి ఖొట్టి, బేజార్పడి, హాలీ్స హాలీ్స, మాధేమ్డు హామాస రోజ్ ఆరాం తీసోక్నీ హావాఖోరి సెయ్యంటాన్కి యింటి ఖాడా వుంటాడ్బే

కంచు—ఏమీ మీదేవున కలసటా! మాదేవునకట్టి యలసట యెన్నఁడైనఁగలదా?

గిడ్డా—అరే మీధేమ్డూ మొద్దుమన్సీ ఘన్కి దివానాలాగా యెప్తూ దిరుగుతావుంట్కాడ్, అందుఖోసరన్కే, మాతుర్కి ఖులం అంతా, మాదేవునీ్కి మొక్కేతప్తూ మీధేమునీ్కి మొఖం ఘూడా సూపం.

కంచు— అందులకే మీరు మీదేవుఁడు నింతచులకనయ్యె చూచితివా! మీదేవుఁడు పారిపోయి సముద్రమున డాగినాడని యదివరకుఁ

దన్నావరించిన క్రోధసంబంధారుణమిపుడిపుడు వదలిపోవుచు చున్నది ఇట్టి దివ్యతేజుఁడగు మా ప్రభాకరునకు నీవేమైన వంక దేఁగలవా?

గిడ్డూ—అరే, మీ దేవుస్కీ వంకాలేదూవోయ్.

కంచు—మా దేవుఁడు త్రిమూర్తి స్వరూపుఁడు, కర్మసాక్షి; యాదేవునకు వంక దెచ్చువారెవ్వరు?

గిడ్డూ—అరే, బాప్రే! (నవ్వుచు) మీ దేవుస్కీ వంకాలేదువోయ్, మీ ధేముస్కీ హేండాతల్లి పజంతా బేజార్ తోటే మీ ధేవుస్కీ సచ్చేతట్టు తిట్టుటలేదు. వోయ్, మా ధేముస్కీ హెన్నెలల్లాసే తప్డూ హాయ్, హాయ్, అని ఆరాం తీస్కోనీ, పజంతా మాదీ ధేముస్కీ తారీఫ్ తోటీ, సోకం, పెద్దం, ఫాటల్ ఫాడేది. దివా నాకీ నీకియేం తెల్సు.

కంచు—ఔను ఆపిచ్చి పద్యములు పాట లంతగాఁ బాడుట లేదుగాని వేదములు మాత్రము మాసూర్యునిఁ బరబ్రహ్మముగా నుతింపుచున్నవి.

గిడ్డూ—అరే, నీయాంధం, గీధం మెవస్కీ తెల్సుబే.

కంచు—ఛీ! యీమూర్ఖునితో నాకీనాఁ డిట్లు సంవాదము ఘటించినదేమి?

సులో—(ప్రవేశించి) ఎవరిచట? తాతా! నీవిచటనే యున్నావా?

కంచు—సులోచనా! సమాచారములేమి?

సులో—అయ్యో! నీవెఱుఁగవా? క్రూరసేన కనకసేనులకు ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుచున్నది.

గిడ్డూ—ఆఁ ఆఁ అరే అల్లా. (అని తెల్లబోవుచున్నాడు)

కంచు—కనకసేనుఁడెవరు?

సులో—మన యుదయసేనభూపతి సుతుఁడు.

కంచు—కనకసేనుఁడు బ్రతికియున్నాఁడా? ఇపుడు యుద్ధమా, రాత్రి నుండియు నేనెవరో పరరాజని తలంచుచున్నాను. బాలుఁడయ్యు నింతసైన్య మెట్లు సంపాదించినాఁడు?

సులో—ఆ విమర్శనముఁ జక్కఁగా నేనెఱుఁగను.

కంచు—అయిన యుద్ధప్రశంసలేమి చెప్పవైతివి?

సులో—చెప్పినఁగాదు చూచినఁగాని తీరదు.

కంచు—ఇప్పటి కెవరిసైన్య మెంతరూపు మాసినది? ఎవరికి జయలక్ష్మి యభిముఖురాలైయున్నది.

సులో—ఎవరు ధర్మవర్తనులో వారికే జయలక్ష్మి యభిముఖురాలు. వీరపాలశూరపాలాది వీరసహితముగ సైన్యంబంతయు రూపుమాసినది. ఒంటరియై క్రూరసేనుఁ డిపుడు ముష్టియుద్ధ మభిలషించుచున్నాఁడు.

గిడ్డూ—(తనలో) అరే అల్లా మేరేజాన్ కైసా బచానా.

కంచు-ఔను క్రూరకర్ములకెప్పుడునుజయలక్ష్మిదూరస్థయేయగుఁగదా.

[తెఱలో)

శా. సేనానాథు నమాత్యుఁ జోరవిధిచే ♦ జీవంబుల న్బాపుటో
భూనాథు న్నిదురింపఁ బాపమనక ♦ న్బొకార్పుటో లేక య
జ్ఞానాంధమ్మున నాథు బాసిన మహా ♦ సాధ్విన్ జెఱంబట్టటో
హీనా కాదిది నాదుముష్టిహతి ని ♦ స్సిల్గించురా యాతృటిన్!

గిడ్డూ—(భయముతో) అరే కంచుడయా! హాంకూ జరాబచావ్ తేరా పాంపట్టూహుం.

కంచు—అప్పటినుంచి నిన్నావహించియున్న శౌర్య సూచటపాడైనది. నీసమయానువర్తనమునకు మెచ్చవచ్చును.

సులో—తాతా! మనమిట నుండతగదు. పోదమురమ్ము.

[అందరు నిష్క్రమింతురు)

4 వ రంగము.

(క్రూరసేనుఁడుః కనకసేనుఁడు, ప్రవేశము.)

కన — శా. సేనానాథు నమాత్యు (అను వెనుకటిపద్యముఁజదువును.)

క్రూర — ఓరీ! వాచాటా! డింభకా!

ఉ. వారిని వీరినిందలఁచి ♦ వాగెదు వెట్టివిధాన మద్భుజా
స్ఫారిత బంధమధ్యమునఁ ♦ జావకనిల్వుము నీవుఁగూడ నీ
వారినిఁ జేరెకాల మిదె ♦ వచ్చెను సు మ్మలనాఁడె తప్పె నా
కార యిఁకేడఁబోయెదవ ♦ హా యురిఁజిక్కిన పక్కికైవడిన్.

కన — ఓరీ! దుర్మదాంధా! సదా లోకాపకారచింతాస్వాంతా!

ఉ. ధర్మముఁ బాడుఁ జేయుచు న ♦ ధర్మమె వృద్ధినిఁబొందునట్లు దు
ష్కర్మము లాచరింపుచు జ ♦ గంబునఁగల్గు మహానుభావులన్
బేర్మినహింప కెంతొ శ్రమఁ ♦ బెట్టుచునుంటివి క్రూరబుద్ధినిన్
మర్మముఁదూలఁ జక్కడచి ♦ మాన్పెద నెల్లరు నొందుబాధలన్.

క్రూర — ఆహా! ఏమిరా నీడాంబికపటాటోపము.

ఉ. పాపఁడవీవు నన్నుఁగడ ♦ పంద లపోయుచు నిక్కదీవుఁగా
దీపదునాల్గులోకముల ♦ నెవ్వఁడు నన్నెదిరింపఁగల్గు రా
రా పిడిగ్రుద్దుచేత నిను ♦ రక్తముఁగ్రక్కఁగఁ జేతు బాపమం
చోపికఁ జేయుచున్న భయ ♦ మూనవు నీమదమున్ హరించెదన్.

కన — (పరిహాసముగ) శరశరాసనఖడ్గాది దివ్యాయుధములుండ నందు నీకుఖడ్గమే ముఖ్యసాధనమై యుండ పిడుగ్రుద్దుల మాటఁ దలపెట్టనేల? ఉదయసేనమహీపతి బ్రతికియున్న కాలమున నీవొక ముండవలె పిండముఁదినుచున్నప్పుడే ఖడ్గమును విడువ నట్టి నీవిపుడు ప్రభువనిపించుకొను సమయమున యాయుధము నేలవిడుతువు? లోకులు నగరా హీనుడా!

క్రూర — పసివాఁడవు ప్రయోగోపసంహారముల నించుకైన నెఱుఁగవు. ఒకవేళ నేసమ్మతించినను, ప్రాజ్ఞులధర్మమందురు; పొగరెక్కి కన్నుమిన్నుఁగానక సమర మభిలషించినాఁడవు. కావున, నీపొగరణఁగు వఱకు పెనఁగి పంపుదమనుకొనుచున్నాను. చేతనైన నీయకొనుము. లేకున్న శరణనుము.

కన — ఔరా! ఏమి నీధర్మవర్తనము! కానిమ్ము! నీయిష్టమేల కాదన వలయు? (చూపుచు) ఆస్థలమున కేగి, ప్రతాప భుజబలములఁ గన్పరిచికొందము. (అనిచేయిఁబట్టి లాగికొనిపోవును)

(ఒకరథముపైఁ గూర్చొని విజయసేనుఁడు, కమలా, తారలు ప్రవేశింతురు.)

కమ — (విజయసేనునితో) అయ్యా! దైవానుగ్రహమున, కాకతాళీయముగ నాసుతుఁడు కనుపించినందున కొకదినమైన నాబుద్ధి దీరఁ జూచుకొనుటకు లేక యుద్ధమొకటి సంభవించెఁగదా! శత్రువుఁ డతిదురాత్ముఁడు, జయాపజయములు దైవాధీనములు, నామనంబేమో వేగిరపడుచున్నది. రథము వేగముగఁ బరపించి నాసుతునిఁ జూపుము తండ్రీ!

విజ — అమ్మా! ఇదే సమీపించుచున్నాము. చింతిల్లకుము.

(తెరలో కలకలానంతరమున)

తే. గీ. సకలజనములు బాధలు ♦ సమసిపోవ
ధర్మ మభివృద్ధియగుటకు ♦ దారికలుగ
కురువిభుఁడు మున్ను భీముచేఁ ♦ గూలినట్లు
గూలెదవు నీవు నాపిడి ♦ గ్రుద్దుచేత.

అందఱు — (ఆలించి) ఎవరోగదా?

విజ — (ముందుకుచూచి) అమ్మా! మీరిచట నుండుఁడు. అదిగోయా ప్రదేశమున, క్రూరసేన కనకసేనులకు ముష్టియుద్ధము జరుగు

చున్నది. నేను మన కనకసేనునకు సహాయమేగెదను. (సారధితో) సారధీ! జాగ్రత్తగా నుండుము.

సార—చిత్తము.

విజ—(నిష్క్రమించును.)

తార—అమ్మా! ఇపుడు మనకేమి కర్తవ్యము?

కమ—మన కీశ్వరధ్యానమే కర్తవ్యము? (కనుమూసి కొంత స్మరించి)

తే. గీ. నావిభుఁడు ధర్మపదమున ♦ నడచెనేని
నేను పరమపతివ్రత ♦ నేని మాకు
సర్వకష్టముల్ నేఁటితో ♦ సమయఁజేసి
నాసుతుం డరిఁదోలి నన్ ♦ గాంచుఁగాత.

విజ—(క్రూరుని జుట్టుఁబట్టుకొని యీడ్చుకవచ్చుచు)

తే. గీ. దుష్టుఁడా! నీచుఁడా! గురు ♦ ద్రోహి! యా సు
శీలయగు కమలాదేవిఁ ♦ జెఱనుబట్టి
నట్టిదా పాపచయ మిఁక ♦ గట్టి కుడుప
కూరకయె నిన్ను విడుచునా ♦ క్రూరసేన.

కన—(ప్రవేశించి ఖడ్గధరుఁడై) ఎవరు వాని నీడ్చుకపోవువారు?

కం. ఎదురంగ లేక దొంగయి
నిదురించిన నాజనకుని ♦ నిర్జించిన దు
ర్మదు మత్ఖడ్గమునన్ శిర
ము దరిగెదన్ జనకుని ఋణ ♦ ముం దీర్పంగన్.

క్రూర—(పట్టు దప్పించుకొని భయముతోఁ గమలాదేవి పదములఁ బడి) తల్లీ! అపరాధిని, రక్షింపుము. రక్షింపుము.

కమ—(విజయసేనునిఁ గనకసేనుని వారింపుచు) అయ్యా! తాళుము, తాళుము. కుమారా! శాంతింపుము. శాంతింపుము.

కం॰ అపకారి మనకు జగమున
కపకారికి శిక్ష మఱల ♦ నపకారముగా
దుపకారఁ బపకారికి
యుపకారమె శిక్షయనఁగ ♦ నుర్విన్ వినమే.

ఈతఁడెంతటి క్రూరుఁడైనను ప్రస్తుతముప్రాణభీతినిశరణుజొచ్చియున్న వాఁడు. శరణాగతరక్షణము క్షత్రియుల కవశ్యముకర్తవ్యము. క్షత్రియులే యననేల. దయార్ద్రచిత్తులందఱికిని కర్తవ్యమే కావున. నాయుపదేశంబుంద్రోయక పేటోక ద్వీపమునకుఁ బంపివేయుఁడు. పిదపఁదన క్రూరకృత్యమునకుఁ దానే పశ్చాత్తప్తుఁ డగుఁగాక!

తార—(తనలో) ఆహా! పూతల్లి కేమియోపికయోగాని నాకు వీనిఁ జంపినను కోపము పోనట్లున్నది!

విజ—(తనలో) ఆహా! ఉత్తముల లక్షణము లిట్టివే కదా! కాని, యీక్రూరుఁడు చంపక విడచువాఁడు కాఁడు; ఈసుశీలయాజ్ఞ దాఁటుటకు వీలు లేదు.

కమ—అయ్యా! ఇఁకనైన దుర్గుణములు విడచి, సుఖముగ మనుము. పాదముల విడచి లెమ్ము.

విజ—(క్రూరుని లేవఁదీసి) ఓరీ, లోకద్రోహీ క్రూరసేనా! యింకనైన బుద్ధితెచ్చుకొని సన్మార్గ మవలంబింపుము. (చెంపలు వేయును)

కన—(క్రూరునితో) నీవిఁక నీద్వీప మెపుడుఁ జేరినను మదపుటేన్గు కాలఁగట్టించి యూరేగించెదను. మతిమంతా ఏడీ మతిమంతుఁడు? (చూచి) ఓహో! సైనికులఁ గొనివచ్చుచున్నాఁడు. సేవకా! వీని గొనిపోయి మతిమంతున కొప్పగించి యన్యద్వీపమునకుఁ బంపునట్లొనర్పుము. [క్రూరుని మెడఁబట్టి త్రోయును]

సేవ — చిత్తము. [అని క్రూరు నీడ్చుకొని పోవును.)

కన—[తల్లికి నమస్కరించి] తల్లీ! నీవిచటి కెట్లువచ్చితివి?

కమ—తండ్రీ! [విజయసేనుఁజూపుచు] ఈ మహారాజు తోడి తెచ్చెను. కాని, మనపూర్వపుణ్య విశేషమునఁ గష్టములన్నియుఁదీరినవి. నీజనకుని ప్రియమిత్రుఁడగు నీవిజయసేనభూపతికి నమస్కరింపుము.

కన—[ఆశ్చర్యమున] ఏమీ! విజయసేన భూపతియా! అయ్యో! అప్పటినుండి క్రోధావేశపరవశుఁడనయి మిము గుర్తింపకున్న నా యపరాధము క్షమింపుఁడు. (నమస్కరించును.)

విజ—[కౌఁగిలించుకొని] కుమారా! నీకు సర్వవిధముల మేలగుఁగాక

కన—అయ్యా! మీరిచటికి విచ్చేసి యెంతతడవైనది.

విజ—ఇపుడే, తారాయుతముగ మీతల్లిగారిం దోడ్కొని వచ్చుసరికి మీయిరువురి ముష్టియుద్ధ మభివృద్ధియగుచున్నది.

కన—ఏమీ! తారయా? మాయప్పయేనా? యేదీ! [తారనుఁగౌఁగిలించుకొని] అయ్యో!

తే. గీ. దాహపీడితవై తెల్వి ♦ దప్పిపడిన
నీరములనైనఁ దేలేక ♦ నిన్ను మఱల
వెదకి కనలేక వనమున ♦ విడిచి రాజ్యఁ
మేలుచున్న నిర్దయుని క్ష ♦ మింపుమమ్మ!

తారా—[తమ్మునిఁ గౌఁగలించుకొని] నాకర్మమునకు నీవేమి చేయఁ గలవు. ఘోరారణ్యమున నను వెదకి వెదకి నీవెంత గాసిఁ బడితివో యని నాటినుండి కుందుచున్నాను.

కన—అప్పా! నీదాహమెట్లుతీరె? నీవెట్లు బ్రతికితివి?

[సేవకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి]

సేవ—ప్రభువులకు జయము! జయము! ఋషివరులు కొందరెవరో మిమ్మందఱినిఁ దోడ్కొని రమ్మనినారు.

విజ— కుమారా! ఆమెవృత్తాంత మతికష్టమైనది. తమపరి చెప్పెదను. ఆమహానీయు లెవరో పోయి కనుగొందమా!

కన—(సేవకునితో] ఆఋషు లెవరు?

సేవ—మీాకరణ్యమున నిప్పుడో శుభ ముపదేశించిరట.

కన—[వేగిరపాటుతో] అటులైన మనమందఱ మేగి వారిం దర్శింప వలయును.

అందఱు——మంచిది.

(అని నిష్క్రమింతురు)

---

5 వ రంగము:—పట్టాభిషేక మందిరము

[విజయసేనుఁడు, మతిమంతుఁడు, కంచుకి, ఋషులు, కొందఱు పౌరులు ప్రవేశము]

విజ.—అయ్యా! నీతండ్రి గతించిన నాటనుండి దిక్కుమాలి పొక్కుచున్న యీలోకులఁ బాలింపుము. (అని సింహాసనము దగ్గరకుఁ దీసికొనిపోవును)

కన.—(కన్నీరిడుచు) ఆహా! ఇట్టి మహోత్సవము నాతండ్రియే నెరవేర్చిన నెంత యానందముగ నుండునో గదా! అట్టి నోము నోచుకొననైతి.

విజ—అయ్యా! గతించిన కష్టములఁ దలంచి చింతిల్లకుము.

కన— అయ్యా!

క. వెనుకటి కష్టములను నా
మనమెట్టుల నింతలోన ♦ మరువఁగల దహా
తను వొకచోఁ గాలిన నే
ర్పున నీళ్ళనుజల్ల మంట ♦ పోవున చెప్పుమా.

ఋషులు—వత్సా! ఇట్టి మహోత్సవ సమయమున సంతోషమున నుండవలయుఁగాక చింతిల్లతగదు; ఇంక వేఱుతలంపక సింహాసన మధిష్ఠింపుము.

విజ—(కనకసేనుని సింహాసనముపైఁ గూర్చొనఁబెట్టును)

ఋషు—కుమారా! ఈ సమయమున నీయభీష్టములఁ గోరికొనుము.

విజ—అయ్యా! మహాత్ములారా! ఇట్లగుఁగాక.

తే. గీ. బాలురై తల్లిదండ్రులఁ ♦ బాసి సకల
కష్టములకోర్చి విజయముఁ ♦ గాంచినట్టి
కనకసేనుఁడు దారయు ♦ ఘనయశమునఁ
దనరుదురుగాత మాచంద్ర ♦ తారకముగ.

అందఱు—తథాస్తు.

కన—ఈశ్వరానుగ్రహమున నిప్పటికే కొఱంతయు లేదు. అయిన నిట్లగుఁ గాక.

తే. గీ. క్రూర జార చోరుల బుద్ధి ♦ మాఱుఁగాక
పరసతులు తల్లులను వృత్తి ♦ వఱలుగాక
నీతిగలరాజు లిలను జ ♦ నింతుగాక
లేమి లేమియై సంపదల్ ♦ నిలుచుఁగాత.

అందఱు—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(మంగళము.)

గద్య—ఇది అష్టావధానియు, విద్వత్సభాధురంధరుఁడు నగు చందాల కేశవదాస విరచిత కనకతారా నాటకమునఁ

పంచమాంకము

సంపూర్ణము.

కనక్తారా నాటకానుబంధములు.

1వ అంకము—1 వ రంగము- 7 వ పుట- 1 వ పంక్తి.

ఉద—   పాట.

ఈపరితాపము నెటులబాయుదునో॥ ఈ॥ దాపురించె దురాత్ముఁడు, నాస్తో। దరుఁడు నాపాప। వశమునన్॥ ఈ॥

చరణము॥ పరతరుణులఁ గడు బలిమినిఁ గైకొని తిరుగుచు మెలఁగుచు నుందుర్। యే। తరినిమధువుగ్రోలుచు నొడలెరుగక। నిరుపేదలఁ గడుఁజెందుర్। భూ। సురవరులను సతతముదూరుచు నఘకరుఁ డనఁగఁ బరఁగుచుందుర్। అరయగ లోకంబున కపకారి। సుజనారి। మితిమీరి॥ యీపరితాపము॥

1వ అంకము- 1వ రంగము- 11వ పేజి- 5 వ పంక్తిలో-బూడిదలో వేసిన యాహుతివలె నిరర్థకముకాలేదా అను మాట పిదప.

2 ధీమం—   పాట.

ఎంత యాలోచనమూ। స్వాంతమున జేసినన్। సూంతమైన ఫలము లేదూ। వసుధేశా॥ ఎం॥ అనుపల్లవి॥ ఎంత యనుభవముఁ జూపిన నెన్ని ధర్మములఁ జెప్పిన। పంతమేమొ తనదుమదినీ। బాయ నిచ్చగింపడూ॥ ఎం॥

చరణము॥ ఏటికినీరుఁ జల్లినట్టులా। వృక్షములకుఁ బండ్లిడినట్టులా। బోటికిరంభను గట్టినటుల। పుట్టంధునాకద్దమిడినట్టులా। కాటికిఁ బోయిననాఁడె తీరవలె నీతమ్ముని దుండగముల్। మునుమ్మాటికిన్। పీటికిన్ జేటులె॥ నెంతయాలోచనమూ॥

---

1 వ అంకము. 1 వ రంగము. 15 వ పేజి. 24వ పంక్తిలో (తనలో)
ఆఁ ఆఁ పిదప

2 క్రూర— పాట

ఖలమతీ। నీదుగతీ। నిక న్జూపెదనురా। పొగరున నిటుపలికితివహా ॥ఖ॥

అనుపల్లవి॥ ననుఁజులకఁదనము నన్గనుగొనినీ। మనమున భయమావంత యయినన్।

చరణము॥ గొనక మెలఁగుడిపుడు నాదు। గుణగణంబు పిదపఁదెలియఁ। జననగుగా। పికికినిఁగా। నుర దుడుగా, యెరుగవుగా॥ ఖల॥

1వ అంకము. 1వ రంగము. 18వ పేజీ. 21 పంక్తిలో- నూ
లోచింపుడు పిదప.

4 ధీమ— పాట

అయ్యా యిఁకమోసమగును। యాలసించిన॥ అనుపల్లవి॥ చయ్యాన నేదిరయో యొక రయో। చనసేయగఁదగుఁదడయగ। నమృతంబు విషమగు॥ నయ్యా॥

చరణము॥ (ప్రైక్) ఊరుకున్న కొలంది నానాటికిన్। యుత్పాతములఁ దెచ్చుమనవీటికిన్। కూృరసేనం డిట్టులుండ నేనొల్లన్। గృశి ముంచిరి దుర్బలు లెల్లన్॥ భూరమణా యెట్టులో చేసి। పోవఁజూడ జనులగాసి। కూృరకర్ముఁడు నీదుతమ్ముఁడు। కుటిలుతుండుఁ గావున నయ్యా యికమోసమౌను॥

1వ అంకము-2వ రంగము. 21 వ పేజీ. 23వ పంక్తిలో-
నిశ్చింతనుండుడు— పిదప

5 వీర— పాట.

వీరలు కారిఁక। వేలుభువీశ్వరు। లేకమైజనిన। గానీ॥ వీ॥ అ॥ అరిజన విజయుండటంచుఁ గడుయశ। మవనిఁగనివమీాకిఁ కేకొరంత ॥వీ॥

చరణము॥ మదగజమునుఁగదు। మశకసమితిచేరి। కదపగ నిలగను గొంటిమె మీ। హృదయకమలమున నింతకలంగఁగ। సదమల చరితా సరియగునా ॥ఏ॥.

1వ అంకము. 3 రంగము 27 వ పేజీ-24 వ పంక్తిలో-

రాని కారణమేమయ్యేందును-పిదప

6 కమ— మోహనరాగము—ఆదితాళము.

ఏలరాదుప్రా। ణేశుఁడిటకు నే॥ జాలమేల చేసెన్ యేలా॥ ఎన్నఁడి టులఁదడయ లేదు కారణ । మేమొతోచకున్నది మదికి। సన్ను తాంగుడిటకూ ॥యేలా॥

1వ అంకము 3వ రంగము-29వ పేజి-11వ పంక్తిలో

బాికిటు పిదప.

7 ఉద— పాట.

సోదరా యింతఁజేసితివిరా॥సో॥ అ॥ నీదుర్మార్గమూ జూపగా। నేటి కీసాధులే। కన్నులకగపడిర ॥సో॥

చరణము॥ కటకటా। మెన్నఁడే! గానినీ। కుటిలతా । నెంచనూ । తటుకున నిటుచేసితివ॥ సోదరా॥

1వ అంకము 3 వ రంగము. 30పేజీ. 6 పంక్తిలో-దెలుపుడింక-పిదప

8కమ— పాట

ఈగతినుండఁగా॥యీ॥అ॥ తగిన కారణమేమికలదు వనజనయన మదన మోహన ॥యీగతి॥

చరణము॥ ఇంతటికారణ మెవరివలనఁ। గలిగె దెలుపుసుగుణసదన । చింతగొందనేల నేనుగలుగగ। యింతవంతయేల । నీ విటుండ నేల వసుమయచేల । వరబలా॥ యీగతి॥

1 వ అంకము. 3 వ రంగము 32 వ పేజీ. 2 వ పంక్తిలో-

నిశ్చయము పిదప.

9 ఉద— పాట

ప్రాణసములు। యభిమానధనులు గదా। మానసీయులఘుదూరుల్ నా॥
పా॥ అ॥ సుజ్ఞానచిత్తులసమానబలగుణాఢ్య ధనులానయాత్మలజ్జనేత్రి ॥ప్రాణ॥

చరణము (షేర్) సరోజవిహీన కాసారంబురీతిన్। సరసిజాపశశాంక రహితలోకంబుభాతిన్। విటనికరభావలతా వితానఖ్యాతిన్। విపృతమంత్రియుతభూపాలకుండనైతిన్ ॥ యేమిసేయుదును। యెటులభరింతును। నామనంబెటులనిలుచును సకియా ॥పా॥

---

1 వ అంకము 3 వ రంగముఁ 33 వ పేజీ 3 వ పంక్తిలో-

నయ్యోదను పిదప

10 కమ— పాట.

అయ్యో యిటు లశుభములగు మాటలనాడఁగాదగునా ॥ అ ॥ అను॥
ఇయ్యెడమీమది కేలభయంబూ। యేనుఁగలుగఁగామీకనయంబూ ॥ అ॥

చరణము॥ దేహమెల్లఁగృశియింప। గమదిసుస్థిరంబుఁ జెడియిటులదీనతన్। దోహదములను విడనాడియిప్పుడే। దో యొకచింతను బొందుచుగాక నా। ద్రోహులఁడుమిమ్ముఁ। సాహసమునను దు। రూహఁజంపునని తలఁపకుడీ మి। మ్మాహవమున నెదురింప సమర్ధుఁడె॥ అయ్యో॥

1 వ అంకము. 3 వ రంగము. 34 వ పేజీ. 8 వ పంక్తిలో
జనకా పిదప.

11 కన— పాట

మనసచివ్రుం ॥ మునిమెవటం చని వినగన్। మదిఁగనలైన్ । అనఘులగు నవ్వారినిం । దునిమినయూపాపినిన్ । కోపినిన్ క్రూరునిఁ । జోరునిన్ ॥మ॥

చరణము॥ ఇంకవిడిచి నన్నన్నిదొసగులు । నన్నిమరణము। లెన్నియూ పదలురానున్నవో। నీకుఁదమ్ముఁడని దయ । దలఁపఁదగదిక । తగినటులరయుము॥ మన॥

---

2 వ అంకము-1 వ రంగము 37 పేజీ-15 పంక్తిలో-యును-పిదప

12 గిడ్డూ, కంచు, డైలాగ్ పాట.

గిడ్డూ— తేరె, ఖాల్ కీపడద్తాం । మీాకీసలాంపెడ్తాం ॥తే॥ అను।సీజో లీక్రజికిక్ర॥ సీపేక్ర రాం రాం రాజానీ॥ ఖాల్ కీపడ్తాం॥

కంచు— చరణము॥ మనసుచెడిన పలుకులిటులఁబలికెదేల గిడ్డూఖాన్

గిడ్డూ— నేనుఁగాన్ । నేనుగాన్ మెరిజాన్ బచావో ॥తేరె॥ మాదీపెండ్లాంకిమే మొఖ్టె మొగుడురాజా।మామీానఖోపంమీా కీమారాలేరాజా మాదీఘుండెల్లఖూకున్నాదీ। బుగుల్ బుగుల్ మంటాదీ। గుల్ ఖూబ్ సూరాతుండాదీ। మైనెహైతోసస్తాది సిన్నాది ॥తేరెఖాలీక్ర॥

---

2 వ అంకము. 2 వ రంగము. 46 వ పేజీ. 23 వ పంక్తిలో
లేచుచు- పిదప.

13 కమ-క్రూర— డైలాగ్, పాట.

కమ—దూరంబుగనుండుమా। నీదుండగముఁజాలింపుమా ॥దూ॥

అను పల్లవి॥ కరమంటఁబోకుగదియుఁగరాకు । సరసములాడఁజనదు
నీకూ ॥దూ॥

చరణము॥ పరతరుణుల గవయుతలఁపు- భవమునకదిమూలమూ -
క్రూర —పరతరుణులఁగవయుటనా - పనియె సర్వకాలమూ - తరుణి
నాపై నీకలుకా-
కమ— ఇటుతగదు నీవునన్బలుకా-
క్రూర—విరసములాడబోకు ననుకృపనరయుము మరుకేళిగూడుమా॥
కమ—దూరముగ నుండుమా॥

---

2 వ అంకము. 2వ రంగముఁ53 పేజీ-23 పంక్తిలో-ఓదుష్టబుద్ధీ-పిదప
14 కమ-కన_తార-క్రూర-డైలాగ్ పాట.
కమ— అయ్యో యిదేమి ఘోరమూ-యా పసికూనలపై॥నయ్యో॥
అనుపల్లవి॥ ఇయ్యెడమాపై నీదు కృపఁజూపుమయ్యా నాదు-కుయ్యా
లాలించీ ॥అయ్యో
కన—చరణము. ఈమరాత్ములిటుగాసినిడీ-తల్లీ । ఈ॥ మమ్ములనటు
నిటుల లాఁగుచుఁ బ్రాణములదీయఁదలపడి-రెట్టులోర్తు॥
కమ—అయ్యో॥
తార—ఈదురాత్ము లిదు యిడుములనే - నెటులభరించెదనే జననీ
మాందుజీవములఁగొనంగదలచిరి-మాయమ్మా మముఁగాపాడ
రావే॥
కమ—అయ్యో॥
క్రూ___ఈమొండితనము నీకేలా-నారీమణిరో ।యీ। నామాటవినిన
నీకీచేటుగలుగు నెసఖి॥
కమ—ఆమాటలాడకమమ్ము నాదరించి కృపఁజూడుమా - యింత
క్రూ.రమా-నీకున్యాయమ యిటు। లయ్యోయిదేమి।

---

2 వ అంకము. 2 వ రంగము 55 పేజీ. 5 పంక్తిలో-
(చూచి) పిదప.

15 జాలరులు— పాట.

ఎంతబాగుండాది- యేంటాణగుండాది-యెంతసక్కందిరా పదఃసూ। యె। అనుపల్లవి. బంతిలాగుండాది బాబేసుగుండాది। పొంత కుండామూకుడంతో లె మొకము। చరణము। కుక్కతో కల్లాగ మొగమీ్మానబోచూ్చ-పక్కకొపల్లాగకండ్లొప్పలిచూ్చ ముక్కు సూత్తెముద్దుమూటగట్టొచూ్చ-సుక్కల్లపొద్దాలేసూడ మనసొ చూ్చ॥యెం॥మసుకులో పొద్దొలెమసుకేసినాదీ - మసుగులోఁ దానేమొయిసుక్కుంటాదీ-యిసుకేంది యింటికీపట్టు కెల్దామ యింతగానందరికీసూపిచ్చుగాము।యెంతబాగుండాది॥

---

2 వ అంకము. 3 వ రంగము. 55 వ పేజీ 10 పంక్తిలో.
జేయుచున్నావు-పిదప.

16 తార-కనక— పాట

హా మముంగాసినొండసేయ-గానాకారణంబేమొదైవమా।హా।
అనుపల్లవి। మేమొకపసిబాలురమేగను - గొన - మేలునుగీడునెరుంగ మేభువి॥హా।

చరణములు॥ఈమహాకాననమునఁ బడి తెరవు-నెరుఁగక యంతగాసి నొందగా - మేమిటులాకటిబాధచే గృశి - యింపుచుండగఁ జేసితేవిధి।హా।

డిటో—58 వ పేజీ 20 వ పక్తిలో-రింపగలరా పిదప.

17 తారా-కనక— పాట.

అయ్యా మీకృపచేమము విడచిన-మేముటుమెలంగెదము సుమీ।అ॥
అనుపల్లవి। ఇర్వ్యోడలను మము-జంపిన మీకిప్రుడేమి సుభముచేకూ రున్।అయ్యా।

చరణము॥ మాపయినిఁగల భూషణములఁగొని మమ్మువిడువుడో యయ్యలారా । నుమురక్షింపుఁడు సత్పుణ్యులారా॥ (షైర్) మీయభీష్టంబెట్టులో యట్టులే వర్తించెదము ।
మేమెవ్వారితో వచింపకుండెదము
దీనులము పసికూనలమయ్యా । దిక్కులేనివారము । మానుఁడు మీయభిమతముల నిఁక॥అయ్యా॥

డిటో - 61 వ పేజీ 14 పంక్తిలో కాళ్ళాడె పిదప

18 తార—

ఎందుఁబోయీతివి తమ్ముకుఁరా ॥యెం॥ ఇందెందైనఁడాగి పరీక్షింతువా ॥యెం॥

చరణము॥ నామీఁద దయఁదప్పితో । ప్రాణము వీడెనని యెంచితో । యింకేమేమియు । తలంచితో న । న్నిటఁడించిపోఁజూచితో । యింకేమున్న దేమార్గమేమందురా ॥యెం॥ తప్పేమిచేసితిరా । మాయప్ప నేనీ మెడలా । నిప్పుడీయఁడపీని । పీ డీవెప్పట్టున కేగితో । వో । యప్పానీమనంబెట్టులొప్పెరా ॥యెం॥

3 వ అంకము 1వ రంగము 66 పేజి 1వ పంక్తిలో - దుర్మార్గులున్నారు పిదప

19 విజ— పాట

ఎంతఘోరములనొనర్చెన్ । యెన్నియాపదలనుఁగూర్చెన్ ॥అ॥ అంతకంతకు మోసములానధికముగనొనర్చె ఖలుఁడు॥యెం॥

చరణము॥ తనకుసోదరుఁడనియెనఁ దలఁపక నతనినిఁజంపెన్ । జననిసమానయగుకమలఁబెనకఁదలచె బాపుఁడు । కనకసేనతారా సతివనమునఁజంపఁగఁబంపెన్ । హీనుఁడు । కన్నుమిన్నెరుఁగనియజ్ఞానుఁడు । సతతమును దురభిమానుఁడు । భవములకతఁడు బ్రిధానుఁడు । కన్నుఁగానఁడు। అక్రూరసేనుఁడు ॥ యెం॥

3 వ అంకము. 2 వ రంగము. 69 వ పేజీ. 25 వ పంక్తిలో - పట్టబోవును - పిదప

20 మల్లిగాడు—— పాట

సక్కనిగుంటా - రామెనాయెంటా - సరసం గూసుంటా - పెల్లిసేసుకుంటా ॥స॥

అనుపల్లవి. గుర్రాన్నెక్కిత్తా - కూడానోన్నెత్తా - సర్రూన పూరంద పూరేగివత్తా ॥స॥

చరణము. నేను కుశాల్ గుంటానిన్నంటా। నేనెపెల్లాడ్తానంటా - బల్ సోకు జేసుకోమంటా నికసూడేమనపూరింటా - ననుకాగలిచ్చుకో నివంటా! యివకెట్టకు నాకేతంటా - నీ కాల్లకుబడినేమొక్కతావుంటా ॥డ॥

శాపలబుట్టా సంక నెట్టీ - సందెడుపూసలు మెల్లోబెట్టీ - కోపుగకాల్రేటు డుసీరెను - గట్టీ - గోకేసిన రేకతొడగబెట్టీ - మాపిటియల్లా నిన్నుసూత్తే - మాలచ్చోలిగనుంటాయే ॥సక్కని॥

డిటో——73 వ పేజీ 21 వ పంక్తియే అయినట్టేలే-పిదప

21 మల్లిగాడు, లచ్చి, డైలాగ్——పాట

మల్లిగాడు. అబ్బో నావల్లుమంటెత్తుతాదీ - దెబ్బమీద దెబ్బనన్నుం గొట్టకే॥అ॥

అనుపల్లవి. కొట్టకే నన్నుందిట్టకే పోరెట్టకే - తాల్ తాల్ ॥అబ్బో॥

లచ్చి——పెద్దనయ్యేమంటిదాన్నీ - పెల్లిసేసుకుంటవా - వద్దనిచెప్పిన నేన్ బతకలేనంటవా -వొల్లుగులగులంటవా - దెయ్యంబట్టేందంటవా - మొద్దుముండకొడుక పెల్లి వద్దనూవద్దనూ,

మల్లిగాడు——ఇశ్శోబ్బననననననననననననన ॥అబ్బో॥